

MAGYAR MÚZEUMOK

2001/4

HUNGARIAN MUSEUMS

Volume 7 Number 4

TÉL

WINTER

Millenniumi körkép

Millenniumi képek – Millennial pictures

Részlet a Postamúzeum „Múzeum a múzeumban” című állandó kiállításából
Detail of the exhibition "Museum in the Museum" at the Postal Museum
Fotó – Photo: Hajdú József

A cikádori monostortemplom keletről. Bátaszék
The Cíkádor monastery from the east. Bátaszék
Fotó – Photo: Galacanu Ekstatia

„Floralia 2001”, Aquincum
Fotó – Photo: Aquincumi Múzeum

Millenniumi körkép

A Magyar Millennium közel kétéves időszaka jelentős befolyást gyakorolt a múzeumok tevékenységére, pályázati támogatásokkal számottevő eredmények születtek. Országos jelentőségű rendezvények, ünnepi programok, nagyszabású épületrekonstrukciók, magas színvonalú kiállítások, reprezentatív kiadványok sora jelzi múzeumaink aktivitását, ötletgazdagságát kulturális értékeink közkinccsé tétele területén. Mindez arról vall, hogy a múzeumok kiemelkedő teljesítményre képesek, ha megfelelő anyagi feltétel áll rendelkezésükre.

Noha eddig is igyekeztünk az ünnepi eseményekről (főképpen az országos múzeumok rendezvényeiről) hírt adni, ez évi utolsó lapszámunkat a millenniumi eredmények áttekintésének szenteljük. A múzeumokhoz intézett felkérésünkre nagyszámú és rendkívül változatos képet mutató írás érkezett. Az anyag rendszeresítését követően szerkesztőségünk úgy döntött, hogy összegző áttekintés helyett szemelvényeket adunk közre a legautentikusabb forrás alapján, az egyes intézmények beszámolóí révén. Így a Műhely és a Kiállítások rovatunkban országos, megyei és vidéki múzeumokat egyaránt igyekszünk megszólaltatni. A terjedelmi korlátok miatt a következő lapszámokban is folytatjuk a beszámolók közzétételét. Jelen összeállításunk is bizonyítja, hogy múzeumaink mennyire magukénak érezték a Magyar Millenniumot.

Szerzőinkhez

Sajnálattal kell közölnünk, hogy folyóiratunk megjelentetésének anyagi nehézségei miatt (pályázati támogatást csak a nyomdaköltség fedezésére kapunk) egyelőre nem áll módunkban honoráriumot fizetni.

Ennek ellenére kérjük szerzőinket, hogy legyenek figyelemmel az alábbiakra:

- a kézirat szövegét kinyomtatva és lemezen vagy e-mail-en (pulszky@bot.nhms.hu) kérjük megküldeni;

- az illusztrációkat fényképeken vagy dián pontos képaláírással, a képek fontossági sorrendje szerint számozva, a fotós nevének fel tüntetésével kérjük;

- külön lapon kérjük megadni az alábbi adatokat: a szerző neve, születési éve, végzettsége, tudományos címe/fokozata, foglalkozása/beosztása, munkahelye (a szerzőket bemutató rovathoz).

Levélcímünk: Pulszky Társaság, 1476 Budapest, 100. Pf. 206.

MAGYAR MÚZEUMOK

2001/4 Téli

MŰHELY

Nagy Mihály: A Nemzeti Örökség Program első három éve.	3
Holló Szilvia Andrea: A millenniumi időszak rendezvényei a Budapesti Történeti Múzeumban.	4
Farkas Attila: Országos katolikus gyűjtemények 2000-2001-ben	7
Kovács Gergelyné: A Postamúzeum millenniumi évei.	9
Katona András: A Közlekedési Múzeum millenniumi eseményei	12
Kincses Katalin Mária: A millennium éve a Hadtörténeti Múzeumban.	14
Petercsák Tivadar: Millenniumi programok az egri Dobó István Múzeumban	15
Viga Gyula: Borsod-Abaúj-Zemplén megye múzeumai 2000-2001-ben	17
Bodnár Mónika: Rendezvények, események Nógrád megye múzeumaiban.	18
Millei Ilona: A Baranya megyei múzeumok millenniumi eseményei	20
Szapu Magda: A kaposvári Rippl Rónai Múzeum szakmai programjai	23
Vándor László: A Magyar Millennium Zala megyei eseményei	24
Tóth János: A Magyar Olajipari Múzeum tevékenysége	26
Pocsainé Eperjesi Eszter: A Sárospataki Református Kollégium Múzeuma a Magyar Millennium idején	28
Várady Péterfi Zsuzsanna: A paksi Városi Múzeum millenniumi eredményei	29
Valter Ilona: Cikádor - az első magyar cisztercita apátság romkertje Bátaszéken	31

VISSZATEKINTÉS

Gaál János: Kalotaszegi templombelső a Néprajzi Múzeumban.	34
Csaplár Ferenc: 25 éves a Kassák Múzeum	36
Váczai Mária: A Szókraténusz naplójából	37

SZÁMVETÉS

Novák László Ferenc: A nagykőrösi Arany János Múzeum	40
Kurucz Gábor: A természettudományi kiállítások szerepe a környezeti nevelésben	41

KIS MÚZEUMOK A NAGYVÁROSBAN

Gergely Katalin: A Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény és Kortárs Galéria	43
---	----

KIÁLLÍTÁSOK

Füzes Endre: Kiállítások a Magyar Millennium tiszteletére	46
Lovas Csilla: A régi vármegyeháza világa	48
Halász Alexandra: A Bélyegmúzeum millenniumi kiállításai	49
Villangó István: Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum kiállítása	51
Gajdos Gusztáv: Műszaki kincseink	52
Fári Irén: A szépség dicsérete. XVI–XVII. századi magyar főúri öltözködés és kultúra	53
Szójka Emese: „Parasztebdlő” – Népies enteriőr a XIX–XX. század fordulójáról	54

NEMZETKÖZI KAPCSOLATOK

Vígh Annamária: ICOM 2000 – Múzeumok világtalálkozója Barcelonában	57
--	----

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE

Frazon Zsófia: Időképek katalógus mint műfaj	59
Fehér Katalin: Egy új múzeumpedagógiai szakkönyv	62
Basics Beatrix: Új Szalon	63

A PULSZKY TÁRSASÁG HÍREI	64
---	-----------

E számunk szerzői	64
------------------------------------	-----------

A címlapon
A Wosinszky Mór Megyei Múzeum állandó
kiállításának részlete
a szekszárdi vármegyeházán
On the cover
Detail of the permanent exhibition of the
Mór Wosinszky County Museum at the
county hall in Szekszárd

Fotó – Photo: Lovas Csilla

A hátsó borítón
Porcelánkészlet a Budai Várból és az ún.
Erzsébet-ezüstkészlet a bécsi
Bundesmobillien Depot-ból. Vitrinrészlet a
Budapesti Történeti Múzeum kiállításából
Back cover
China set from the Buda Castle and the so-
called Erzsébet-silver ware from the
Bundesmobillien Depot in Vienna. Detail of
a showcase from the exhibition of the
Budapest History Museum

Fotó – Photo: Tihanyi Bence és Bakos Ágnes

MAGYAR MÚZEUMOK

A Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi
Egyesület folyóirata
Lapalapító: Éri István

Megjelenik évente négyszer
VII. évfolyam 4. szám, 2001. tél

Főszerkesztő:

Selmeczi Kovács Attila

Szerkesztőségi titkár: Gönczi Ambrus

A szerkesztőség tagjai: Basics Beatrix,
Cséve Anna, Holló Szilvia Andrea,
Kriston Vízi József, Korsós Zoltán,
Wollák Katalin

Lapmenedzser: Deme Péter

A szerkesztőbizottság elnöke: Pintér János

A szerkesztőbizottság tagjai:

Bencze Géza, Deresényi Balázs, Draveczky

Balázs, Kertész Róbert, Kóczyánné

Szentpéteri Erzsébet, Kovács Péter

Fordítások: Gönczi Ambrus

Szerkesztőség:

1087 Budapest, Könyves Kálmán körút 40.

Telefon: 210-1330/155, fax: 210-1336

E-mail: pulszky@bot.nhmus.hu

Felelős kiadó: Matskási István

Nyomdai előkészítés: Stúdió 12 Bt.

Műszaki szerkesztő: Németh János

Színes feldolgozás: Stúdió 12 Bt.

Nyomdai munkálatok: Prospektkop Bt.

Felelős vezető: Račko József

Előfizethető a kiadónál

(levélcím: 1476 Bp. 100. Pf. 206.),

illetve postautalványon, csekkel vagy

átutalással az alábbi számlaszámon:

ABN-AMRO Bank 10200830-32323599

Előfizetési díj számonként:

egyéni előfizetőknek 700 Ft,

közületeknek 1000 Ft.

HU ISSN 1219-4662

Megjelenik a

Nemzeti Kulturális Örökség

Minisztériuma és

a Nemzeti Kulturális Alapprogram

támogatásával

HUNGARIAN MUSEUMS 2001/4 WINTER

WORKSHOP

Mihály Nagy: The First Three Years of the National Heritage Program	3
Szilvia Andrea Holló: The Programs of the Millennial Period at the Budapest History Museum	4
Attila Farkas: The National Catholic Collections in 2000 and 2001	7
Gergelyné Kovács: The Millennial Years of the Postal Museum	9
András Katona: The Millennial Activity of the Transport Museum	12
Katalin Mária Kincses: The Year of the Millennium at the Military History Museum	14
Tivadar Petercsák: Millennial Programs at the István Dobó Castle Museum in Eger	15
Gyula Viga: The Museums of Borsod-Abaúj-Zemplén County in 2000-2001	17
Mónika Bodnár: Programs and Events in the Spirit of the Millennium at the Museums in Nógrád County	18
Ilona Millei: The Millennial Programs of the Directorate of the Baranya County Museums	20
Magda Szapu: The Programs of the Rippl-Rónai Museum in the Spirit of the Hungarian Millennium	23
László Vándor: The Museum Events of the Hungarian Millennium in Zala County	24
János Tóth: The Activity of the Museum of Oil Industry	26
Eszter Eperjesi Pocsai: The Museum of the Calvinist College in Sárospatak at the Time of the Hungarian Millennium	28
Zsuzsanna Péterfi Várady: The Millennial Results of the Town Museum in Paks	29
Ilona Valter: Cikádor – The Garden of Ruins of the First Hungarian Cistercian Abbey in Bátaszék	31

RETROSPECTIVE

János Gaál: Church Interior from Kalotaszeg at the Ethnographical Museum in Budapest	34
Ferenc Csaplár: The 25-Year-Old Kassák Museum	36
Mária Váczi: From the Diary of the Szórakaténusz Toy Museum and Workshop	37

RECKONING

László Ferenc Novák: The János Arany Museum in Nagykőrös	40
Gábor Kurucz: The Role of Natural History Exhibitions in the Environmental Education	41

SMALL MUSEUMS IN THE BIG CITY

Katalin Gergely: The Local History Collection and Contemporary Art Gallery of the Mountainous District	43
---	----

EXHIBITIONS

Endre Füzes: Exhibitions in Honour of the Hungarian Millennium in 2000–2001	46
Csilla Lovas: The World of the Old County Hall	48
Alexandra Halász: The Millennial Exhibitions of the Stamp Museum	49
István Villangó: The Exhibition of the National Pedagogical Library and Museum	51
Gusztáv Gajdos: Treasures of Our Technical Past	52
Irén Fári: The Praise of Beauty. Wear and Culture of the Hungarian Nobility in the 16th–17th Centuries	53
Emese Szojka: The Peasant's Dining Room – Folk Interior from the Turn of the 19th – 20th Centuries	54

INTERNATIONAL RELATIONS

Annamária Vigh: ICOM 2001 – The World Meeting of Museums in Barcelona	57
---	----

BOOK AND PERIODICAL REVIEW

Zsófia Frazon: Images of Time Catalogue as Genre	59
Katalin Fehér: Exhibitions from American Museum Education literature	62
Beatrix Basics: New Salon	63

NEWS OF THE PULSZKY SOCIETY	64
--	----

Authors of this issue	64
--	----

A Nemzeti Örökség Program első három éve

Nagy Mihály

A Kormányprogram alapvető céljai között szerepelt, hogy megfelelő „*forrást biztosítson a nemzeti kulturális örökség – elsősorban az ingatlan örökség – megőrzéséhez és méltó bemutatásához*”. A régészeti örökségvédelem és az épített műemlékvédelem céljaira fordítható állami pénzeszközök, amelyeket eddig a kulturális tárca, illetve az Országos Műemlékvédelmi Hivatal beruházásainak fedezetére terveztek, 1999-től kiegészült a Nemzeti Örökség Program főként pályázati úton elnyerhető céllelőirányzatával.

Az évente egymilliárd forintot jóval meghaladó támogatási összeggel rendelkező programot 1999-ben hirdettük meg először az épített örökség védelme, épületkutatáson alapuló kiviteli tervek készítésének támogatása, kastélyprogram, történelmi kertek, parkok, temetők, sír-emlékek, műemlékeket tartalmazó történelmi emlékhelyek megóvása, illetve régészeti műemlékek számbavétele, feltárása és kutatási eredményeinek közzététele kategóriákban.¹ Először nyílt lehetőség arra, hogy a támogatásokra határon túli pályázók is jelentkezzenek. Összesen 1919 pályázatot nyújtottak be, amelyből 597 nyert támogatást.² Az adatokból kitűnik, hogy a pályázatra meglepően sokan jelentkeztek. Ez azt jelenti, hogy fokozott igény mutatkozik az ingatlan kulturális örökség megóvására: a társadalom egyre nagyobb felelősséget érez kulturális örökségének fenntartása iránt. Másrészt világosan megmutatkozott az évtizedek során felhalmozódott elmaradás is. A pályázat arra a tényre is ráirányította figyelmünket, hogy a pályázók – főleg az önkormányzatok – jelentős önerőt tudnak mozgósítani a cél megvalósítása érdekében. A pályázók – érthető módon – egy-egy épület teljes helyreállítására kérték a központi költségvetés vissza nem térítendő támogatását, de a megítélt támogatások többnyire csupán a legfontosabb munkák elvégzéséhez nyújthattak segítséget. A saját erő mértéke az első kategóriában elérte a 42%-ot, a határon túli pályázatok esetében még ennél is magasabb volt. A megítélhető támogatás viszont az igényeltnek sajnos csak töredékét (kategóriáktól függően 2-12%) tehette ki.

2000-ben az épített örökség megóvása, felújítása, műemléki helyreállítást megelőző kutatások támogatása, illetve régészeti lelőhelyek feltárása és állagmegóvása kategóriákban hirdettünk pályázatot. A korábban önálló kastélyprogram, illetve a történelmi kertek megóvását szolgáló pályázat beépült az épített örökség kategóriába, viszont új feladatként jelentkezett, hogy anyagi bázist teremtsünk egyes, a műemléki törvényből adódó feladatok ellátására, a kastélyokból elhurcolt ingó berendezések visszaszerzésére, a világörökségi helyszínek támogatására, a Nemzeti Kegyeleti Bizottság működési feltételeinek biztosítására, a kulturális turizmus fejlesztésére. A program fedezetet nyújtott a korábban műemléki helyreállításokat is támogató Központi Környezetvédelmi Alap néhány nyertes pályázatának megvalósításához, illetve az országgyűlés döntése nyomán három kedvezőtlen helyzetű megye (Nógrád, Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár-Bereg) területfejlesztési tanácsai által meghirdetett, műemléki-régészeti célokat szolgáló pályázatához. A tanácsok önállóan döntöttek a keret felhasználásáról (ezekből a megyékből a külön kerettől függetlenül bárki részt vehetett a minisztérium által meghirdetett pályázatokon is). Ettől az évtől kezdve, a meghirdetett pályázati kategóriák mindegyike fokozott aktivitást követelt meg a pályázóktól, így a munka finanszírozásához kötelezően saját résszel is kell rendelkezniük, hogy az állami támogatást elnyerhessék. Emellett egyes kategóriák hosszabb távú, átfogó gondolkodásra ösztönzik a pályázókat, ilyen például a műemléki helyreállítást megelőző, épületkutatáson alapuló tervek készítésének támogatása. A tárcához összesen 653 pályázatot nyújtottak be, amelyek közül 148 nyert támogatást. Ezek között, az előző évhez hasonlóan, határon túli pályázatok is szerepeltek.

2001-ben a beérkezett 406 pályázatból 264 nyert támogatást. A források szükségessége miatt előnyben részesültek a halaszthatatlan munkák, illetve a már megkezdett, befejezéshez közeledő projektek. A rendszer – közös finanszírozás keretében – kiegészült a Széchenyi-terv kulturális és egyházi turizmus pályázataival, amelyek jelentős számban nyújtottak támogatást műemléki-régészeti ingatlanok

helyreállítására. Ebben az évben azon kedvezőtlen megyék száma, amelyek megkapják a pályázati keret előre meghatározott hányadát, kettővel (Békés és Somogy) bővült.

A régészet területén az utóbbi években egyre inkább jellemző, hogy a múzeumok forráshiány miatt nem tudnak tudományos tervátadásokat végezni. A program ezen is segíteni kívánt, lehetővé téve alaposan előkészített tervátadások támogatását (pl.: Bátaszék, Csókakő, Decs-Ete, Keszthely-Pénékpuszt, Nemesvámos-Balácapuszta, Pécs-Püspökvár, illetve Décs V. számú sírkamra, Tác, Visegrád, Zala-vár). A következő években szintén a program fog támogatást nyújtani a 2003-ban megrendezésre kerülő XIX. Nemzetközi Limeskongresszus előkészítéseként elvégzendő kutatásokhoz.

A három év pályázatait iránt megnyilvánult óriási érdeklődés (a jelzett támogatási igény 1999-ben a rendelkezésre álló keret 24-szerese volt) azt mutatja, hogy a társadalom régi hiányt pótló intézkedésként értékelte a program megindítását, és az épített örökség megóvásában hosszú távon is számít a minisztérium támogatására. Arra sajnos a jövőben sincs remény, hogy az igényeket maradéktalanul ki tudjuk elégíteni, a fenti adatok alapján mégis a pályázati támogatási igények növekedésére kell számítanunk, ezért a rendszert tovább kell fejlesztenünk.

Ennek a kihívásnak csak jól működő, kiszámítható pályázati rendszerrel tudunk megfelelni. Néhány változás már a közeljövőben várható: a következő évi pályázatok korábban akarjuk meghirdetni, hogy a pályázók korábban jussanak hozzá a támogatásokhoz. A jelentős önrész igazolása a pályázók részéről azt mutatja, hogy (főleg az önkormányzatok esetében) megalapozott, komoly szándékok tapasztalhatók az épített örökség integrált védelmére, méltó hasznosítással egybekötött helyreállítására. E szándék fennmaradására azonban csak akkor számíthatunk, ha a központi költségvetésből is megfelelő (egyre inkább az 50% irányába elmozduló támogatást tudunk nyújtani a jelenlegi átlag (maximum 10-12%) helyett. A hatalmas igény ugyanakkor azt is jelzi, hogy ingatlan kulturális örökségünk védelmére újabb forrásokat (EU-források, magánszféra, más tárcák, pl.: FVM, GM) is fel kell tárunk.

Jegyzetek

¹ Külön kategória szolgált a szellemi örökség felkutatását, gyűjtését és közkinccsá tételét célul kitűző pályázatok támogatására.

² L. részletesebben Nagy Mihály: Nemzeti Örökség Program 1999. Múzeumi Hírlevél 20:10, 1999, melléklet és Oszlopokat emeltünk, hogy beszéljék a múltakat. A millenniumi műemlék-helyreállítások lexikona (Szerk.: Tamási Judit). Budapest, 2000. A pályázat több régészeti témájú kiadvány megjelentetését is támogatta, pl. Föld István: 16. századi kastélyok Északkelet-Magyarországon; A népvándorlások kutatóinak

kilencedik konferenciája – Heves Megyei Régészeti Közlemények; Gömöri János: Az avar kori és Árpád-kori vaskohászat emlékei Pannoniában; Pannonia and Beyond. Studies in Honour of László Barkóczi – Antaeus 24. (Szerk.: Vaday Andra) stb.

The First Three Years of the National Heritage Program

In 1999 a program was launched by the Ministry of Cultural Heritage and the Hungarian government to

help increase the protection of built heritage, namely the research, and preservation of monuments, castles, historical parks, cemeteries, or whole areas with the above mentioned types of structures. The first year organisations of several kinds applied for the financial help of the program on 1919 occasions and 597 were successful in obtaining.

The past three years proved that there is a significant amount of interest and demand in the Hungarian society for the protection of built heritage and it is also clear that to be equal to the expectations, new resources have to be found and employed for this aim.

A millenniumi időszak rendezvényei a Budapesti Történeti Múzeumban

Holló Szilvia Andrea

A Budapesti Történeti Múzeum sajátos helyzetéből adódóan a millicentenárium óta szinte egyfolytában ünnepel: 1998-ban Budapest egyesítésének 125. évfordulójára, 1999-ben a Lánchíd átadásának 150. évfordulójára emlékeztünk nagyobb kiállítással, konferenciával, tanulmánykötetekkel, sőt a millenniumi éve (2000) sem múlt el fővárosi évforduló nélkül. Nagy-Budapest kialakításának 50. évfordulóján a Fővárosi Levéltárral, helytörténeti múzeumokkal, a FSZEK Budapest Gyűjteményével közösen szerveztünk kamara-kiállítást, kétnapos konferenciát, s hamarosan megjelenik az ezzel a témával foglalkozó tanulmánykötet is. A különleges helyzetet csak fokozza, hogy a BTM három részre tagolt, három kiállításra alkalmas épülettel, ezért a millenniumi programokat sem csak a Budavárban, hanem az Aquincumi Múzeumban és a Kiscelli Múzeumban rendeztük meg, sőt több kiállításunkat külső (hazai és külföldi) helyszíneken is bemutattuk.

Az államalapítás ezredik évfordulója tiszteletére rendezett kiállítások, illetve az elmúlt másfél év során az ünnepsorozatához valamilyen formában kapcsolódó kutatási programok alapvetően két fontosabb témakör köré csoportosíthatók: az épített örökség megővése és bemutatása, illetve a szellemi örökség feltárása, közkinccsá tétele.

A megemlékezések közül a központi rendezvényeknek a Budavári Palota adott helyet: a millenniumi évadot 1999-ben a *Búcsú a „hangos” XX. századtól* című kiállítás nyitotta meg, mely a hanghordozók által meg-

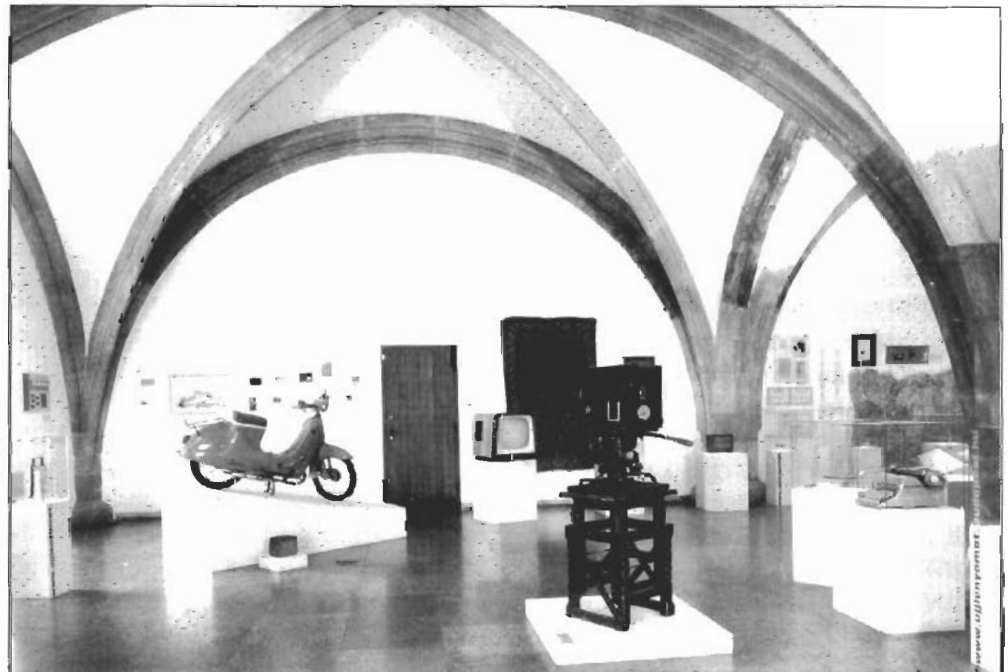
őrzött történelmi eseményeken és művészeti alkotásokon keresztül, szokatlan formában, elsősorban a zene, a hangok segítségével idézte meg az elmúlt századot, annak fontos eseményeit, hangulatát. A Magyar Rádióval közösen rendezett, kimagasló látogatottságot elért kiállításához színvonalas katalógus készült.

A millenniumi földalatti állomásain már évek óta sikerrel rendezünk kiállításokat: 2000-ben ott láthatta a nagyközönség *A magyar gasztronómia 1000 éve – Borok-ízkek* című, az étkezési és italfogyasztási szokások történetét ismertető tárlatot.

A 2000-2001. év kiemelkedő eseményei a Budapesti Történeti Múzeum Vármúzeumában elsősorban a nagyközönséget vonzó kiállítások, rendezvények voltak, azonban a szakma érdeklődését különösen a Szent György téren talált középkori leletgyűjtés keltette fel (közte az Anjou-kárpit néven elhíresült darab), melynek konzerválása múzeumunknak ezen időszak alatt az Iparművészeti Múzeummal közösen végzett legjelentősebb állagvédelmi munkája volt.

A *Budavári Palota évszázadai* című kiállítás alkalmával lehetőség nyílt arra, hogy 26 magyar és osztrák közgyűjtemény, valamint

„A XX. század ujjlenyomata” című kiállítás részlete a Panni robogóval
Detail of the exhibition "The Fingerprint of the 20th Century", with the "Panni" moped
Fotó – Photo: Szalatnyai Judit

„A forradalom napja”, gyermekfoglalkozás
 “The day of the revolution”, children’s program
 Fotó – Photo: Gebhardt Margit

magánszemélyek és egyházi intézmények közreműködésével, hosszas kutatómunka után első ízben mutathassuk be a látogatóknak a palotában egykor egymás mellett őrzött, de a századok során szétszóródott műtárgy-együtteseket, berendezési tárgyakat, megemlékezzünk a palotában egykor élt személyekről, fontos eseményekről. A bútorkok, dísz tárgyak, festmények bemutatása mellett nagy hangsúlyt fektettünk a palota XIX-XX. századi építéstörténetére (a kiállított tervek java része a BTM és a MOL gyűjteményéből származott), és sikerült az egykor híres, de elbontott teremsort is imitálni. A látogatók megtekinthették Hauszmann Majos és Erdélyi Mór eredeti fényképeit, a Mátyás-templom egyháztörténeti gyűjteményéből kölcsönzött, még soha ki nem állított egyházi és világi díszruhákat. A siker bizonyította, hogy a kiállításához rendszeresen kellett szakmai bemutatókat és a nagyközönségnek szóló tárlatvezetések szervezni. A Budavári Palota történelméről magyar, angol, német nyelvű album készült. E kötet megjelenése alkalmat adott arra, hogy a palota életében eddig egyedülálló, éjszakába nyúló nyitott esttel tegyük emlékezetessé a nagyszámú érdeklődő (újságírók, múzeumi szakemberek, múzeumbarátok) számára ezt a millenniumi kiállítást: a rendezvényen a könyvbemutató mellett a programban hangverseny, történelmi táncbázis és szakmai (magyar és angol nyelvű) tárlatvezetések szerepeltek. 2000 májusában kétnapos nemzetközi konferencia keretében hangzottak el a legújabb kutatási eredményeket összegző előadások a Budavári Palota Király-

pincéjében. A tanulmányokat a *Tanulmányok Budapest múltjából* című múzeumi periodika XXIX. kötetében jelentetjük meg. Sajnos a siker nem lehetett teljes, mert a középkori palotarész felújítására nem volt elegendő pénz, csak a kiállítás egy része újulhatott meg.

Rendhagyó vállalkozásnak indult A XX. század ujji lenyomata című kiállítás. Az alapötlet Gerő András történésztől származott. A szervezés egy felhívással kezdődött: a körlevél egyaránt eljutott a közélet, a művészetek, tudomány, sport, média stb. neves és közismert képviselőihez, a nyílt levelet viszont az átlagemberek is olvashatták Budapesten, vidéken és határainkon túl egyaránt. A szervezők próbálták megragadni azokat a pillanatokat, személyes tárgyakat, emlékképeket, amelyekkel az elmúlt évszázad jellemezhető. A kiállítás a megvalósítás formájában is az újszerűségekre törekedett: a jelen, a múlt és a jövő eszközeit, lehetőségeit egyaránt alkalmazta. A „hagyományos” kiállítás a Budavári Palota gótikus lovagtermében nyílt meg, a tárgyfotó kiállítás a millenniumi földalatti állomásain, míg a virtuális tárlat az interneten volt látható. (A személyes történetek később könyv formájában is megjelentek a Városháza kiadásában.)

A 2001. év egyik legrangosabb eseménye a Vármúzeumban kétségtelenül a márciusban ünnepi hangversennyel megnyíló *Symphoniac-Hungarorum – Magyarország zenetörténetének 1000 éve* című kiállítás, melyet a Magyar Zeneművészeti Szövetséggel együtt rendeztünk, több tucat hazai és külföldi társintézmény és zenetörténészek közremű-

ködésével. A kiállításhoz reprezentatív katalógus készült.

A gyermekek történelemszemléletének alakítására a 2000–2001. évben az alábbi jelmezes történelmi játékokat, játékos foglalkozásokat szerveztük meg: *Uram, királyom...* (A középkori királyi palota, Követek Mátyás király udvarában. A budai polgárváros emlékeiből), *Ősaink nyomában* (Vérszerződés, Gizella és István esküvője, István megkoronázása), *Haza és haladás* (Védegyleti bál, A forradalom napja), és a BTM adott helyet a Millenniumi Régi Zene Fesztiválnak is.

A BTM intézményei külön-külön is jelentős mértékben hozzájárultak a millennium tartalmas megünnepléséhez.

A Kiscelli Múzeum szomszédságában befejeződött a szoborpark kialakítás (a munkálatok még 1998-ban kezdődtek), melynek ünnepélyes avatását szakvezetéssel kötötték össze. A fővárosi önkormányzat támogatásával az épület környezetét szerencsésen és szakmailag is értékes módon sikerült kulturáltabbá tenni. Sor került a támfal megerősítésére, elkészült a felhajtó út, a múzeumhoz tartozó templom szentélyrészét is levakolták.

A Kiscelli Múzeum legnagyobb szabású vállalkozása az épületet és a múzeum törzanyagát a fővárosnak adományozó osztrák származású bútorgyáros és műgyűjtő, Schmidt Miksa emlékkiállítás volt *Egy közép-európai vállalkozó Budapesten* címmel. A bútorkat, dokumentumokat, fényképeket a Bécsi Hofmobiliendepot munkatársainak és a szakma hazai jeles művelőinek segítségével mutattuk be a Kiscelli Múzeum Templomterében. Több éves kutatómunka eredményeképpen elkészült a Schmidt-emlékkötet is, melynek szakmai könyvbemutatója (szeptember 10) osztatlan sikert aratott.

Szintén nagy érdeklődés kísérte a Kiscelli Múzeum másik kiállítását, mely *Klősz György fényképész életművének egy szeletét* mutatta be (*Budapest egykor és ma*). Az izgalmas tárlat Lugosi Lugó László fotóművésszel közösen készült, aki ugyanabból a szögéből fényképezte le a várost, mint száz évvel korábban nagy nevű elődje. A kiállítás ideje alatt jelent meg egy válogatás a fotókból a Vince Kiadónál *Budapest 1900–2000* címmel, a képanyag összeállításában a múzeum munkatársai jelentős részt vállaltak.

A Kiscelli Múzeum nagy hangsúlyt fektet arra, hogy a múlt emlékeinek feltárása mellett a közelmúlt emlékeit is megőrizze a jövőnek, ezért a BUVÁTI adattárából megszerzett több ezer tétel, a várostörténeti kutatások számára nélkülözhetetlen fényképgyűjtemény feldolgozását és rendszerezését is megkezdte a Szellemi Örökség Program támogatásával. A várostörténeti fényképgyűjtemény anyagának felhasználásával készült el a *Hidak a jövőbe* című CD is, mely a

főváros történetét a Duna partján tett időutazás formájában mutatja be.

A legkisebbek történelem iránti érdeklődésének felkeltését is szem előtt tartva immár hagyományosak a kiscelli játéktörténeti kiállítások. Ez évben már a harmadik rész készül el, a felhasznált anyagokon keresztül mutatva be a játékok történetét (a fém és a papír után a fajtékok kerülnek a középpontba).

A Kiscelli Múzeum – Fővárosi Képtár ebben az időszakban is számos kiállítással öregbítette a modern művészetet értő közönség szemében múzeumunk hírét, ezek közül kiemelhető a kortárs finn képzőművészeti kiállítás, és a Levendel-gyűjtemény bemutatása.

Az Aquincumi Múzeum régészeti folytatták a II. világháború előtt Óbudán megkezdett ásatásokat, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának támogatásával konzerválták a Symphorus és a Victorinus mithracumot, elkészült a helyreállítási terv, sőt a munkálatok közben megtalálták egy régebbi mithraeum padozatát is.

A múzeum új épülettel bővült, ahol a munkaszobákon kívül kiállítótermet és tömörpolcos raktárrendszert is kialakítottak. Az épületavató alkalmából *Őskori napok – Aquincumi pillanatok* címmel időszaki kiállítás készült reprezentatív őskori, római kori és népvándorlás kori leletekből.

A múzeum a millenniumhoz kapcsolódva az *Ókeresztény emlékek Aquincumban* című kiállítással a kereszténység kétezer éves múltját mutatta be (a tárlathoz kétnyelvű katalógus készült). A Pannoniában szerveződő ókeresztény egyházközösségek első írásos említése a III.

századból való, az első régészeti emlékek a IV. század második feléből származnak, azonban az utóbbi évtizedek régészeti kutatásai megerősítették, hogy 476 után sem szűnt meg a közel kétezer éve létrejött aquincumi püspökség. Így az ókeresztény egyházi szervezet a Szent István-i kereszténység természetes előzményének tekinthető.

Régóta érzékelhető, hogy a római kori szokások, az életmód rendkívül érdeklő a látogatókat. Ezért az Aquincumi Múzeum *Kelta asszonyok, római hölgyek* címmel időszaki kiállítást rendezett a sírköveken található viseletábrázolások alapján készült ruharekonstrukciókkal, alkalmazva a korabeli textilfestési technikát. A múzeum programjai is (Floralia, költőverseny, gladiátor játékok) a kor hangulatát próbálták megidézni.

Az Aquincumi Múzeum 2000-ben a prágai

Városi Múzeumban mutatkozhatott be *Ünnepek és hétköznapok Aquincumban* című kiállításával, amely a családi élet, a szépségápolás, az étkezés szokásait ugyanúgy felelevenítette, mint a vallási vagy temetkezési szokásokat, valamint a helyi ipart.

Immár hagyomány, hogy az elmúlt év ása-

„Floralia 2000”, Aquincum
Fotó – Photo: Aquincumi Múzeum

tási leleteiből válogatva időszaki kamara-kiállítás nyílik. 2000-ben így került sor a katonaváros területén végzett leletanyag bemutatására. A Szellemi Örökség Program lehetővé tette, hogy elkészüljön az aquincumi kutatások (1968–1999) eredményeinek szintézise. 2001 májusában, egy nemzetközi konferencia keretében nyílt meg a *Szobák, szentélyek, paloták* című időszaki kiállítás, mely hazánk legnagyobb és legváltozatosabb falfestmény gyűjteményére hívta fel a figyelmet.

A millenniumhoz kapcsolódik az a hét múzeumot érintő országos projekt, melyben az Aquincumi Múzeum tevékenyen részt vesz: *Utak a római kori Pannoniába*.

A Budapesti Történeti Múzeum bekapcsolódott a „Franciaországi magyar kultúra éve 2001” rendezvénysorozatba: Párizsban a Musée Carnavalet adott otthont a középkori

és újkori budavári palotát bemutató, a budapestitől azonban jelentősen különböző kiállításnak (Un chateau pour un Royaume. 2001. június-szeptember), a francia nyelvű katalógus tartalmában a magyar nyelvűnél bővebb, részletesebb. A franciaországi rendezvénysorozatnak azonban még nincs vége, decemberben Lyonban nyílik meg a *Pannónia régészete* című kiállítás.

Az Aquincumi Múzeum kiállításai mellett természetesen számos, itt azonban nem részletezett rangos kiállítás megrendezéséhez járult hozzá gyűjteményeinek anyagával, munkatársainak szaktudásával.

(Az anyag összeállításában közreműködött J. Gebhardt Margit, Szu Annamária és L. Kurucz Katalin.)

Lásd még – See also: Borító 2, és hátsó borító és Képmelléklet II. – Cover 2 and Back Cover and Képmelléklet II.

Lásd még – See also: Borító 2, és hátsó borító és Képmelléklet II. – Cover 2 and Back Cover and Képmelléklet II.

The Programs of the Millennial Period at the Budapest History Museum

The exhibitions and research programs realised in the spirit of the thousandth anniversary of the foundation of the Hungarian State at the Budapest History Museum can basically be categorised into two groups: the protecting and presenting of our architecture, and the preserving and exhibiting the intellectual heritage. In 1999 the millennial program-series started with the exhibition "Farewell to the 'Noisy' 20th Century", covering the history of the century with the help of phonographic recordings from the early 1900s to the last decade. The exhibition "The Centuries of the Buda Castle Palace", the result of the co-operation of 26 Hungarian and Austrian public collections, which was opened next year, presented the history of the royal palace, focusing on its architectural evolution but displaying many groups of works of art for the first time.

In 2001 the most significant program at the Castle Museum was the exhibition "Symphonia Hungarorum – Thousand Years of Hungary's Musicology", which was the result of the collaboration of the museum and the Association of Hungarian Musical Art.

The other institutions of the Budapest History Museum contributed also to the celebration of the Millennium. The greatest project at the Kiscelli Museum was the memorial exhibition of furniture-contractor and art-collector Miksa Schmidt, who donated his mansion and collection to the Hungarian capital. The archaeologists of the Aquincum Museum carried on with the excavations in Óbuda, the museum took part in seven temporary archaeological exhibitions during the millennial period.

Országos katolikus gyűjtemények 2000–2001-ben

Farkas Anikó

Az elmúlt évben a Világegyház Jézus Krisztus születésének kétezredik évfordulóját a Nagy Jubileum esztendejeként ünnepelte. Hazánk Szent István korának egyházi szervezetéhez tartozó legrégebbi egyházmegyéi, alapítási évüknek megfelelően, többnyire ehhez és az államalapítás ezredéves évfordulójához esatlakozva ülték meg saját jubileumukat. Így egyházi gyűjteményeink 2000–2001-ben ezen kettős megemlékezés jegyében rendezték meg időszaki kiállításait és rendezvényeiket.

Esztergomi Keresztény Múzeum

Kiemelkedő jelentőségű volt a *Magyar szentek tisztelete és ereklyéi* című kiállítás, amelyen – az állami hatóságok közreműködésével – látható volt a dubrovniki (Ragusa) Szent István koponyaereklye is. A kiállítás-hoz tartalmas és tudományos vonatkozásban is értékes katalógust jelentettek meg.

2000-ben ünnepelte a múzeum fennállásának 125. éves évfordulóját is, ennek jegyében rendezte meg *Simor János herceg-prímás és a kortárs képzőművészet* című tárlatát, gazdagon illusztrált katalógussal. Osztatlan sikert aratott a Magyar Kárpit-szövők Társasága – 34 textilművész – által készített *Szent István és műve* című nagyméretű gobelin, a Magyar Millenniumi Kormánybiztos Hivatala támogatásával. Bemutatásra került *Nagy Kovács Mária* szobrászművész nő életmű-kiállítása.

Nyolc festményt ajándékozott a múzeumnak Göncz Árpád, volt köztársasági elnök. A gyűjtemény tulajdonába került az I. Bartholomeiosz pátriárkától adományozott két ikon: Szent István király és Szent Hierotheosz kisméretű táblaképe.

Esztergomi Főszékesegyházi Kincstár

A Bazilika északi tornyának földszinti helyiségében állandó Szent István emlékhelyet alakítottak ki, amelyben véglegesen elhelyezték Pátzay Pálnak, az 1937. évi Párizsi Világkiállításra készített, Szent István királyt ábrázoló nagyméretű hársfa szobrát.

Időszaki kiállításokon mutatták be az Esztergomot ábrázoló régi metszeteket, az Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár kódexeit, és *Megpecsételt történelem* címen a Primási Levéltár kiemelkedő okleveleit.

Szent István fejereklye-tartó. XVIII. század eleje. Székesfehérvár, Egyházmegyei Múzeum
St Stephen herm, early 18th century. Székesfehérvár, Diocese Museum
 Fotó – Photo: Szelényi Károly

Budavári Koronázó Főtemplom Egyházi Gyűjteménye

A bemutatás új rendjét szervezte meg, és megindította a kiállítás átrendezését, korszerűsítését. Restauráltatták Than Mór Szent Erzsébetet ábrázoló olajfestményét.

Budapesti Szent István Bazilika Kincstára

A esztergomi ereklye-kiállítás bezárása után a dubrovniki Szent István koponyaereklyét a Bazilika Szent Jobb kápolnájában helyezték el, a Szent Jobbot pedig – a millennium esztendejére – a Bazilika Nagyboldogasszony oltára előtt állították ki, mintán a Bécsben 1862-ben készült ereklyeházat az Iparművészeti Múzeumban restauráltatták.

Győri Egyházmegyei Kincstár és Könyvtár

A *Győri Egyházmegye ezer éve* címen eddig ismeretlen műtárgyakból és levéltári dokumentumokból rendeztek országos visszhangot kiváltó időszaki kiállítást. A Nemzeti Kulturális Alap támogatásával – nyomdakész állapotra – előkészítették a Kincstár katalógusát.

Székesfehérvári Egyházmegyei Gyűjtemény

A Szent István Művelődési Házban rendezték meg az *In memoriam Prohászka és az Aranyvonat* című kiállítást. Római bemutatója előtt helyet adtak a „Magyar Szentek Zászlói”-nak, melyeket a millenniumi ünnepekre készítettek. A Közép-Kelet Európa államfőinek székesfehérvári találkozójára, a Kincstár kiemelkedő műtárgyaiból kamara-kiállítást rendeztek a Püspöki Palotában.

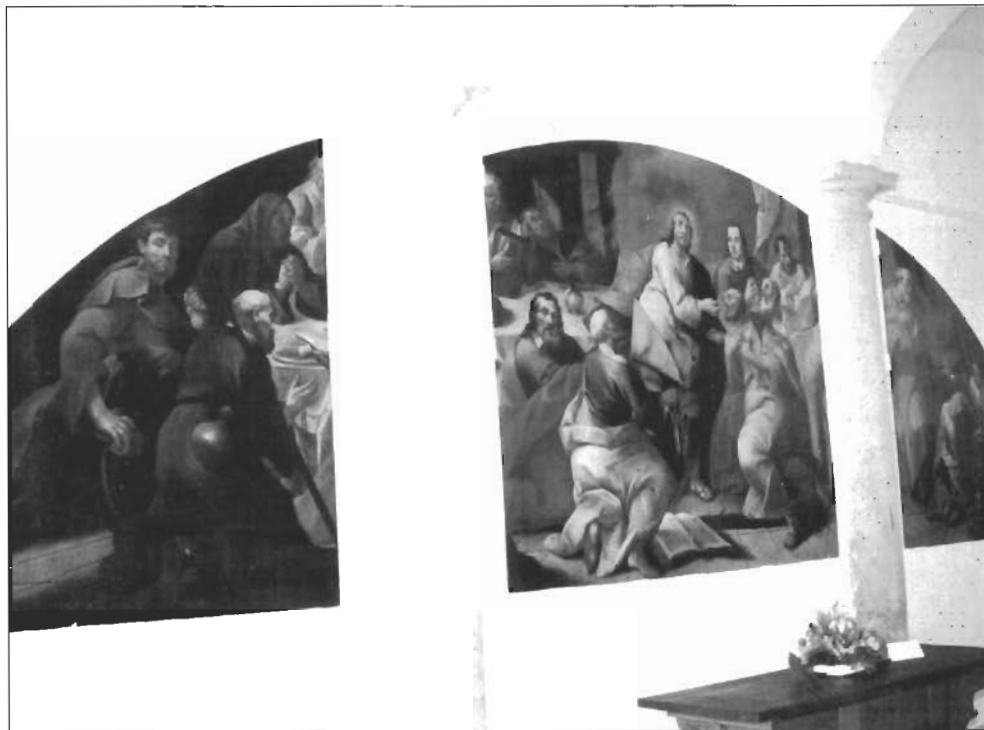
Az Egyházmegye megbízásából készült el Török József – Legeza László: *Székesfehérvár évezrede* című albuma.

Kalocsa Érseki Kincstár

Az Érsekség visszakapta a székesegyház közelében lévő ún. Katona-házat, amelyben bemutatja a kalocsai képzőművészeti kiállítást és Prokop Péter egyházművész festményeit. Önálló kiadvány készül a főegyházmegye alapításának millenniumára.

Pécsi Bazilika Kincstára és a Dóm-múzeum

Megnyitották a Dóm-múzeum székesegyházi kőtárának egy részét. A millenniumra elké-

Az Egri Irgalmasok ebédlőjének restaurált festménye, Georg Tobentz: Utolsó vacsora (1733)
The restored painting of the refectory of the Brothers of Mercy in Eger. Georg Tobentz:
The Last Supper (1733)
Fotó – Photo: Fejér István

szült a Pécsi Bazilika új kettős kapuja, amely Rétfalvi Sándor szobrászművész kiemelkedő alkotása. Erről *Kapu 2000* címen gazdag képanyaggal kiadványt jelentettek meg.

Szeged-Csanádi Egyházmegyei Múzeum és Kincstár

Megjelent a kiállítás magyar és angol nyelvű ismertetője.

Eger, Érseki Gyűjteményi Központ

A Bródy Sándor Könyvtárral közösen rendezték meg az *Ezer éves az Egri Egyházmegye* című fotókiállítást, amelyhez katalógus és CD-ROM is készült. Kiállítás készült az egykori Irgalmas rendház ebédlőjének restaurált táblaképeiből.

A Keresztény Ifjúsági Klub és Galéria termeiben mutatták be a balassagyarmati Palóc Múzeum anyagából *Mária tisztelet a Palócföldön* című néprajzi kiállítást. Ugyancsak megrendezték Péger József paksi festőművész és Herczeg István egri grafikus tárlatát.

Sárospataki Egyházművészeti Gyűjtemény

Pályázat révén restauráltattak két jelentős értékű könyvet és egy ősnymtatványt, tisztítottak tizenhat képzőművészeti tárgyat. *Folia selecta* címen három periodikát jelentettek meg. A Szent István Társulattal közösen adták ki a gyűjteményben szerkesztett *Ki voltál te Szent Erzsébet?* című könyvet.

Váci Székesegyházi Kincstár és Egyházmegyei Gyűjtemény

2000-ben *A Váci Egyházmegye ezer esztendeje*, 2001-ben pedig a *Nagy püspökök, szép textilek* című kiállítás bemutatására került sor a felújított Nagypréposti Palotában. A Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatásával három XVII–XVIII. századi ornátus restaurálása valósult meg.

A helyreállított Nagypréposti Palota, Vác – The restored Provostal Palace, Vác
Fotó – Photo: Legeza László

Veszprémi Gizella királyné Múzeum

A Megyei Levéltárral és az Érseki Levéltárral közösen mutatták be a főgyűjtemény középkori levéltári okmányait *Árpád-kori oklevelek Veszprémben* címmel, amelyhez katalógus is készült. Gizella királyné Múzeum címen leporellót, valamint *A Veszprémi Püspöki Palota és a Gizella királyné Múzeum* címen képes kiadványt jelentettek meg. Millenniumi pályázatból megkezdték a Szent György kápolna régészeti anyagának restaurálását.

Szombathely

A Püspökség, a Megyei Önkormányzat és a Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatásából megnyitották a felújított Jáki Apátiházat és annak enteriőr jellegű kiállítását.

Pannonhalmi Bencés Főapátság Gyűjteményei

A millenniumra készült el a *Paradisum plantavit (Bencés monostorok a középkori Magyarországon)* című nagyszabású kiállítás és annak tudományos katalógusa.

A Gyűjtemény több kiállításához kölesönzött tárgyakat: „Időképek” (Néprajzi Múzeum), „A Szent István-kép a magyar irodalomban” (Petőfi Irodalmi Múzeum), „Ezer éves a magyar iskola” (Tatabányai Múzeum), „Kétezer éves a kereszténység” (Sopron, Szombathely), „Ezer éves a Pannonhalmi alapítólevél” (Győr).

A Főapátság a Magyar Millenniumi Kormánybiztos Hivatalának támogatásával helyezte el 2000 októberében Szent Mór

szobrát, Sztremeny Géza munkáját, 2001 augusztusában pedig Török Richárd Szent István királyt ábrázoló alkotását.

Tihanyi Bencés Apátsági Múzeum

A millemiumi esztendőben az apátság kőtárát és galériáját összekötő földalatti folyosót létesítettek, amelyhez egy raktárhelyiség csatlakozik. Ezzel lehetővé vált a kiállítási helyiségek folyamatos megtekintése. A Galériában rendezték meg a *Balaton ábrázolása* című tárlatot és a *Borsos Miklós üzenete 77 képben* című emlékkiállítást.

2001-ben rendezték meg *Gruber Béla* festőművész életmű-kiállítását, Molnár Edit *Ilyés Gyula és kora*, valamint Móser Zoltán *Emlék-képek* című fotótárlatát.

A kőtárban kaptak helyet 2000-ben Dienes Attila, Szilágyi Bernadett és Fabrizo Dicci szobrászművészek munkái. 2001-ben került sor Kun Éva keramikus és Rác Gábor tüzománc-művész, Szmracsányi Boldizsár szobrászművész és Kő Pál, Kossuthdíjas szobrászművész, valamint Raffay Bé-

la, Raffay Dávid, Raffay István munkáinak bemutatójára. Az apátság Rege Kávéházában kéthavonta váltakozó kabinet-kiállításokat rendeztek.

Nyíregyházi Görög Katolikus Egyházművészeti Gyűjtemény

2000 májusában Mons. Francesco Marchisano érsek, a Vatikáni Egyházi Kulturális Javak Pápai Bizottságának elnöke nyitotta meg a *Görög katolikus egyház művészeti értékei a XVIII–XX. században* című kiállítást. A gyűjtemény nyolc jelentős műtárggyal gyarapodott.

Egyházi gyűjteményeink a millennium esztendejében jelentős műtárgyak kölcsönzésével járultak hozzá a különböző hazai és külföldi kiállítások megrendezéséhez: a Bajor-magyar kapcsolatok ezer éve (Magyar Nemzeti Múzeum), A kereszténység ezer éve Magyarországon (Róma-Vatikán), Európa közepe 1000 körül (Budapest, Berlin, Prága, Pozsony, Krakó).

Lásd még – See also: Képmelléklet I.

The National Catholic Collections in 2000 and 2001

The Hungarian Catholic Church celebrated both the two thousandth anniversary of the birth of Christ and thanks to the foundation of the Hungarian state, the thousandth anniversary that of the Hungarian dioceses and parishes. When organising their exhibitions the ecclesiastical collections focused on these topics. At the Christian Museum in Esztergom the exhibition „The Veneration and Relics of Hungarian Saints” proved to be the most significant, where even the skull-relic of King St. Stephen could be seen. The relic later was taken to the Basilica in Budapest, and was placed in the Chapel of the Holy Right. Exhibitions on ecclesiastical history were opened in the towns of Vác, Veszprém, Győr, Székesfehérvár, Eger, but the ecclesiastical collections took part in the projects of other museums as well all around the country, by lending works of art during the millennial year.

A Postamúzeum milenniumi évei

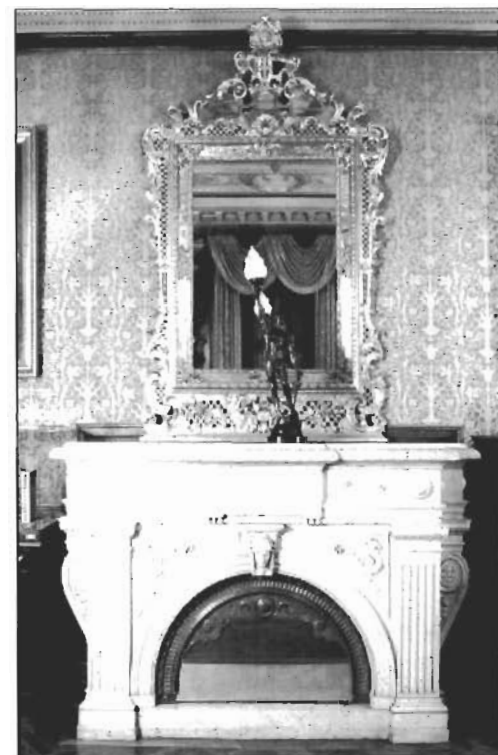
Kovács Gergelyné

A keresztény magyar államiság milenniumi esztendeje egyben a Postamúzeum és a Bélyegmúzeum működésének biztosítására létrehozott Postai és Távközlési Múzeumi Alapítvány fennállásának decenniumi éve, a számvetés és az ünneplés éve volt.

Az esztendő jelentősebb eseményei a Postamúzeum előző évben elkezdett munkáinak befejezéséhez kapcsolódtak. 2000. március 24-én a MATÁV Rt székházában volt a *A magyar táviratozás története* című magyar és angol nyelvű változatban készült CD-ROM kiadványunk bemutatója. Május 17-én nyitottuk meg a Telefónia Múzeum *A tárlmától a világhálóig* című új állandó kiállítását. Aznap délután a diósi Rádió és Televízió Múzeumban megrendeztük a II. Távközlési Majálist. Decenniumi ligetet ültettünk, felavattuk az új kocsiszínt, ahol a Magyar Rádió első Mercedes-típusú, a Magyar Televízió első színes közvetítő kocsijai és a Hírközlési Főfelügyelet mérőkocsija került fedél alá. A magyar távközlés jeles személyiségeinek emlékparkjában évfordulós megemlékezést tartottunk Bay Zoltán, Magyar Endre, Nemes Tihamér, Tomcsányi Béla munkásságáról. Ezen a széles szakmai közönség részvételével rendezett eseményen alakult meg a Múzeumi Egyetértés

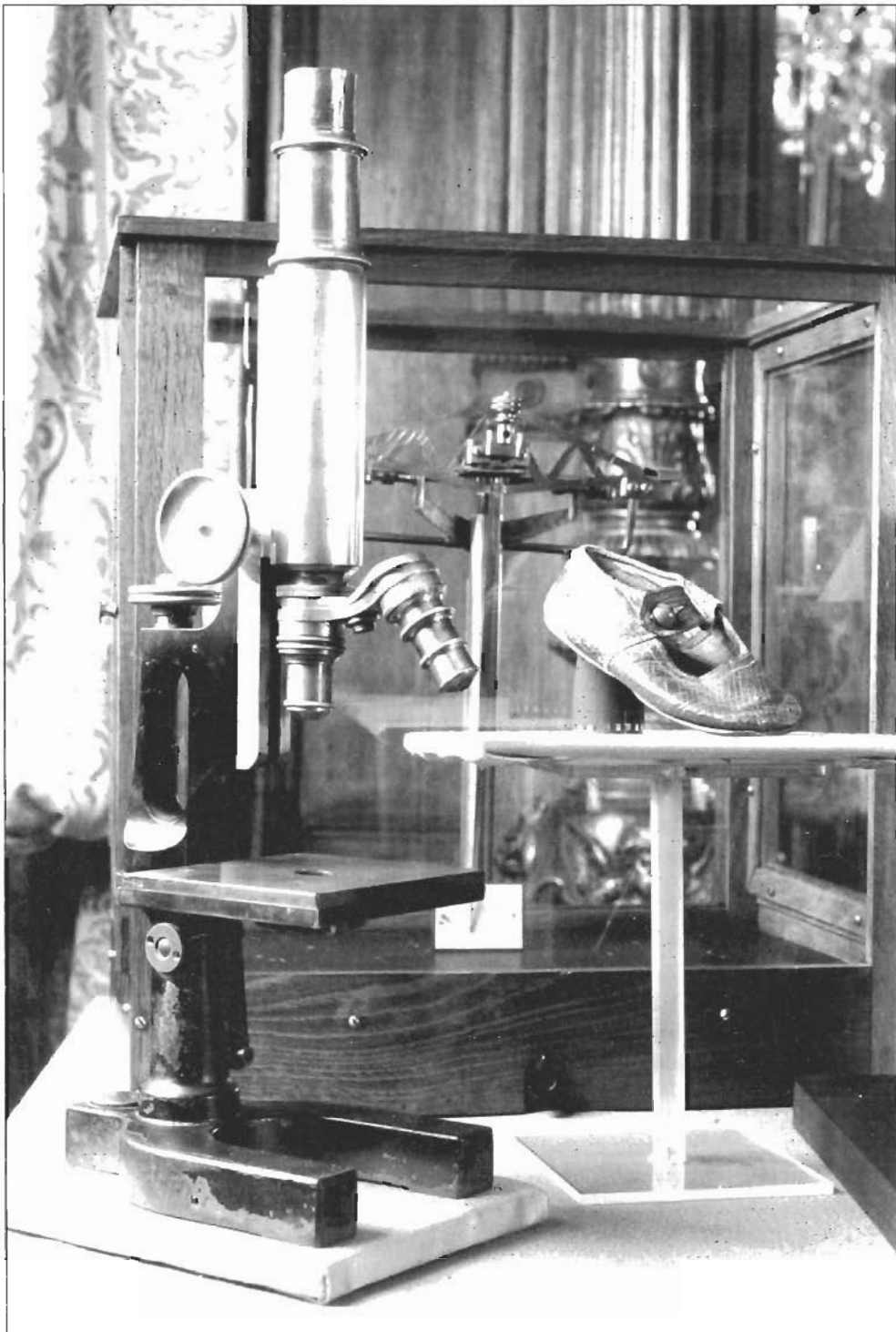
Egylet, amely a hírközlés különböző ágazataiban dolgozó, de a közös múlt emlékeinek megőrzését egyetértően felvállalók mára 130 fős tagságát hozta létre. Augusztus 20-án az Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékparkban tartottuk alapítványunk tízéves fennállásának ünnepségét, és egyéves körútra indítottuk *A magyar államiság ezer éve postai emlékeken* című, a Bélyegmúzeum által készített kiállítást. Itt kapták meg először a Honorarium Fidelitatis oklevelét és a vele járó pénzjutalmat azok a munkatársak, akik 10, illetve 5 éve az alapítvány munkavállalói. Október 15-én a VI. kerületi, Terézvárosi Önkormányzat támogatásával a Postamúzeum auditoriumában neves Terézket bemutató műsort rendeztünk. Végezetül 2000. december 15-én az egy esztendőig tartó felújítási munkák után megnyitottuk a Postamúzeumban a *Múzeum a múzeumban* című új állandó kiállítást, összekötve jubileumi évkönyvünk (1999-2000) bemutatásával.

A fent elmondottak már utaltak a Telefónia és a Postamúzeum felújítási munkáira. Közülük a nehezebb, összetettebb és költségeesebb munkát a Postamúzeum műemlék épületében a kiállítóterem felújítása igényelte. A mennyezeti csillárokhoz vezető több mint százéves villamosvezetékek és az elpiszkoló, kopott falikárpitok cseréjét, a csillárok áthuzalozását és restaurálását, a

A Postamúzeum Remsey Flóra által tervezett kárpitja
The carpet of the Postal Museum, designed by Flóra Remsey

faburkolatok konzerválását, a rézveretek, pántok, karnisok tisztítását, az elektromos és riasztórendszer hálózatainak a műemlé-

Békésy György Nobel-díjas fizikus világot járt mikroszkópja
The microscope of Nobel-prize winner physicist György Békésy

ki környezethez igazodóan egységes csatornahálózatba helyezését, a mellékhelyiségek ajtajainak felújítását egy esztendő alatt 10 vállalkozó és mintegy 60 mesterember végezte el.

A kiállítás közel ezer tárggyal és dokumentummal mutatja be a Postamúzeum 115 évre visszatekintő történetét és a múzeum gyűjteményeit. Magyar és angol nyelvű katalógusa nyomdában van, a helyszínen azonban a magyar szövegek angol és német nyelvű fordításai segítik a külföldi látogatókat.

A Telefónia Múzeum új állandó kiállítása a magyar telefónia 120 évét mutatja be, benne a MATÁV Rt 10 évének történetével, a távközlési szolgáltatások fejlődésével. Ez utóbbiak bemutatása megkívánta a legújabb berendezések, az interaktív prezentációt biztosító installációk beépítését. Ez a távközlési szolgáltatások nagy száma miatt maradéktalanul nem valósulhatott meg, ám a múzeumi internet-szolgáltatás így is vonzó technikatörténeti kiállítóhelyé tette. A legújabb berendezések a Magyar Távközlési Részvénytársaság vezérigazgatójának a

távközléstörténeti muzeális emléktárgyak és dokumentumok megőrzéséről hozott 138/1998 sz. utasítása 3. pontjában megfogalmazottak szerint kerültek a múzeumba: „A legújabb technikák múzeumi bemutatásához az új, kisebb berendezések, illetve végberendezések kiállítása szervelesen hozzátartozik. Ezért beszállításuk vagy kölcsönzésük az Alapítvány számára közvetlenül a felhasználó távközlési szervezettől vagy közvetetten a gyártókon és szállítókon keresztül (esetleg mint alapítványi támogatás) biztosítandó”.

A vezérigazgatói utasítás és a végrehajtása érdekében létrejött rendelkezések lehetővé tették a Postamúzeum raktárainak bővítését azokkal a konténeres telefonközpontokkal, amelyekből egyet teljes berendezésével, négyet üresen kaptunk meg, hogy azokat gyűjteménytárrá alakítsuk ki. A hazai távközlésben néhány év alatt lezajlott technikai modernizáció a berendezések ezreit helyezte üzemben kívülre. Múzeumunk is több ezer történeti emlékekkel gazdagodott, s elhelyezésük a konténer beállítás nélkül megoldhatatlan lett volna. Tisztában vagyunk azzal, hogy a konténer nem jelenthet végleges megoldást, de azzal is, hogy a Gyáli úti egykori Posta Javító Üzem főépületének hasznosítására készült Tele-tárház tanulmányterveit, benne jelentős múzeumi raktárakkal, egyelőre nem tudjuk megvalósítani.

Álmodozni, álmodni a Postamúzeum is szeretett a millennium évében. Építészeti tervekben elbeszélte álmaink legszebbike a balatonszemési Postamúzeum bővítésére vonatkozó. Falu Szemes (ahogyan a régi postai pecsétnyomok megőrizték) XVIII. század végén felállított lóváltó állomásának egykori istállója, az udvaron „vakvágányra” állított XX. század eleji mozgóposta vagonnal és a műemléki környezetből robusztus rútságával kitűnő kocsiszíjével megérett a bővítésre és az átalakításra. Föld alá süllyesztett új csarnoka befogadhatná gépjárműveinket, tetőt adna a mozgóposta vagonnak és lehetővé tenné, hogy a műemlék istállóépületben pedig berendezzük az *Európai utakon* című állandó kiállítást, amely modern informatikai berendezésekkel bemutatná az európai postautakat abból az időből, amikor azok a Balaton déli partját is elérték.

A kétezredik esztendőre megjelentetett jubileumi évkönyv bemutatóját összekötöttük a múzeumainknak tárgyakat és dokumentumokat ajándékozó adventi összefüggésével. Családtagjaik kíséretében közel százán gyűltek össze auditoriumunkban, amellyel ugyancsak a millenniumi esztendő „ajándékozott” meg bennünket. A PKI Távközlésfejlesztési Intézet bérleményében

volt száz fős előadótermet alapítványi bérleménybe tudtuk venni, mert a Terézváros Önkormányzata használatbavételi díj lefizetése nélkül járult hozzá a bérlőcseréhez.

Az új évezred első évének feladatait azok a nyertes pályázatok gazdagították, amelyeket a Postamúzeum gyűjteményeinek digitalizálásához szükséges berendezésekre, a magyar telefónia 120 évét megőrkítő CD-ROM elkészítésére, valamint a magyar távközlés szolgáltatásban állt mérnököket bemutató könyvsorozat első tíz kötetére nyújtottunk be. Ez utóbbi kiadására elsősorban az indította múzeumunkat, hogy még a szakmai közvélemény is alig ismeri azokat a mérnököket, akik a XIX. és XX. század fordulóján születtek, és munkásságukkal az információs társadalom alapjait teremtették meg.

A 2001-ben 120 éves magyar telefóniát bemutató CD-ROM készítése harmadik darabja annak a CD-ROM sorozatnak, melynek első dupla lemezes kiadványa a magyar rádiózás, a második a magyar táviratozás történetét mutatja be. Mindhárom magyar és angol nyelvű változatban készült, illetve készül.

Az új évszázad első évének kiemelkedő munkája a raktárak felújításának megkezdése. Egyenruha gyűjteményünk egyedi huzatokkal zárt szekrénybe került, és az év végéig két nagyobb pinceraktár felújítását szeretnénk befejezni, amivel a gyűjtemény-tárakban régen áhított „profilisztítás” befejezhető.

2001-ben a hollóközi Postamúzeum 10 évét megélt állandó kiállítását újítottuk fel. *Az új Palóc föld postája* című kiállítást júniusban nyitottuk meg, Szent Iván napján. A Postamúzeum és a falu évtizedes együttélése nem formai. Négy esztendeje közösen rendezzük meg az iskolai és óvodai évszázó ünnepeket, s most a településen működő kulturális hagyományokat ápolók újították fel kedvünkért a tűzgrás szokását a várhegy lankáján, ezzel felejthetlenné tették a kiállítás megnyitását.

A két millenniumi esztendő gyűjtemény-gyapodásában ezres nagyságrendben tartjuk számon a postahivatali bélyegzőket, amelyeket az új évezred számváltozása miatt az egész országban lecseréltek. Napjainkban kapjuk meg a Magyar Posta Rt-től a postások új munka-, forma- és védőruháinak kollekcióját.

Az Antenna Hungaria Rt ebben az évben páratlan antennákkal gazdagította a diósi szabadtéri gyűjteményt. Horn, Muschel, Grassegrain típusú és egy belügmínisztériumi használatban volt URH antennát helyezhettünk ki.

*A taliándörögdő űrtávközlési állomás épülete
The building of the space-telecommunication station in Taliándörögdő
fotók – Photos: Hajdú József*

A legtávolabbról Békésy György Nobel-díjas fizikus, akusztikus postamérnök mikroszkópja érkezett. Eva E. Voisin tiszteletbeli konzul asszony hozta haza San Franciscóból. Hozzá Honoluluból Békésy György egykori tanítványától került, aki ezt a becses ereklyét szerette volna az 1995-ben hazatért többi Békésy relikviához csatlakoztatni. A mikroszkópot egyetemista korától használta Békésy. 1946-ban magával vitte Stockholmba, majd az Amerikai Egyesült Államokba, a Harvard és a Hawaii egyetemekre, ahonnan halála után majdnem 30 évvel, befejezve világtúráját, hazatért. A Postamúzeum kiállításában a személyes és társadalmi emlékek gyűjteményének bemutatásakor találkozhatunk a Békésy emlékekkel, ahol a mikroszkóp az édesanyja megőrizte első cipőcskéje, egy 17 éves korában Zürichben készítette analitikus mérleg és a Hawaii Egyetemen maga konstruálta kísérleti eszköz társaságában látható.

A Postamúzeumban ezekben a napokban ritka és különös munkát készítünk elő: az első hazai inter-szputnyik űrtávközlési földi állomás Taliándörögdőn 1976-ban emelt épületének és berendezéseinek, köztük az állomás monumentális látványát adó 60 tonna súlyú, 12 méter átmérőjű, 12 méter magasan elhelyezett, forgatható parabola antennájának kulturális örökséggé nyilvánítását. Az épület és berendezései ma még hiánytalanul őrzik a hazai űrtávközlés kez-

deteit, a világra nyitás tárgyi emlékeit. Ezekben a napokban kezdi meg működését a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, amely az épületek és berendezések egyidejű védettségével megkezdheti a nemzeti kulturális örökség „csűrbe gyűjtését”. Szeretnénk, ha ebbe a jelképes csűrbe elsőként takaríthatnánk be a taliándörögdő technikatörténeti örökséget, azzal a kultúrtájjal együtt, amely körülveszi.

Lásd még – See also: Borító 2 – Cover 2

The Millennial Years of the Postal Museum

The most significant events of the year 2000 were connected to the completion of the projects started in the previous year. In March 2000 a CD-ROM was published on the history of the Hungarian telegraphy, in May the new permanent exhibition of the museum was opened. One of the most important tasks of the Millennial year was the renovation of the museum's building, especially that of the exhibition halls. The work was finished in one year, so the permanent exhibition found its place within the renovated spaces, ceilings and walls. The exposition presents the 115-year-old history of the Postal Museum, displaying thousands of objects and documents. Another important project began in 2000, namely the expansion of the store-rooms. The collection of uniforms was put in cupboards closed with special covers, and by the end of the year two store-rooms in the basement will have been renovated.

A Közlekedési Múzeum millenniumi eseményei

Katona András

Az 1896-os alapítás után 1899-ben nyitotta meg kapuit a Közlekedési Múzeum, amely az első időszakban főleg a vasúti és hajózási, majd az 1910-es évektől a repülési emlékek gyűjtését tartotta alapfeladatának. A Pfaff Ferenc tervei szerint emelt múzeumépület – a II. világháború idején elszenvedett súlyos károkat követően – 1966-ban nyílt meg újra a látogatók előtt, bemutatva már a közlekedés valamennyi ágazatát, az eddig említetteken kívül a közúti és a városi közlekedést is. A múzeum ezt követően – belső kiképzését tekintve – folyamatos átalakuláson, megújuláson ment keresztül, hogy közgyűjteményi funkciójának maradéktalanul megfeleljen. Az elmúlt évtizedben újra rendeztük állandó kiállításainkat (gépjármű- és motorkiállítás, hajózási, vasúti kiállítás). Ez a folyamat 2001-ben folytatódott az új közúti kiállítás előkészítésével (a kiállítást 2002 első negyedévében nyitjuk meg). Megkezdtük továbbá a repüléstörténeti és űrhajózási új állandó kiállítás előkészítését.

Mind a muzeológiai szempontok, mind a látogatói igények indokolták, hogy a Közlekedési Múzeum két épületét a földszinten is átjáróval kapcsoljuk össze. Az átjáró megépítése előrelépést jelent a mozgáskorlátozottak épületen belüli akadálymentes közlekedése feltételeinek megteremtésében. Terveink szerint a múzeum új épületszárnyában meglévő liftet – a szükséges átalakítással – alkalmassá tesszük a tolókoocsival való igénybevétele.

2000-2001-ben a Magyar Légiforgalmi Rt. hathatós támogatásával elkészült az új MA-LÉV kiállítás *A magyar közlekedési repülés története* címmel. Állandó kiállítás keretében mutatjuk be a 75 éves Lampich L-2 Róma repülőgépet és Szép Andor (Anglia) ajándékát, a HFC-125, típusú hobby repülőgépet. A vasúti állandó kiállítás területén megépítettünk egy nagyméretű LGB vasúti terepasztalt, amely megnyitása, 2001. május 18. óta nagy sikert arat látogatóink, közülük is elsősorban a gyermekek körében.

2000-ben került sor a Kossuth Múzeumhajó nagyjavítására. Ezt követően átrendeztük a hajón lévő kiállítást, és megnyitottuk a látogatók előtt. Felújítottuk a parádi kocsi-múzeumban lévő állandó kiállításunkat is.

Számos időszakos kiállítást is rendeztünk. Ezek sorából kiemelendők – mind szakmai színvonalukat, mind a kedvező fogadtatást tekintve – az alábbiak: *100 éves a magyar dí-*

Részlet a „100 éves a Magyar Autóklub” című kiállításból
Detail of the exhibition "The Hundred-Year-Old Hungarian Automobile Club"
Fotó – Photo: Ruska Judit

zelmotor gyártás; A magyar modellezés 90 éve; 100 éves a Magyar Autóklub; Időálló reklámok (a mannheimi múzeum zománctábla gyűjteménye); A kerékpártól az űrsiklóig – Michelin kiállítás; Az elnök ajándékai – kiállítás hajómodellekből; Magyarország és Fiume; 70 éves a magyar óceánrepülés (a Magyar Millenniumi Kormánybiztos Hivatala támogatásával); nemzetközi vasútmodell kiállítás és verseny; műanyag repülőgép-makett kiállítás és verseny.

Jelentős esemény volt a Magyar Vasúttörténeti Park megnyitása, ahol a múzeum két időszakos kiállítást mutatott be, és 68 különféle vasúti járművet bocsátott az üzemeltetők rendelkezésére. A Parkban történő elhelyezést megelőzően sor került a vasúti járművek restaurálására, állagmegóvására is.

A Közlekedési Múzeum tevékenysége iránt a látogatói érdeklődés fokozódásáról számolhatunk be, hiszen az elmúlt évben több mint 300 ezer látogató tekintette meg kiállításainkat. Munkánkat a Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület „Az év múzeuma 2000” különdíjjal ismerte el.

Tudományos tevékenységünk a gyűjteményekhez kapcsolódó történeti, gyártmány- és gyártásfejlesztési kutatásokra, az általános és szakirányú közlekedéstörténetre, valamint a kiállítások megrendezéséhez szükséges témátörténeti kutatásokra terjed ki. Tu-

dományos munkánk elismerését jelenti az is, hogy évek óta közösen működtetjük a győri Széchenyi István Főiskolával a Közlekedéstörténeti Tanszéket, amelynek munkájában tudományos munkatársaink vesznek részt.

Kutatási eredményeink publikálására – a szakajtó mellett – a Közlekedési Múzeum évkönyveiben van mód, amelyekből eddig már 11 kötet jelent meg. A XII. kötet ez év végére jelenik meg. A NKÖM és az NKA anyagi támogatásával elkészült a *Kossuth levelek a közlekedésről* című forráskiadvány és a *Séta a Közlekedési Múzeumban* című kiállításvezető kézírata. Az Autóklub kiállításával egyidejűleg jelent meg Katona András *100 éves a Magyar Autóklub* című könyve. A 2001. évi kiállításaink közül a *Magyarország és Fiume* és a *70 éves a magyar óceánrepülés* című kiállításokhoz kiadványt is megjelentettünk.

Tárgyi gyűjteményi anyagunk 17 000 db., archivált gyűjteményeink darabszáma összesen 190 000, továbbá 110 000 db. könyvtári dokumentummal, valamint gazdag fotónegatív gyűjteménnyel rendelkezünk. A gyűjteménygyarapítás terén arra törekszünk, hogy megszerezzük a különböző gyűjteményekben a hiánypótló darabokat. Mivel a vásárláshoz rendelkezésre álló források meglehetősen szűkösek, így elsősorban ajándékozás, átadás útján jutottunk új dara-

bokhoz. Gépjármű gyűjteményünk a Suzuki Wagon R+ típusú gépkocsival, az Audi TT Coupe és Roadster járművekkel, továbbá egy 1926-os Ford T modellel gazdagodott. A repülési gyűjtemény gyarapodásából az egyfedes alsószárnyú motoros repülőgép, mentő-helikopter, motoros sárkányrepülőgép (NKA Igazgatósága támogatásával) és egy TU 151-es repülőgép-szimulátor (a MALÉV Rt. ajándéka) emelendő ki. A hajózástörténeti gyűjtemény 14 db. hajómodellel és hajózási műszerrel gyarapodott, amelyet Göncz Árpád köztársasági elnök ajándékozott intézményünknek. A vasúti gyűjtemény egy – balesetet szenvedett – Nohab mozdony orr-részeivel gyarapodott, amelyet kiállítottunk, továbbá egy $M = 1:22,5$ léptékű keskeny nyomközű modellvasúttal. A vasúti terepasztal 25 méter hosszú és 3,5 méter széles területen került kialakításra. A terepasztalon négy

Ford-T modell 1926. Tervezte: Galamb József. A Ford Motor Hungária Értékesítő Kft. ajándéka
 Ford T-model 1926. Designed by József Galamb. Donated by Ford Motor Hungária
 Fotók – Photos: Sánta Balázs

MÁV M61.004 psz. NOHAB dízel-villamos mozdonyorr a múzeum előtt kiállítva
 MÁV M61.004 NOHAB Diesel-electric locomotive, in front of the museum

önálló, összesen 150 méter hosszú pályán (városi villamos, iparvasút, hegyi és erdei pálya) közel 70 jármű (mozdony, személykocsi és teherkocsi) közlekedik.

A kiállítási és gyűjteményfejlesztési tevékenységen túl a múzeumi munka másik, kevésbé látványos, de ugyanolyan fontos területén is sikerült előre lépni. Ez pedig a gyűjteményi anyag raktározása. 1998-ban megépült a Tatai úton az új raktárépület, és megkezdődött a létesítmény „belakása”, azaz a tárgyi és archívumi gyűjtemények, továbbá a könyvtári anyag egy részének átköltöztetése. Az áttelepítések, az új,

korszerű tárolóeszközök és berendezések beszerzésének eredményeként mind műtárgyvédelmi, mind nyilvántartási szempontból megfelelő körülményeket tudunk biztosítani gyűjteményeinknek. Az új épület birtokbavétele során befejeződött az autósraktár betelepítése, amely együtt járt az ott elhelyezett tárgyak tisztításával, alapfokú műtárgyvédelmével. Megtörtént a textilgyűjtemény áttelepítése is. A repülési raktárban megépített új állványrendszerrel biztosítani tudjuk a vitorlázó repülőgépek szakszerű tárolását.

A tárgyalt időszakban az eddigieknél nagyobb ütemben folyt a számítógépes fejlesztés a tudományos területen. Így lehetővé válik a számítógépes nyilvántartással kapcsolatos feladatok teljesítése. Múzeumunk bekapcsolódott az Internet hálózatba. Ennek segítségével – a tudományos felhasználás lehetőségein túl – propaganda anyagainkat ilyen úton is eljuttatjuk az érdeklődőknek, megtartva természetesen a hagyományos eszközöket is. 2001 októberében bevezettük a látogatói pénztárban a számítógépes jegykiadási rendszert.

A gyűjteményeinkhez tartozó műtárgyak restaurálását részben saját restaurátoraink, részben külső vállalkozók végzik. Műtárgyaink restaurálásához – sikeres pályázataink alapján – a Nemzeti Kulturális Alap-program támogatást nyújtott. Folytattuk a

424-es fa mozdonymodell restaurálását, a Lánchíd modell készítését, korszerűsítettük a fogas-mozdony modellt, restauráltuk a Benz és az Argus repülőgép motort.

Munkánk során rendkívül fontosnak tartjuk a hazai szakmai szervezetekkel való kapcsolatok ápolását. Részt veszünk a nemzetközi szakmai szervezetek (IATM, MUT) tevékenységében. Bekapcsolódtunk a yorki Nemzeti Vasúti Múzeum által szervezett ENRICO kutatási és kiállítási programba, amelynek konferenciájára 2001 tavaszán intézményünkben került sor.

The Millennial Activity of the Transport Museum

The process of renewing the permanent exhibitions of the museum, such as the motor vehicle, the nautical and railway exhibitions, which started in the 1990s, continued in 2000. Several temporary exhibitions were realised during the millennial period, all of them proved to be successful, and it could be measured in the number of visitors: in 2000 more than 300 thousand visitors came to see the exhibitions. The expanding of the museum's collections is being carried out continuously, at present more than 17 thousand objects are stored in the different collections. In the field of storing results could be registered as well. In 1998 a new storage was completed and the transporting of collections started, linked with the cleaning and conserving of the objects to be moved.

A millennium éve a Hadtörténeli Múzeumban

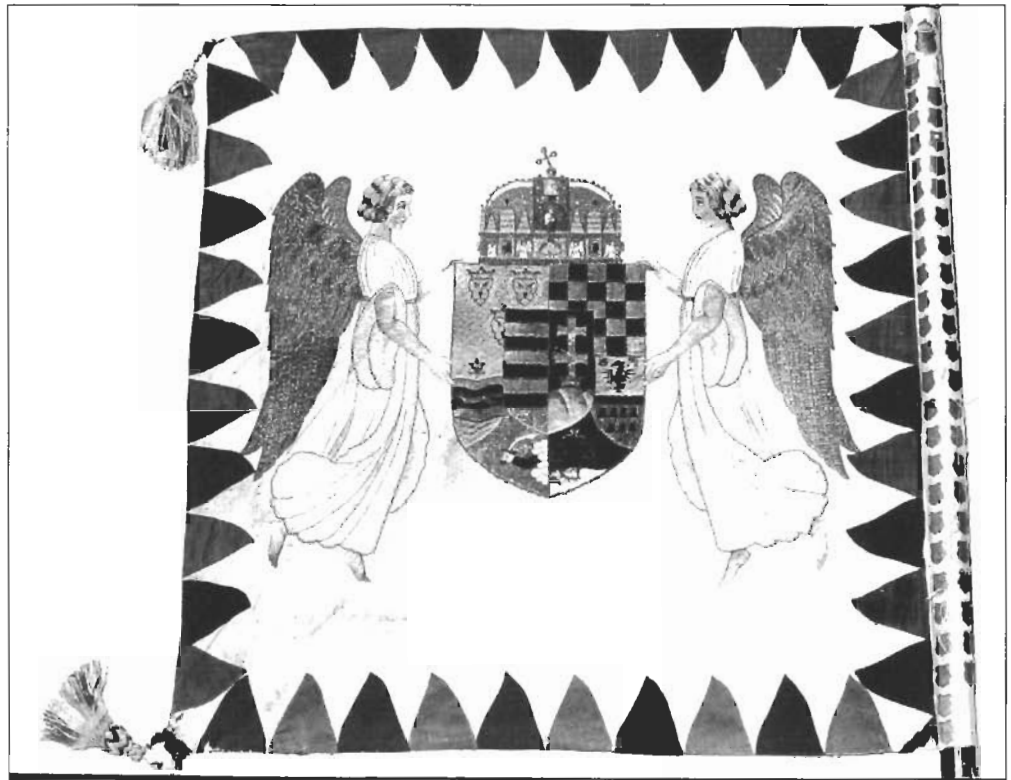
Kincses Katalin Mária

A Hadtörténeli Múzeum munkájának, tevékenységének, létének szempontjából a millennium éve jó és rossz értelemben egyaránt sorsfordulót jelentett.

Szakmai szempontból munkájának, kiállításai sikerének, a magyar kulturális és tudományos életben betöltött szerepének elismeréseként a millennium évében elnyerte „Az év múzeuma 1999” fődíjat. Ez olyan szakmai és erkölcsi megbecsülést jelent, amely az intézménynek és az ott dolgozó munkatársak mindegyikének személy szerint egyaránt szól. Ugyanakkor 2000-ben a Magyar Honvédség haderőreformjának kapcsán a Hadtörténeli Múzeumra, mint háttérintézményre kirótt létszámleépítés következtében bekövetkezett „embervesztés” és szervezeti változtatás a múzeum történetében példa nélküli. Nemesak az intézmény aktuális működésére nyomta rá a bélyegét, hanem fejlődését, gyűjteményeinek sorsát a későbbi évtizedekre kihatóan sajnos nagyon is belátható módon határozza meg. Miközben a millennium évében múzeumi fiilálét nyitott meg Kecelen – akkor, amikor országsszerte múzeumok szűntek meg –, s ezáltal létrehozta Közép-Európa legnagyobb haditechnikai parkját, valamint többek között megkaphatta a '45-ös és az '56-os magyar katonai emigráció legfontosabb gyűjteményeit – az adományozók erkölcsi megbecsülését is kifejezve –, a mind ezért hosszú éveken át fáradozó munkatársak egy részétől kellett idő előtt megválnia, diplomás szakembereket elbocsátania vagy középszintű státusra helyezni, az eddig egyetemi tanulmányokat folytatóktól és doktoranduszaitól a támogatást megvonnia.

A Magyar Millennium méltó és színvonalas megünneplésének céljából megvalósítandó programsorozat előkészítése egy országos múzeumban természetesen több éves előkészületi munkát kellett hogy jelentsen. A Hadtörténeli Múzeum elsősorban kiállítással és a hozzá szorosan kapcsolódó tudományos konferenciákkal, kiadványokkal, valamint kulturális programokkal ünneplte. Úgy véljük, eredeti elképzeléseinket, a megfelelő szakmai megalapozás után, a szerencsésen ütemezett technikai előkészítésnek és az ezt segítő tucatnyi nyertes pályázati támogatásnak köszönhetően, sikerült maradéktalanul megvalósítanunk.

A Hadtörténeli Múzeum millenniumi kiállí-

A magyar királyi 1. Jászkuun huszárezred 1920 mintájú zászlója. Részlet a „Hazatért gyűjtemények” című kiállításból

The Royal Hungarian First Jászkuun Hussar Battalion's flag of 1920 model. Detail of the exhibition "Collection turned home"

Fotó – Photo: Szikits Péter

tása *Kard és Koszorú. Ezer esztendő katonai jelképeiből* címmel a múzeum születésnapján, november 16-án nyílt meg. A tárlat a Magyar Állam katonai és nemzeti tárgyi szimbólumait, jelképeit mutatja be (mivel a honfoglalók katonai jelképeit nem ismerjük) az államalapítástól napjainkig. A kereszténység felvételével a magyarság nemcsak Európa általánosan használt szimbólumait vette át, hanem ezzel együtt a katonai, lovagi réteg jelképeit is, melyek között a legjelentősebb a kard. A lovagok korát a kard és a kereszt, mint két kiemelkedő szakrális tárgy jeleníti meg. A XV. század végén megjelenő huszárság jelképe a lovagtól alapvetően eltérő könnyű fegyverzet lett. Két legfontosabb típusa a keleti eredetű ívelt szablya és a jellegzetesen csúcsos, ún. rákfarkas sisak. Ugyanakkor a kiállítás a XVI-XVII. században készült, gazdagon díszített, drágakövekkel kirakott ötvösművű ékszerfegyverei a katonatisztek kezében rangjelzőként szerepeltek. A XVIII. század második felére a Habsburg Birodalomban is véglegesen kiépült az állandó hadsereg intézménye, ezen belül pedig kialakultak az általános, átfogó jelképeken túl a csapattesti, majd fegyver- és csapatnemi jelzések, és megszületett a katonai testülethez

kapcsolódó, annak elsősorban zártságát kifejező egyenruha. A korban az Európa szerte harcoló huszár alakja nemcsak a tipikusan magyar fegyvernem híret vitte szét a világban, hanem 'a magyar katonai' archetípusává vált. Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc legfontosabb jelképei és szimbólumai a nemzeti színek és a nemzeti kiscímer. A bemutatott zászlókon, tárgyakon és a honvéd egyenruháján fellelhető jelzések és fegyverek egyben jelképekké is váltak. Az 1867-es kiegyezés után felállított Magyar Királyi Honvédség korát jeleníti meg az az enteriőr, amely egy zászlóavatási jelenetet idéz.

A honfoglalás ezeréves évfordulójára rendezett ünnepségek egyik igen érdekes jelensége a nemzet tudatából időközben kiveszett jelkép, a turulmadár újjáéledése, mint a magyar katonai dicsőség jelképe. Az első világháború megteremtette a kisebb részben hivatalos, de nagyobb részben önmaguk által készített alakulatjelvények tárgyi együttesét. A második világháború jelképeinek „életét” bemutató kiállításrész már önmagában is igen ritka darabja a kiállított Jelképtár. A háború után, közvetlenül a XX. század első felének hagyományait követve, a magyar katonai jelképek szervesen

fejlődtek tovább, megtartva annak elemeit: a turulos, koronás jelképeket. 1949-50-ben teljes jelképváltás következett be: a magyar hadsereg katonája a szovjet hadsereg oroszos jellegű egyenruháját viselte, és „a győzelem fegyvereit” használta. A kiállítás a Magyar Honvédség hagyományos értékekre épülő, évszázados tartalmat hordozó jel- és jelképrendszerének bemutatásával zárul, párhuzamosan mutatva be a NATO viseleti darabjain fellelhető jeleket, jelvényeket. A Magyar Honvédség lobogójának emblémáján található turul, a kard, a koszorú, a nemzeti színek és a „Hazáért” felirat ezer év magyar katonai szimbólumai.

A kiállítás megnyitása a témához kapcsolódó nemzetközi tudományos történet-szmuzeológus konferenciával egyidőben került megrendezésre. Neves hazai és külföldi történészek, művészettörténészek és muzeológusok tekintették át előadásaikban a magyarság és a magyar állam ezeréves történetének nemcsak katonai, hanem általános uralmi jelképeit a középkori magyar királyi és koronázási jelvényektől kezdve, Szent István lándzsáján, a koronázási jogarán, a török hódoltság korának egységeit felvonultató eszköztárán, az erdélyi fejedelmi beiktatási jelvényeken, a különböző korok koronaábrázolásain át a heraldika tudománya által vizsgált címerábrázolásokig.

Kiállításaink közül továbbá kiemelkedik az emigrációs gyűjtemények anyagából ren-

dezett *Hazáért gyűjtemények* című tárlat, és a Mikoviny Sámuel (1700-1750) születése és halála évfordulójának tiszteletére, az Országos Széchényi Könyvtárral közösen rendezett időszaki kiállítás *A hazaszeretet hajt minket előre...* címmel, a hozzá kapcsolódó konferenciával, valamint a Haditechnikai Intézet 80 éves történetét bemutató kiállítás. A külföldön rendezettek közül a moszkvai, 1848-as zászlók történetéről szólót, a lendvai várban, Szlovéniában bemutatott, végül a hagyományosan, évről évre bővített, így 2000-ben is elkészült szicíliai kiállításainkat emelhetjük ki.

A kiállításokhoz, a gyűjtemény feldolgozásához, munkatársaink tudományos tevékenységéhez kapcsolódó kiadványaink és tudománynépszerűsítő publikációk közül kiemelkedik a múzeum 2000-ben, 11 évi hallgatás után megjelent 3. számú *Értesítője* Kincses Katalin Mária és Szolciczky Emese szerkesztésében, amely muzeológusaink, történészeink és restaurátoraink tanulmányait tartalmazza. A monográfiák között sajtó alá került Makai Ágnes jóvoltából az 1848-49-es forradalom és szabadságharc katonai kitüntetéseit tartalmazó, *Hű vitézségért* című monográfia. Megjelent több nyelven Ságvári György munkája, a *Huszáralbum*. Múzeumunk szinte teljes munkatársi gárdája részt vett a Ravasz István által összeállított I. Világháborús lexikon elkészítésében és a Nagy képes millenniumi had-

történet megírásában. Millenniumi kiállításunkhoz, a moszkvai ereklyekiállításához és a Hazáért gyűjtemények című kiállításához kiállításvezető készült. A gyűjtemény feldolgozásához kapcsolódóan pedig e helyen is említésre méltó az 1848-49-es forradalom és szabadságharc nyomtatványait ismertető állag-jegyzék Tóth Orsolya munkájaként, valamint Bacsoni Tamás katonai kismonográfiája.

The Year of the Millennium at the Military History Museum

The year of the Millennium brought basic changes in the existence of the Military History Museum. In accordance with the reforms in the Hungarian Army, work force reduction had to be carried out at the museum. The staff decrease will surely have its effects on the work and activities of the museum in the future. The millennial exhibition „Sword and Wreath. Of the Military Symbols of Thousand Years” was opened in November 2000 and presents the symbols of Hungarian military groups from the earlier periods of Hungarian presence in Europe till the time when Hungary joined NATO. One of the publications of the museum is the book on the military awards given during the 1848-1849 revolution and war of independence, edited by Ágnes Makai, but the Lexicon of the First World War, edited by the professional staff of the museum is worth mentioning also.

Millenniumi programok az egri Dobó István Vármúzeumban

Petercsák Tivadar

A 2000–2001. esztendő fontos szakmai eredményeket hozott az egri Dobó István Vármúzeum számára. A költségvetési nehézségekkel küzdő megyei múzeum pályázatok és külső támogatások révén új állandó és időszakos kiállításokkal, tudományos tanácskozással, történelmi programokkal, illetve az egri vár rekonstrukciójának folytatásával emlékezett meg a magyar államiság 1000. évfordulójáról.

Műemléki helyreállítás az egri várban

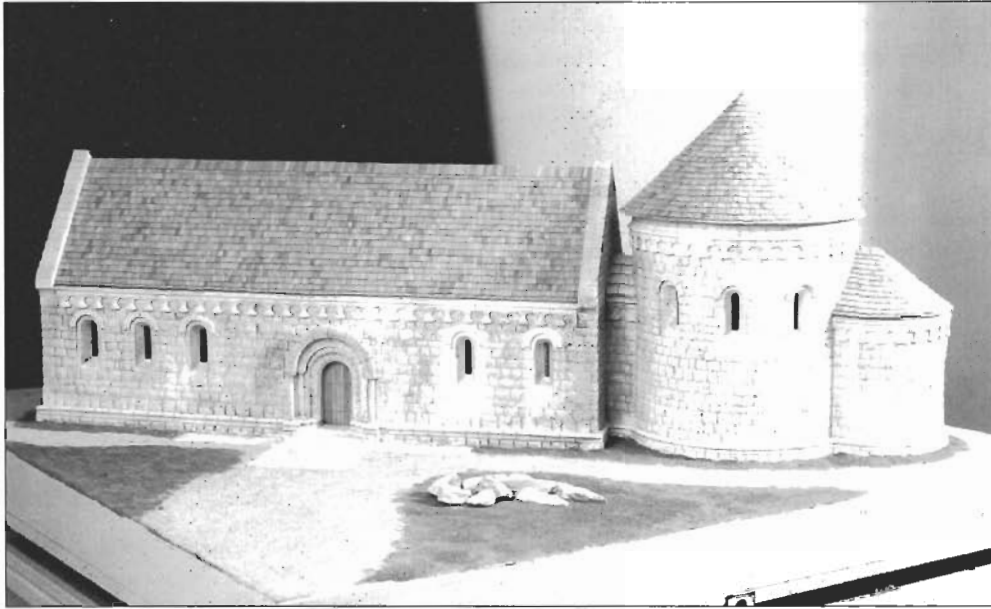
A rendszerváltás után megállt az egri vár tervszerű rekonstrukciója, és a napi karbantartáson túl csak kisebb felújítások történtek. Ezért fontos, hogy 2000. augusztus 19-én megnyithattuk a nagyközönség szá-

mára a korai keresztelőkápolna (rotunda) alapfalait bemutató emlékhelyet. A Dobó István Vármúzeum az utóbbi évtizedek régészeti ásatásai során Kozák Károly és Fodor László régészek irányításával feltárta a Szent István alapította egri püspökség legkorábbi várbeli épületének, egy kör alakú keresztelőkápolnának a maradványait. A kápolna építése, a mellette talált temető leletanyaga alapján, a X-XI. századra tehető. A rotundának kelet felé félköríves főszentélye volt. A keresztelőkápolna közepén levő kőfejtámaszos, fedlapos sírban feltehetően az egri püspökség egyik első főpapiját, talán a mártírhalt Buldus püspököt temették el. A körtemplom tartozéka volt az egykor itt álló püspöki udvarház, amelynek déli maradványai láthatók.

Az emlékhely bemutatásának több mint tízmillió forintos anyagi fedezetét a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának pá-

lyázata, illetve a Kincstári Vagyoni Igazgatóság biztosította. Cséfalvay Gyula és Botos Judit tervei alapján az eredeti falmaradványokat korlát védte, a rotunda szerkezetét érzékeltető kőkiegészítések mellett a főszentély ívét a későgótikus ráépítésből történt kivéséssel jelezték. A kőfejtámaszos sír lefedésére üveget használtak, a templom funkciójára utal a szentélyben felállított fakereszt. A látogatók beton hídon át juthatnak a körkápolna belsejébe. A hazai és külföldi érdeklődők tájékoztatását a rotundáról készített rekonstrukciós rajz, valamint magyar, angol és német szöveg szolgálja. A fából és műemléki palából készült védőtető biztosítja a mállékony tufakő falazat megóvását, s egyben jelzi azt a lehetőséget, amely révén a várbeli székesegyház egész területén veszélyeztetett falak védelme biztosítható.

2001. július 18-án készült el az egri vár

*Az egeri keresztelőegyház és püspöki udvarház makettje
Maquette of the Eger baptistry and bishop manor*

középkori székesegyházának vízvezető rendszerére, amely az első lépés ahhoz, hogy a pusztuló tufakő falak a későbbi kiegészítésekkel, rekonstrukcióval megóvhatók legyenek. A beruházás 62 millió forintos fedezetét az Észak-Magyarországi Regionális Fejlesztési Tanács, a Kincstári Vagyonigazgatóság és az Országos Műemlékvédelmi Hivatal biztosította.

Az egeri vár története című állandó kiállítás

2001. augusztus 17-én nyílt meg hároméves szakmai munka eredményeként a gótikus püspöki palota 600 m² alapterületű emeleti termeiben az új állandó tárlat. A nyolc terem műszaki felújítása, az elektromos hálózat cseréje és a műtárgyak restaurálása után 2001-ben folytak a kiállítás-rendezés munkái. A szakmai forgatókönyvet írták és a kiállítást rendezték Berecz Mátyas történész, Fodor László régész és Halászné Szilasi Ágota művészettörténész muzeológusok. A látványterv és a kivitelezés Csintalan András és Törő Anikó munkája.

A tárlat az egykori püspöki, majd végvári funkciót betöltő központ történelmi szerepét, az itteni életet mutatja be gazdag tárgy- és illusztrációk segítségével. A rendezők éltek a viseletrekonstrukciók, a vár építéstörténetét szemléltető makettek lehetőségével, de a látogatók élményét fokozza a kiállítóterem változó színezése, valamint a hang- és fényeffektusok. A palota egykori fűtőfolyosóján rendeztük be a multimédiás termet, ahol az érdeklődők a számítógépek segítségével juthatnak bővebb információhoz, illetve megtekinthetik a vár XVI. századi alaprajzai segítségével elkészített várrekonstrukciókat. A több mint 50 milliós költségvetéssel elkészített

állandó kiállítás fedezetét a megyei és helyi önkormányzat mellett a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, a Nemzeti Kulturális Alapprogram, a Magyar Millenniumi Kormánybiztos Hivatala, a Honvédelmi Minisztérium, magánszemélyek és vállalkozások, valamint a Török Köztársaság budapesti nagykövetsége biztosította.

Heves megye első ezer éve című időszaki kiállítás

2000. május 18-án nyílt meg az egeri vár gótikus palotájában az a tárlat, amely a Heves Megyei Múzeumi Szervezet valamennyi múzeumának anyagából készült Horváth László történész muzeológus, a Hatvany Lajos

*„Az egeri vár története” című kiállítás részlete
Detail of the exhibition “The History of the Eger Castle”
Fotók – Photos: Lónyai Györgyné*

Múzeum igazgatójának irányításával. Az államalapítás, a vármegye kialakulása, végvári harcok, a barokk, megénk az Osztrák-Magyar Monarchiában – voltak a kiállítás korszakjelző fejezetei. A tárlat bemutatta, hogy a régió – mint Magyarország is – ezer éve Európa része. Az egeri vár védői 1552-ben a keresztény Európát védték az oszmán-török hódítóktól, nyugati egyetemeken végzett diákjaink külföldön is vándorolt iparosok gyermekeit nevelték európai műveltségre. A török hódoltság után a barokk XVII-XVIII. századi diadalával ismét visszatértünk kontinensünk haladóbb felé, hogy aztán a kiegyezést követően, mint a Monarchia egyre fejlődőbb nagyobbik fele, már viszonylagos vezető szerepet vigyünk a kor politikai, kulturális és művészeti életében. A tárlathoz katalógus is megjelent.

Tudományos konferencia a XIII. századi várakról

A Dobó István Vármúzeum a Castrum Bene Egyesülettel közösen rendezte meg 2000. május 12–14-én a XIII. századi magyar várak legújabb kutatási eredményeit közreadó konferenciáját az Eszterházy Károly Főiskolán. A régészek, történészek és egyetemi-főiskolai hallgatók részvételével zajlott előadások mellett a konferencia hallgatósága autóbuzos tanulmányút során a helyszíneken ismerkedhetett meg a szarvaskői, siroki, mátradereskei várral és a Mátrafüred melletti Benevárral.

Várjátékok a millennium jegyében

A Dobó István Vármúzeum 1996 óta rendezi meg *Végvári vigasságok Egerben* címmel az

egri várjátékokat. 2000–2001-ben, július végén 9 napon át azokat a történelmi korszakokat jelenítettük meg a fesztivál során, amikor az egri várnak országos jelentősége volt. A püspökséget Szent István alapította a várdombon 1001–1009 között, a külső várat 1702-ben robbantották fel a császáriak. Így az Árpád-kortól a Rákóczi-szabadságharcig kalandoztunk a történelemben. Az Árpád-kort idézték a haditorna bemutatók és Alexander Horsch koncertje. A Musica Historica együttes „Szentek és igricek” címmel adott elő dalokat az Árpád-kor muzsikájából. Leggazdagabb volt a reneszánsz kori program, hiszen ekkor élte a vár is fénykorát. A zászlóforgatók az itáliai kapcsolatot szimbolizálták,

zene-tánc, fegyver- és viseletbemutató idézte a korszakot. A vár 1596-ban mégis török kézre került. Így ezt a korszakot is bemutattuk. Hastánc, török ételek és a müezzín imára hívó éneke mellett a haditornákon is török-magyar párviadal zajlott. A Rákóczi-szabadságharc idejét a tárogatómuzsika és labanc-kuruc párviadal idézte, a 2000. évi fesztivált pedig Rákóczi Ferenc beszédével zártuk.

Mindkét évben megrendeztük a katonai hagyományörző, valamint a történelmi íjász csoportok találkozóját és versenyét. A népművészek, kézművesek kirakodóvásárára és bemutatója jól illeszkedett a programhoz, amelyet évente több mint 30 ezer látogató tekintett meg.

Millennial Programs at the István Dobó Castle Museum in Eger

The years 2000 and 2001 brought important results for the István Dobó Castle Museum. In 2000 the memorial place presenting the walls of the 10th–11th century rotunda was opened, next year the canal system of the castle's medieval church was completed, which is the basis of the further protection of the walls. After three years of preparation the permanent exhibition "The History of the Eger Castle" was opened along with a temporary exhibition about the first thousand years of Heves county and a conference on the latest results of the researches on 13th century castles.

Borsod-Abaúj-Zemplén megye múzeumai 2000-2001-ben

Viga Gyula

A megyei muzeális intézmények millenniumi terveit és megvalósult programját elsősorban a pályázati lehetőségek határozták meg. A Millenniumi Kormánybiztosi Hivatal 13 millió Ft, Borsod-Abaúj-Zemplén Megye Közgyűlése 4 millió, Miskolc Megyei Jogú Város Önkormányzata 2 millió, az Észak-Magyarországi Regionális Területfejlesztési Tanács 1,6 millió Ft, a Magyar Posta Rt. pedig 0,9 millió Ft támogatást biztosított programjaink megvalósításához. Mindez általában kiegészült más szponzori pénzekkel, alkalmanként némi költségvetési támogatással is. Ennek megfelelően a különféle rendezvények, programok megvalósítása állt az ünnepi időszak programjainak középpontjában, s másodlagos szerep jutott a szakmai tudományos és műtárgyvédelmi tevékenységnek.

Kiállítások

2000. május 10-én nyílt meg a *Magyarország vármegyéi képestlapokon* című kiállítás, amely a szerencsi Zempléni Múzeum gyűjteményének legszebb, legérdekesebb lapjaival idézte fel a XIX–XX. század fordulójára Magyarországnak világát. E kiállítás utóbb több helyen bemutatásra került (2000. augusztus 20 – 2001. március 31. Zempléni Múzeum, Szerencs; 2001. április 5 – június 15. Jókai Mór Városi Könyvtár, Pápa; 2001. június 29 – augusztus 12. Sárospataki Képtár, Sárospatak). A kiállítás felépítése igazodik a korabeli közigazgatási rendhez: a 63 történelmi vármegye és a 27 törvényhatósági jogkörű város jellegadó képeit lehet megtekinteni. A

kiállítás olyannyira gazdag képekben, hogy egyszeri megtekintéssel szinte befogadhatatlan, ezért CD-rom is készült belőle, hogy a látogatók „virtuális” tárlatként otthon is megnézhessek azokat.

Regio et religio – Népek, kultúrák, egyházak Északkelet-Magyarországon című kiállításunk (2000. december 15 – 2001. május 27. Herman Ottó Múzeum kiállítási épülete, Miskolc) a magyar kereszténység millenniumát köszöntötte. Őt egyház – római katolikus és görög katolikus, református és evangélikus, valamint az ortodox görög keleti – gazdag egyházművészeti és kultúra-közvetítő tevékenységét mutatta be. A kiállítás megjelenítette azon egyháztörténeti, történeti-demográfiai folyamatokat, amelyek Északkelet-Magyarország felekezeti és művelődéstörténeti sokszínűségét alapvetően meghatározták

2000. december 8-án Miskolcon *Jó szerencsét! (Glück auf! Zdar boh! Noroc bun!)* Egy ezredév bányászata, kohászata és ásványkincsei címmel nyitottunk nagyszabású kiállítást, amit 2001. július 31-ig a Herman Ottó Múzeum központi épületében láthatott az érdeklődő közönség. A bányászat és kohászat Magyarország gazdasági életében igen jelentős volt, időszakonként meghatározó szerephez jutott (például a XIII–XV. és a XVIII. századi nemesfém- és réztermelés európai vezető szerepe, stb.). A XIX. század közepéig az ország egyetlen nagyipara volt, amelynek keretében fejlődött ki számos egyéb iparág, a gépek használata és gyártása (beleértve a gőzgépeket), a műszaki gondolkodás, tudomány és oktatás, a modern természettudományok is. A XIX. századtól a kőszénbányászat és vasipar, míg a XX. században a bauxitbányászat, alumíniumipar

és szénhidrogén kutatás, ill. kitermelés lett a meghatározó tényező. Az évszázad során kibányászott ásványi kincsek közül számos világhírré tett szert. Az évezredes fejlődés csomópontjainak bemutatásával kívántuk e jelentős témát érzékeltetni.

A millennium évében, 2001. július 26. és szeptember 15. között a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Önkormányzat támogatásával végezték el Széphalomban a *Kazinczy Emléksarnok* teljes belső felújítását. Megtörtént az Ybl Miklós tervezte épület menynyezetkaszettáinak, stukkódíszjeinek tisztítása, javítása, újra aranyozása, az épület teljes belső festése, eredeti díszítőfestésének és mozaikpadlójának rekonstrukciója. Restaurálják a bútorokat, tárlókat és festményeket, tavasszal újrendezzzük a *Kazinczy Ferenc élete és munkássága* című állandó kiállítást is. Szeptember 21-én a Kazinczy Emlékparkban, Nemeskürty István kormánybiztos méltató beszéde mellett került sor a *Magyar Nyelv Múzeuma* alapkövetésére.

2000. szeptember 5 – október 22. között matyó népművészeti kiállítást láthatott a varsói Állami Néprajzi Múzeumban a lengyel közönség a Herman Ottó Múzeum és a mezőkövesdi Matyó Múzeum anyagából. A varsóiak egy lengyel népművészeti kiállítással viszonzták, amit *Mazóvia népi kultúrája* címmel 2001. augusztus 21. óta Miskolcon, a Herman Ottó Múzeum központi épületében lehet megtekinteni.

Rendezvények, konferenciák

A Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesülettel közösen, Herman Ottó születésének 165. évfordulója alkalmából megren-

Részlet a „Regio et religio – Népek, kulturák, egyházak Északkelet-Magyarországon” című kiállításból
Detail of the exhibition “Regio et religio – Nations, Cultures, Churches in North-Eastern Hungary”
Fotó – Photo: Kulcsár Géza

deztük a *Múzeumaink az ezredfordulón* című tanácskozást (2000. szeptember 25., MAB székház).

2001 júniusában Tokajban megrendezésre került a II. Országos Történelem-Muzeológus Konferencia, melyen a szakma százánál több képviselője vett részt.

Tudományos tevékenység, kiadványok

Munkatársaink mind a múzeumi programokban, mind a megye és az egyes települések programjaiban és kiadványaiban közreműködtek – szerzőként, szerkesztőként, lektorként. Közreműködésükkel az alábbi munkák jelentek meg: A Száz magyar falu könyvesház sorozatban Veres László: *Bükkszentkereszt* (Bp., 2000) és Szalipszky Péter: *Gönc* (Bp., 2001); Veres László – Viga Gyula (szerk.): *Ónod* monográfiája

(Ónod, 2000); Veres László – Viga Gyula (szerk.): *Bükkszentkereszt* monográfiája (Bükkszentkereszt 2000).

The Museums of Borsod-Abaúj-Zemplén County in 2000–2001

The programs of the museums in the county were supported by the Bureau of the Government Commissioner of the Hungarian Millennium, the municipality of the county, the town of Miskolc, the Board of the North-Hungarian Region Improvement, and the Hungarian Post Office. In May 2000 a postcard exhibition was opened organised by the Zempléni Museum. „The counties of Hungary in postcards” proved to be a huge success and later a CD-Rom was published based on the exhibition. An exhibition opened at the Ottó Herman Museum in Miskolc celebrated the Millennium of Hungarian Christianity, presenting the history and cultural impact of five Christian churches. Another exhibition at the Ottó Herman Museum presented the thousand years of Hungarian mining and metallurgy. In Széplátom the renovation of the Ferenc Kazinczy Memorial Hall was completed in 2001 and later in September the laying of the foundation stone of the Museum of Hungarian Language took place in the presence of Government Commissioner István Nemeskürty.

Rendezvények, események Nógrád megye múzeumaiban a Magyar Millennium jegyében

Bodnár Mónika

A Nógrád Megyei Múzeum – az ország többi múzeumához hasonlóan – szakmai tevékenységéhez főleg a különféle pályázatok nyújtotta lehetőségeket kihasználva jut pénzügyi alapokhoz, hiszen az éves költségvetés évek óta annyira szűkös, hogy a béreken és az intézmény fenntartásán, működési költségein túl alig-alig jut valamire. A múzeum szakemberei ezért igyekeznek megragadni minden pályázati lehetőséget. Gyakran előfordul az is, hogy a muzeológus valamely más intézménnyel, szervezettel összefogva nyújtja be a pályázatot, ily módon az eredmények nem egyedül a múzeum sajátjai. Ám véleményünk szerint ez a szakmai teljesítmények értékéből mit sem von le.

Nógrád megye legrégebbi múzeuma Balassagyarmaton található. A balassagyarmati Palóc Múzeum számos kiállítással, kiad-

Részlet a balassagyarmati Palóc Múzeum millenniumi kiállításából
Detail of the millennial exhibition of the Palóc Museum in Balassagyarmat

vánnyal, konferenciával s egyéb rendezvényekkel ünnepelte a Magyar Millenniumot. Ilyenek voltak 2000-ben a *Balassagyarmat anno* című kiállítás, a *Magyarok Nagyasszonya kultusza és ábrázolásai Nógrád megyében* című történelmi-néprajzi kiállítás, a *Kereszténység és államiság Nógrád megye ezeréves történetében* című kiállítás és ugyanezen a címen megrendezett fesztivál, valamint a millenniumi szimpózium a Nógrád vármegyei Nagy Iván Múzeum név felvételének 70. évfordulója alkalmából. 2001-ben került sor a

Alapítvány támogatja. A *Palócok egykor és ma* című konferencia az eddigi palóckutatások eredményeit, az esetleges új kutatások perspektíváit, valamint a napjaink palóc öntudatának vizsgálatát tűzte napirendre. A konferencia anyagi fedezetét a NKÖM és Balassagyarmat Város Önkormányzata biztosította.

A Palóc Múzeum gyűjteménygyarapítási céllal is eredményesen pályázott. Az említett néprajzi magángyűjtemény megvásárlásán túl az NKA Múzeumi Kollégiumának támoga-

több ilyen szerveztek. 2000-ben a Magyar Kultúra Napján Salgótarján Megyei Jogú Város Önkormányzata és a városban működő oktatási, művelődési intézmények, egyesületek közösen ünnepelték Salgótarján várossá nyilvánításának 78. évfordulóját. Ennek keretén belül nyílt meg a *Salgótarján a képzőművészetben* című kiállítás, és került sor a Belitzky János emléktábla avató ünnepségre. A *Szent Borbála a bányászok és kohászok védőszentje* című kiállítást a zalaegerszegi Magyar Olajipari Múzeum jóvoltából tekinthette meg a salgótarjáni közönség. Salgótarján millenniumi emléknapiján, amikor a Magyar Köztársaság Kormánya által adományozott Millenniumi Emlékszázló átadására sor került, a Nógrádi Történelmi Múzeumban Révész László tartott előadást *Észak-Magyarország a magyar honfoglalás és államalapítás korában* címmel. A magyar millennium jegyében rendezték a hagyományosan minden év októberében megrendezésre kerülő Madách Irodalmi Napot Gesztyén, mely rendezvényt mindkét évben a Magyar Millennium Irodalmi Évfordulós Bizottsága támogatta. Szintén októberben került sor Bobály Attila szobrászművész kiállításának megnyitójára.

2000. december 1-jén került sor a Nógrádi Történelmi Múzeum új állandó kiállításának – *Nógrád az újkorban* – megnyitójára, valamint a bányászati kiállítóhely kibővített új külszíni gépparkjának átadására. A kiállítások megvalósulását a Nemzeti Kulturális Alapprogram Múzeumi Kollégiuma, a Magyar Millenniumi Kormánybiztos Hivatala, a Nógrád Megyei Önkormányzat Közgyűlése, illetve a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, Salgótarján Megyei Jogú Város Közgyűlése és a térség több gazdálkodó egy-sége támogatta.

2001-ben a 26. Salgótarjáni Tavaszi Tárlat ünnepélyes megnyitóját a város önkormányzatán kívül az NKA is támogatta. A Múzeumi Világnapon került sor a történész múzeumigazgató, Szvircsek Ferenc *Bányászkönyv* címet viselő monográfiájának bemutatására. Egy másik kiadvány, a *Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve 2000. évi, XXIV. kötet* is megjelent, ugyancsak Szvircsek Ferenc szerkesztésében.

A Pásztói Múzeum társrendezésében 2000. április 16-án került sor az *Évmilliók és évszázadok Pásztón* című tudományos konferenciára, amit Pásztó Város Önkormányzata is támogatott, és része volt a város millenniumi programjának. Megjelent a Pásztói Múzeum négy nyelvű kiállítási katalógusa *Évmilliók üzenete Nógrádban* címmel. Szerzője a múzeum igazgatója és a kiállítás szakmai rendezője, Hír János, akinek eredményes tevékenységét az általa képviselt intézmény „Az év múzeuma 1998” különdíja is jelzi, mely összeget a katalógus megjelentetésére fordította. 2001-ben *Pásztó műemlékei és a*

Részlet a „Nógrád az újkorban” című állandó kiállításból a Nógrádi Történelmi Múzeumban, Salgótarján
Detail of the exhibition "Nógrád in the modern times" at the Nógrád History Museum, Salgótarján

Szép tárgyak dícsérete című népművészeti, valamint a *Palóc szöttek és hímzések* címet viselő néprajzi kiállításra. Ez utóbbi egy cigány magángyűjtőtől a NKÖM támogatásával megvásárolt tárggyűjtemény bemutatása volt. A sort több könyv, kiadvány, publikáció is gazdagítja. A Kapros Márta által szerkesztett *Nógrád megye népművészete* című monográfia megjelentetését a Nemzeti Kulturális Alapprogram Múzeumi és Népművészeti Szakmai Kollégiuma és a Jobbágy Károly

társa révén lehetőség nyílt egy főúri toalette-készlet megvásárlására. Ugyancsak a Magyar Millennium jegyében került sor Magyarország legrégebbi szabadtéri néprajzi gyűjteménye, a *Palóc fundus* részleges felújítására.

A Nógrádi Történelmi Múzeum is gazdag programmal ünnepelte a Magyar Millenniumot. A salgótarjáni muzeológusok számos múzeumi, városi és megyei millenniumi rendezvényben működtek közre, de ők maguk is

Dr. Hír János

ÉVILLIÓK ÜZENETE NÓGRÁDRA
MESSAGE OF MILLION YEARS IN NÓGRÁD
DIE BOTSCHAFT VON MILLIONEN JAHREN IN NÓGRÁD
MESSAGE DE MILLIONS D'ANNÉES À NÓGRÁD

A múzeumi szervezet egyik kiadványa
One of the publications of the museum
organization
Fotók – Photos: Buda László

Pásztói Múzeum címmel jelent meg Valter Ilona és Hír János hatyelvű tárlatvezető kiadványa Pásztó Város Önkormányzata, a Nógrád Megyei Területfejlesztési Tanács és a Nógrádi Mecenás Alapítvány támogatásával.

A szécsényi Kubinyi Ferenc Múzeum régésze, Majcher Tamás három olyan szakmai programot dolgozott ki, melyek a Nemzeti

Örökség Programra a NKÖM által meghirdetett pályázaton támogatásban részesültek. A pályázatokat a KVI, Debercsény Község Önkormányzata és a Szécsény Műemlékeiért és Idegenforgalmáért Alapítvány nyújtotta be elbírálásra. Sor került Debercsény középkori templomának régészeti feltárására. A kutatás nyomán egy XIII. századi román stílusú épület maradványai kerültek felszínre. A téglalap alakú hajóhoz félköríves szentély csatlakozott. Nagy mennyiségben kerültek elő freskótöredékek is. A templom a XVII. században pusztult el.

Drégely várának kutatására kétmillió forintot biztosított a NKÖM és a Kincstári Vagyoni Igazgatóság, mely összeg segítségével 2000-ben megtörténtek az első szondázások. Ezek célja az volt, hogy a veszélyes falszakaszok megerősítéséhez, védőfalazattal történő konzerválásához szükséges megfelelő információ birtokába jussanak. A munka 2001-ben is folytatódott. A tényleges régészeti terepmunka a napokban fejeződik be. Az anyag szakmai feldolgozása ezután következik. A harmadik régészeti munkát a szécsényi városfalak kutatása jelentette. A támogatási keretből néhány statikailag veszélyes pont szondázása valósult meg. Az anyag szakmai feldolgozása folyamatban van.

A régészeti kutatómunkákon túl egyéb, a Magyar Millennium jegyében megtartott rendezvényekre is sor került. Ilyenek voltak a *IX. Szécsényi Őszi Tárlat*, amit Szécsény Város Önkormányzata és a Nógrád Megyei Területfejlesztési Tanács támogatott, *Felirat a nép-*

művészetben című kiállítás, a *Népművészet a Palóc földön* című regionális történeti-néprajzi kiállítás, amely a Nemzeti Kulturális Alap-program Népművészeti és Múzeumi Szakmai Kollégiuma támogatásával valósult meg, valamint *A természet képei Assisi Szent Ferenc földjén* című kiállítás. 2000. december 7-én került sor a szécsényi Kubinyi Ferenc Múzeum által szervezett várostörténeti millenniumi konferenciára, amit abból az alkalomból szerveztek, hogy harminc éve merült fel a múzeumlétesítés gondolata, huszonöt esztendeje nyitotta meg kapuit és húsz éve viseli Kubinyi Ferenc nevét az intézmény. A rendezvény támogatója a Nógrád Megyei Önkormányzat Közgyűlése volt.

Programs and Events in the Spirit of the Millennium at the Museums of Nógrád County

The oldest museum in Nógrád county, the Palóc Museum in Balassagyarmat celebrated the Hungarian Millennium with several programs, including five exhibitions and several conferences and publications connected to the history and ethnographical heritage of the county. The Nógrád History Museum in Salgótarján had its new permanent exhibition opened, bearing the name "Nógrád in the modern times". Apart from exhibitions, symposiums and publications other scientific programs were realised as well. In Debercsény the uncovering of the medieval church was completed, due to the excavation the remains of a Romanesque-style building were exposed. The scientific research on the walls of the castle in Drégely and that of the town of Szécsény began in 2000 and continued next year.

A Baranya megyei múzeumok millenniumi eseményei

Millei Ilona

Kiállítások, kiadványok, rendezvények

A millenniumi megemlékezés nyitórendezvényeként (1999. december 31-én) a Baranya Megyei Önkormányzat szervezésében a múzeum és a Baranya Megyei Levéltár közös időszakos kiállítást rendezett *Századforduló – ezredvég* címmel. (Szakmai szervező, rendező: dr. Kallós Miklósné, Baranya Megyei Önkormányzat; Huszár Zoltán, Baranya Megyei Múzeumok Igazgatósága; dr. Ódor Imre, Baranya Megyei Levéltár.)

Pécsvárad a Magyar Államiság létrejöttének jelentős történelmi emlékhelye, ezért választotta a múzeum a *Kereszténység és álla-*

miság Baranyában című millenniumi kiállítások helyszínéül. A *Baranya szőlő és borkultúrája* (Pécsvárad Vár, nyitás 2000. május 19-én) c. kiállítás Csonka Károly által készített fotói a megye jelentős bortermelő tájegységét jeleníti meg. A magyar állam kezdetétől, Szent István korától számos forrás dicséri a jó minőségű baranyai borokat, s szól a szőlőművelők hozzáértéséről. Az Árpád-kori Baranyában jelentős földművelési ággá váló szőlőtermelés kiválóságát bizonyítja, hogy a királyi udvarban és külföldön is keresetté vált „Baranya-aranya”, a baranyai bor. (Szakmai rendező: Burján István, Néprajzi Osztály.)

A *Baranya és a kereszténység (Kr. u. 4–14. század)* című kiállítás (Pécsvárad Vár, nyitás 2000. június 30-án) az elmúlt évtizedekben Baranyában talált és a témához kapcsolódó

régészeti leletek segítségével mutatja be a címben jelzett időszak fő történéseit. Az itt élő ember már a római korban találkozott a kereszténységgel, ezt számos ókeresztény lelet bizonyítja Baranyában és Pécsen egyaránt. A Dél-Dunántúlon a római kort követően is jelen volt a kereszténység, ráadásul annak nemcsak latin rítusú nyugati, hanem a görög szertartású keleti válfaja is. Ennek igazolására egyik legjobb példa a pécsvárad altemplom XII. századból származó freskója, amely erős bizánci hatást mutat. Szent István egyház- és államszervező tevékenységének eredményeként a Pécsi Püspökséget az elsők között alapították 1009-ben. A területen kiemelkedő jelentősége volt a bencés szerzetesrendnek, amely a hittérítésen túl a keresztény kultúra, az írásbeliség, a korszerű

gazdálkodás elterjesztésében is meghatározó szerepet játszott. A rend egyik központja Pécsvárad volt, a kiállítás helyszínének megválasztásában ez a tény is szerepet játszott. (Szakmai rendező: Katona Győr Zsuzsa és Kárpáti Gábor, Régészeti Osztály.)

A magyar keresztény államiság a Dél-Dunántúlon című fotókiállítás (Pécsvárad Vár, nyitás 2000. június 30-án) a dél-dunántúli régió jelentősebb középkori egyházi építészeti emlékeiből mutat be több templomot és kolostoregyüttest. Ezek a török hódoltság időszakában nagyjából rommá lettek. A XVIII–XIX. század folyamán kisebb-nagyobb mértékben valamennyit átépítették, illetve bővítették. A román és gótikus építészeti elemek, a korabeli kőfaragványok és falképek nagy része csak az utóbbi évtizedek régészeti feltárásának és szakszerű helyreállításának

Gyerekfoglalkozás a természettudományi kiállításban
Children's workshop in the natural history exhibition

köszönhetően került napfényre. A fotókiállítás Lantos Miklós munkáiból készült. (Szakmai rendező: L. Imre Mária, Néprajzi Osztály.) A kiállítással egy időben jelent meg Huszár Zoltán megyei múzeumigazgató szerkesztésében a *Kereszténység és államiság Baranyában. Pécsvárad 2000–2001* című katalógus. E kötet szerzői – Katona Győr Zsuzsa, Kárpáti Gábor, Dercsényi Balázs, Valter Ilona, Andrásfalvy Bertalan, Burján István – színvonalas tanulmányokkal segítették az egy-egy kiállításához kapcsolódó téma megismerését.

A három kiállítás, a hozzájuk tartozó leporcellók és katalógus létrejöttének fő támogatói a Magyar Millenniumi Kormánybiztos Hivatala, a Nemzeti Kulturális Alapprogram, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma

Részlet a „Baranya és a kereszténység (Kr. u. 4 – 14. század)” című kiállításból, Pécsvárad Vár
Detail of the exhibition "Baranya and Christianity (4th - 14th century)" – Pécsvárad Castle

voltak. A kiállítások a nagy érdeklődésre való tekintettel 2001 év végéig látogathatók.

A millenniumi zászlóátadások alkalmával megnyitott kiállítások létrehozásához a múzeum a szakmai segítségen túl tárgyi anyag kölcsönzésével járult hozzá. *Műves tojásgyűjtemény* címmel dr. Niehaus Rózsa magángyűjteményéből nyílt kiállítás a zengővárkonyi tájházban 2000. április 16-án. *A 6000 éves Zók kultúra régészeti leletei* című kiállítással és *Egy szőlőhegy évezredei* című kiadvánnyal köszöntötte az évet Zók település 2000. április 30-án. (Szakmai rendező, kiadvány: Ecsedy István, Régészeti Osztály.) Bóly nagyszabású kiállítással köszöntötte a millenniumi eseményt 2001. március 15-én. (Szakmai rendező, forgatókönyv: L. Imre Mária, Néprajzi Osztály.)

A Baranyai Megyei Múzeumok Igazgatóságához tartozó Janus Pannonius Múzeum Természettudományi Osztálya számára 2000–2001 nemcsak az évezredforduló, hanem a gyűjtemény és az osztály fennállásának, működésének többszörös évfordulója is. 50 éve alakult meg a múzeum Természettudományi Osztálya. 1951-ben nyílt meg a múzeum első önálló természetrajzi kiállítása Pécsen. A kutatások eredményeit bemutató, Dunántúli Dolgozatok Természettudományi Sorozata szintén jubilál. A 10. kötete a 2000. év végén jelent meg. *A Villányi-hegység botanikai és zoológiai alapkutatása* címmel. 2000-ben a korábbi épületből – mely 50 évig adott otthont a múzeumnak – egy felújított épületben, forgalmas, kiállítások szempontjából is ideális helyen, a

Pécs, Szabadság u. 2. szám alatt kezdte meg az osztály a harmadik évezredet. A Központi Környezetvédelmi Alap céltámogatása és a Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatása jóvoltából. 2001 áprilisától *Természeti kaleidoszkóp* címmel az osztály jubileumi kiállítás-sorozatát rendezte, ahol a mecseki erdők állatai mellett, a múlt és jelen tanúiként, a természet legszebb „művei” közé tartozó csiga- és kagylóhéj bemutató, a legváltozatosabb rovarvilág apró és óriás lényei kiállítása volt látható. Ugyanakkor a természet igazi apróságai, a csak mikroszkóppal látható élőlények közül is adtunk ízelítőt. Megmutattuk, hogyan örökítik meg a „pillanat varázsát” fotóművészek és festőművészek, akik sokszor egyben a természet kutatói is, mint Csapody Vera, dr. Varga Zoltán, dr. Uherkovich Gábor, dr. Oldal Imre, Ötvös Károly, és a 2000. év legjobb természetfotóit készítő fotósok. *Pillangók, cincérek és más csodabogorak* című kiadvány jelent meg 2001-ben a Természettudományi Osztály gondozásában, a jubileumi év emlékére. (Szakmai rendező, szervező: Dénes Andrea, Lovász Károlyné.)

A mohácsi Kanizsai Dorottya Múzeumban a Zágrábi Nemzetközi Kulturális Kapcsolatok Intézetével közös rendezésben 2000. február 22-én megnyílt a *Baranyai horvátok, sokácok farsangi öltözékei és szokásai* című időszak kiállítás. A millenniumi kézfogás rendezvénysorozat keretén belül a mohácsi Bartók Béla Művelődési Központtal a *Busójárás Kisfarsangtól hamvazó szerdáiig* című kiállításra került sor Szolnokon, a Városi Művelődési Köz-

Az egykori vármegyeháza épülete – The building of the former county hall
Fotók – Photos: Füzi István

pontban 2000. február 15-én. (Szakmai rendező: Ferkov Jakab.)

A numizmatika és társtudományok V. pécsi országos konferenciáján (2001. szeptember 14-16) – ókori, középkori, újkori falerisztikai, éremművészeti szekció keretében – magyar és külföldi előadók adtak számot a legújabb kutatási eredményekről. A konferenciával egy időben nyílt meg a *Csaták ezüstben* című időszakos kiállítás. E tárlattal a mohácsi csata 475. évfordulójára és az 1683-tól megvalósított, török ellen vezetett hadjáratokra emlékeztünk. Múltunk e fontos szakaszát a korban készült emlékérmék, metszetek, korabeli fegyverek segítségével idéztük fel. (Szakmai rendező, szervező: Radnóti Ilona, Új- és Legújabbkori Történelmi Osztály.)

A Képző- és Iparművészeti Osztály szervezésében *Felfedezett életművek – tervező művészek a Zsolnay gyárban* című időszakos kiállítás nyílt 2000. június 16-án a Pécsi Múzeum Galériában, ehhez kapcsolódóan Apáti Abt Sándor (1870–1916) és Sikorski Tádé (1852–1940) tervező művészek munkásságát reprezentáló *Felfedezett életművek* című kiadvány jelent meg. (Szakmai rendező, szerző: Kovács Orsolya, Képző- és Iparművészeti Osztály.)

Külföldi kiállítások: a Török és Iszlám Művészeti Múzeumban (Türkve Islam Eserleri Müzesi, Istanbul) került megrendezésre 2000-ben a *Török kerámia és orientalizmus a Zsolnay-gyűjteményben* című kiállítás. Angol és török nyelven a kiállításához kapcsolódva katalógus jelent meg. (Szakmai rendező, szerző: Gerelyes Ibolya, Magyar Nemzeti Múzeum és Kovács Orsolya, Képző- és Iparmű-

vészeti Osztály.) 2000–2001-ben a múzeum európai hírű Vasarely gyűjteményének jelentős része a következő helyszíneken került bemutatásra: Kaunas (Litvánia), Pärnu (Észtország), Riga (Lettország), Helsinki (Finnország), Isztambul (Törökország), Passau (Németország). (Szakmai rendező: Sárkány József, Várkonyi György, Képzőművészeti Osztály.) A kiállításokat kísérő katalógus szerzői: Sárkány József, Képzőművészeti Osztály és Aknai Tamás, Pécsi Tudományegyetem.

A múzeum millenniumi záróeseménye a Modern Magyar Képtár II. 1955–2001 (Pécs, a volt Megyeháza épületében). A nyolcvanas évek derekán két önálló múzeumépületre osztott Modern Magyar Képtár második fejezete, az úgynevezett „Kortárs Gyűjtemény” 1997 óta nem volt látogatható. A gyűjteményt új helyszínen, bővített alapterületen, a legfrissebb szerzeményekkel kiegészítve és radikálisan átkoncipiálva mutatja be a 2001 novemberében, a millenniumi év záróakordjaként megnyílt állandó kiállítás. A XVIII-XIX. századi egykori vármegyeháza második emeletén 15 helyiségben elhelyezett képtár a modern magyar művészetnek a szocialista realizmus időszaka utáni új fejleményeire koncentrált, az ötvenes-hatvanas években még alkotó „klasszikus” avantgárd művészekről és a velük párhuzamosan jelentkező neo-avantgárd első generációjától a valóban kortársi új teljesítményekig húzódó íven. A kiállítás megrendezésében a nem szigorúan értelemezett kronologikus, a stílusi és egyes esetekben bizonyos metaforákkal, magatartásformákkal leírható szempontok érvényesülnek. (Szakmai rendező: Sárkány József,

Várkonyi György, Képző- és Iparművészeti Osztály.)

Épületfelújítás, műtárgyvédelem

Jelentős felújítás valósult meg a Természet-tudományi Osztály és kiállítása, valamint a Modern Magyar Képtár II.-nek helyet adó egykori megyeháza épületein. A megyeháza helyreállításának megkezdését a Baranya Megyei Önkormányzat és a Baranya Megyei Múzeumok Igazgatósága közös – a NKÖM által a magyar millennium megünneplésére kiírt „Kastélyprogram” című – nyertes pályázata tette lehetővé, kiegészítve önkormányzati forrással.

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma támogatásával 2001-ben kilencven százalékban teljesült a Baranya Megyei Múzeumok Igazgatósága, Pécs és a Kanizsai Dorottya Múzeum, Mohács kiállításainak és raktárépületeinek technikai biztonságvédelme.

Műtárgyvédelmi feladataink elsősorban a millenniumi kiállítások tárgyi anyagának restaurálásához kapcsolódtak, amelyek pályázati céltámogatásokból valósultak meg. Az anyag előkészítésében, restaurálásában a múzeum szakemberein kívül a régészeti leletanyag konzerválásában T. Bruder Katalin, a Magyar Nemzeti Múzeum munkatársa is részt vett.

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma által kiírt „Múzeumpártoló Önkormányzat 2000” pályázaton múzeumunk a Baranya Megyei Önkormányzattal közösen II. helyezést ért el. A díjjal járó pénzüsszeget műtárgyvédelemre és a nyilvántartás korszerűsítésére fordítottuk.

Lásd még – See also: Képmelléklet II és III.

The Millennium Programs of the Directorate of the Baranya County Museums

Since Pécsvárad is an important memorial place of the foundation of the Hungarian state, when celebrating the Millennium, many events were held in this town in Baranya county. The exhibition „The Viticulture of Baranya” presented the history and significance of the vine-growing regions in the county. Another exhibition, „Baranya and Christianity” covered the history of religion between the 4th and 14th centuries. The photo-exhibition „The Hungarian Christian statehood in the Southern-Transdanubian Region” presented the remains of ecclesiastical architecture. A catalogue was published parallel with the exhibition, essays of high standard helped visitors learn more about the history of Christianity and churches in this region. In the town of Mohács a temporary exhibition presented the carnival customs of Croats living in Baranya. The last event of the millennial program-series in the county took place in Pécs, at the Modern Hungarian Gallery. The Contemporary Collection could not be visited since 1997, but from now on the new permanent exhibition, opened in November 2001 presents modern art since the period of the 1950s.

A Rippl-Rónai Múzeum szakmai programjai a Magyar Millennium jegyében

Szapu Magda

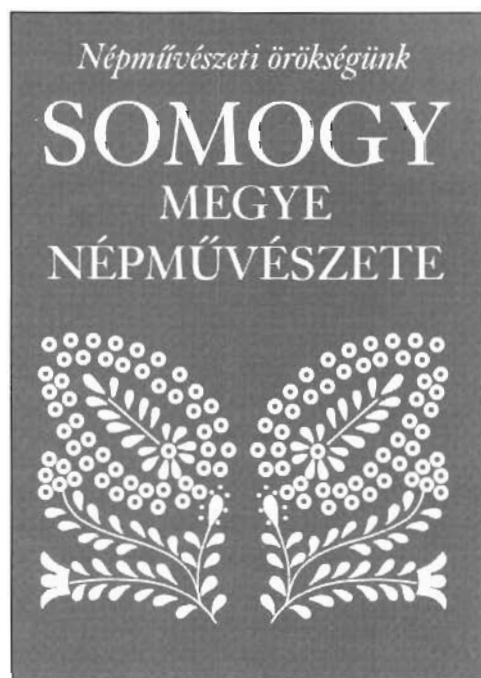
A felújított Somogy megyei múzeum, a volt Vármegeháza épülete Kaposváron, a Sétáló utca (Fő utca) közepén áll. A megújult épület 2000 tavaszán új „régí” állandó kiállítással fogadta látogatóit. A festőforradalmár, Rippl-Rónai József legkedvesebb testvéréből, Ödönből művészetet értő és támogató szakembert nevelt ki. A *Rippl-Rónai Ödön gyűjteménye* címet viselő állandó képzőművészeti kiállítás a testvéröcs harmincévnyi szorgalmas gyűjtőmunkáját mutatja be. A hagyatéka a századelő legjelentősebb vidéki magángyűjteménye volt több mint ezer művel, és olyan ismert művészek alkotásaival, mint Munkácsy, Gulácsy, Ferenczy, Csók, Szinyei Merse, Iványi Grünwald, Vaszary, Zichy, Ziffer és természetesen Rippl-Rónai József. A „Nyolcak” festői kollektívából kiemelkedik Czigány Dezső, Márffy, Kernstok, Pór Bertalan, Czóbel. Néhány „idegen festő” is képviselteti magát a gyűjteményben. Az Ödön-féle hagyatéka mintegy száz legértékesebb művéből válogattuk ki azt az anyagot, amely részben az állandó kiállításban, részben a Rippl-Rónai József emlékkiállításban, a Róma-villában került bemutatásra. A kiállítást 200 m²-en, másfél száz festménnyel Horváth János művészettörténész rendezte. A restauratori munkákat Géger Melinda, a technikai és grafikai feladatokat Matucza Ferenc végezték. A kiállítást Sümegi György művészettörténész nyitotta meg.

Rippl-Rónaihoz kapcsolódik a 2001. év egyik kiemelkedő múzeumi eseménye is, a Rippl-Rónai emlékülés, amely a művész születésének 140. évfordulójára emlékezett. A konferencia jeles hazai előadói között a szervezőn, Horváth Jánoson kívül Bernáth Mária, Plesznivy Edit, Földes Mária művészettörténészek szerepeltek, ill. Gáspár Ferenc orvos, Rippl-kutató. A programsorozat része volt még a H. Bognár Zsuzsa rendezésében, Csenkey Éva művészettörténész által megnyitott *Rippl-Rónai és a szecesszió* című kamara-kiállítás, ill. a rendező, Horváth János által bemutatott *Rippl-Rónai ismeretlen rajzai* című időszaki kiállítás.

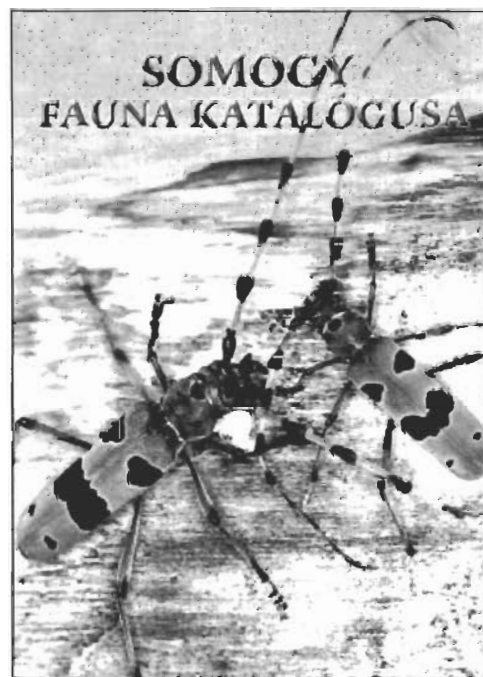
2001 végére várhatóan megjelenik a Rippl-Rónai Ödön gyűjteménye állandó kiállítás katalógusa is, amely Rockenbauer Zoltánnak, a nemzeti kulturális örökség miniszterének köszönhetően, miniszteri keretből jelentősebb támogatást kapott.

A néprajzi szakterület régi adósságát törlesztette reprezentatív kiadványa megjelen-

tesével. Több évnyi előkészítő munkálatok nyomán 2001 tavaszán – a megyei múzeum kiadásában – elkészült a *Somogy megye népművészete* című munka, a Népművészeti örökségünk kiadványsorozat 7. köteteként. A kötet – L. Kapitány Orsolya és Imrő Judit szerkesztésében, több mint tizenhárom millió forint költségvetéssel, elsősorban a megyei önkormányzat, a NKÖM, a Millenniumi Kormánybiztosi Hivatal és az NKA támogatásával – Magyarország megyéinek népművészeti öröksége részeként jelent meg 560 oldalon, 750 fekete-fehér és színes fotóval, valamint rajzzal. Jeles kutatók egész sora –

Balázs György, Felföldi László, Imre Mária, Imrő Judit, István Erzsébet, Kapitány Orsolya, Katona Edit, Kerecsényi Edit, Knézy Judit, S. Kovács Ilona, Olsvai Imre, Szapu Magda, Torma László, Varga Mariann, Zentai Tünde – teszi közzé az egykori Somogy megye földműves és állattartó, pásztor és iparos, hívó és hagyomány szerető, felnőtt és gyermek lakosságának életmódját, tárgyalkotó népművészetét, zenéjét és táncát. A K. Csilléry Klára lektorálta – Dél-Dunántúlon elsőként megjelent – népművészeti kötettel a szakemberek az államalapítás ezer éves, valamint a múzeumalapító *Gönczi Ferenc* születésének 140. évfordulója előtt is tisztelgettek. A kerek évfordulók sorában meg kell említenünk az „Ajánló” személyét, a 90 éves Takáts Gyulát, az intézmény egykori igazgatóját, és a 70. születésnapját ünneplő Olsvai Imrét. A *Somogy megye népművészete* című kötetet a szerkesztők és a szerzők mutatták

„Somogy fauna katalógusa”
“The Catalogue of the fauna of Somogy”

„Somogy megye népművészete” című kiadvány borítója
The cover of the publication “The Folk Art of Somogy County”

be, a könyvbemutatóhoz kapcsolódóan pedig kamara-kiállítást rendezünk a kiadványunkban közzétett tárgyakból és illusztrációs fotókból.

Ugyancsak 2001. első felében mutattuk be a megyei múzeum kiadásában és a természettudományi szakág vezetője, Ábrahám Levente szerkesztésében a *Somogy fauna katalógusa* című tanulmánykötetet, melynek létrejöttét a NKÖM támogatása tette lehetővé. „A XX. század végén Somogy megyéből ismertté vált állatfajok listája” alcímet viselő katalógust a Magyar Millennium emlékére adta ki a múzeum 39 külső kutató több mint 50 tanulmányával. A színes fotókkal illusztrált, nagy érdeklődésre számot tartó kiadvány megjelenését árusítással egybekötött könyvbemutató követte.

A régészeti szakág az 1000. évforduló alkalmából, a Magyar Millennium Kormánybiztosi Hivatala anyagi hozzájárulásával rendezett állandó kiállítást a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága központi épületében. A kiállítás Költő László, M. Aradi Csilla és Szentpéteri József által összeállított forgatókönyv alapján, Bánkúti Albin és Matucza Ferenc látványtervei szerint, Gózszy Gáborné és Lantos Miklós fotóit felhasználva készült el. Az NKA pályázati támogatásával a kiállítás-

A „Féjezetek a magyar középkori élet tárházából” című régészeti állandó kiállítás részlete

Detail of the permanent archaeological exhibition "Chapters from the Storehouse of Medieval Hungarian Life"

Fotók – Photos: Gózszy Gáborné

tekintettel a madarakra című munka, valamint 2000-ben elkészült a Somogyi Múzeumok Közleményei múzeumi évkönyv 11. kötete.

The Programs of the Rippl-Rónai Museum in the Spirit of the Hungarian Millennium

The newly renovated building of the museum in Kaposvár is the home of the permanent exhibition presenting the rich art collection of Ödön Rippl-Rónai, brother of the outstanding Hungarian painter József Rippl-Rónai. The bequest of this art collector was the most significant private collection in the country during the early 20th century. Three events commemorated painter Rippl-Rónai: a memorial conference was organized on the 140th anniversary of his birth and two temporary exhibitions were opened (Rippl-Rónai and Art Nouveau, Rippl-Rónai's unknown drawings).

Besides art the museum published a catalogue on the fauna of the Somogy region, covering the species of animals, and a temporary archaeological exhibition was organized connected to the 1100th anniversary of the Hungarian conquest.

hoz kapcsolódóan, 2001. első felében egy karcsú, de nagyon szép kivitelű, igényes, színes fotókkal illusztrált katalógus is készült *Féjezetek a magyar középkori élet tárházából* címmel.

Annak ellenére, hogy szorosan nem a magyar millennium rendezvényeihez kapcsolódnak, de említésre méltók 2000-ben és

2001-ben megjelent további kiadványaink: Varga Éva újkortörténész szerkesztésében 2001 első felében elkészült a *Kozma Andor önéletrajzi töredékek* című kötet, Ábrahám Levente szerkesztésében ugyanakkor kiadott *Natura Somogyiensis* második köteteként megjelent Kasza Ferenc és Marián Miklós: *A Baláta-láp és gerinces állatvilága*, különös

A Magyar Millennium zalai múzeumi eseményei

Vándor László

A Magyar Millennium időszaka fennállásának legnagyobb kihívása elé állította a Zala megyei múzeumi szervezetet. A jeles évforduló és az ahhoz kapcsolódó ünnepségsorozat letéteményesévé a Zala Megyei Múzeumok Igazgatóságát tette az önkormányzat által létrehozott Zala Megyei Történelmi Emlékbizottság. A megtiszteltetést minden bizalommal az eddigi teljesítmények és az aktuális múzeumi évfordulók adták. 1998-ban ünnepelte állami múzeumi létének ötvenedik évfordulóját a nagykanizsai Thúry György Múzeum, 1999-ben volt 100 éves a keszthelyi Balatoni Múzeum, 2000-ben pedig a zalaegerszegi Göcseji Múzeum fennállásának 50. évfordulójára emlékeztünk. A feladat adott volt, meg kellett felelni az elvárásoknak.

1998-ban elkészült az ünnepségsorozat megyei tervezete, ehhez kapcsolódtak 2001 végéig a múzeumi szervezet munkatervei.

Meg kell jegyezni, hogy az alábbiakban ismertetendő munkákkal párhuzamosan zajlottak az M7 autópálya és az M70-es autótú

A Zalavári Történelmi Emlékpark madártávlatból
The Zalavár Historical Memorial Park from the bird's eye view
Fotó – Photo: Mészáros T. László

nyomvonalának megelőző régészeti leletmentései, a magyar szlovén-vasútvonal megelőző leletmentése, amely munkatársaink jelentős idejét lekötötte.

A legnagyobb szabású feladataink a megyei milleniumi ünnepségekhez kapcsolódtak. 2000. augusztus 20-ra készült el, és a megyei ünnepség keretében került felavatásra a *Zalavári Történelmi Emlékpark*. Zalavár-Várszigeten az 1940-es évektől folytak a Magyar Nemzeti Múzeum ásatásai. Zala megye 1985-től tett kísérleteket, hogy a gazdátlan, bozótos területen méltó környezetet alakítson ki. A történelmi emlékpark gondolatát a múzeum kezdeményezésére a milécentenáriumban fogadták el, és ekkor kezdődhetett meg a park kialakítása. Az elsőnek létesített Szent István emlékkápolna mellé – amely egy XI. századi templom alapjain áll – 2000-ben elkészült a Kis-Balaton Bemutatóház és kiállítása, valamint a IX. századi Szt. Adorján bazilika romjainak bemutatása, annak környezete és a térség parkosítása.

2001. augusztus 19-én avattuk a megyei milleniumi záróünnepség keretében Zalaegerszegen a *Finnugor Néprajzi Parkot*. Létrehozását a megye és a város partnerkapcsolati rendszere alapozta meg a Hanti-Manyisi Autonóm Tartománnyal, Szurgut városával és a finnországi Varkaus-sal. 1999-ben kezdődtek az építési munkák. A megnyitói elkészültek az ugor (hanti és manyisi) népek épületei, a mari parasztporta és a finn ház. Megépültek az utak, a tűzoltósági létesítmények, elkészültek az információs táblák. Az avatás nagyszabású ünnepség keretében, a rokon népek nagyszámú küldöttségének részvételével zajlott. A nyelvrokon népek tradicionális életmódját bemutató épületekben eredeti tárgyak dokumentálják a mindennapi életet.

Kiállítási programunk nyitánya 1998 ősze volt, amikor a nagykanizsai Thúry György Múzeumban megnyitottuk az *50 év legszebb szerzeményei* című, több évre szóló kiállításunkat. A múzeum anyagából válogatott rendkívül gazdag tárlat a város milleniumi kiállítása lett. A keszthelyi Balatoni Múzeum egy rendkívüli – hosszú előkészítő munkát igénylő – kiállítással tisztelgett a jeles ünnep előtt. A Magyar Nemzeti Múzeummal közösen rendezett tárlat 2000-ben nyílt meg a városban *A magyar pipa története – a magyar történelem pipákon* címmel. A kiállítás a keszthelyi bemutató után Debrecenben és Budapesten is látható volt.

Legnagyobb szabású kiállításunk a zalaegerszegi Göcseji Múzeum új állandó kiállítása volt, amely 2000 októberében nyílt meg az emeleti kiállítóterben a *Központok a Zala mentén* címmel. Kétezer esztendőre reprezentáltak a Zala völgyi közigazgatási központok, az ókori Salla municipium (ma Zalalövő), Zalavár IX–XIII. századi emléke, valamint a mai megyeszékhely, Za-

A finnugor Néprajzi Park ugor egységeinek avatási ünnepsége
The inauguration of the Ugric units of the Finno-Ugric Ethnographical Park
 Fotó – Photo: Mazur Ildikó

laegerszeg XVIII–XX. százada. Az újszerű fel-fogású kiállítás fény- és színhatásokkal is operál, a kiemelt korszakok színes fényzőnbe borított tereit sötét tónusú, félhomályos folyosók kapcsolják össze.

A nagy kiállítások mellett Zalaegerszegen és Keszthelyen több jelentős tárlat színezte a programot. Ezek közül kiemelkedett Zalaegerszegen 2000-ben a Göcseji Múzeum jubileumi tárlata *Régi idők kincsestára* címmel. 2001-ben a csáktornyai múzeum anyagából készült *A Zrínyiek temetkező helye (A Szent Ilona-i pálos kolostor régészeti emlékei)* című tárlat, Keszthelyen a 2001-ben megrendezett *PELSO 01* kerámia-gobelin biennálé.

Kiadványozási tevékenységünkben először említendő, a pipakiállítás katalógusa mellett, a 2001 végére elkészülő, a zalaegerszegi állandó kiállítást bemutató katalógus. A Finnugor Néprajzi Park egységeit bemutató sorozat első két füzeté, az ugor házakról és a mari portáról szintén elkészült. A „Zalai Múzeum” sorozatban önálló tanulmánykötet közzöntötte a 100 éves Balatoni Múzeumot, és nyomdában van az 50 éves Göcseji Múzeum jubileumi kötete is. Az ünnep keretében felgyorsulhattak a megye községeit bemutató monográfia kiadásaink, megjelent Salomvár története, s nyomdában vannak a Szentgyörgyvárról szóló tanulmányok is. A múzeumi szervezet legkiemelkedőbb kiadványa a 2001-ben elkészült *Zala megye ezer éve* című tanulmánykötet. A megyei megbízás alapján készült munka 52 tanulmányt tartalmaz. Célunk az volt, hogy a Zalával foglalkozó legjelesebb kutatók tollából magas szintű, de a művelt nagyközönségnek szánt kiadványt készítsünk, amely összefoglalja, hogy

mít tárt fel mindaddig a tudomány a megye történetéből. Igyekeztünk, hogy a kötet ne csak tartalmában, hanem küllemében is méltó legyen az évfordulóhoz.

Nagyobb rendezvényeink közül kiemelhető a Keszthelyen megrendezett *A kereszténység Pannoniában az első évezredben* című nemzetközi régészeti konferencia. Ugyancsak Keszthely volt a gazdája a Castrum Bene Egyesület által szervezett vártörténelmi vándorgyűlésnek, amely témájául az államalapítás-kori várépítészettünket választotta. A Göcseji Múzeum társrendezője volt az általa útnak indított *Népek a Mura mentén* című nemzetközi konferenciának, amely ezúttal harmadik alkalommal az ausztriai Radkersburgban került megrendezésre. Örömmünkre szolgált az is, hogy 2000-ben házigazdái lehettünk az országos múzeumigazgatói értekezletnek.

Épület-felújítási munkánkban kiemelkedik a nagykanizsai múzeum újonnan elkészült iroda- és raktárblokkja. A sok helyen szét-szort intézmény ma már két épületben működik. Az elkülönült kiállítóhely mellett az új épületben a munkatársak világos, jól gépesített irodákban dolgoznak, minden igényt kielégítő raktárakkal rendelkeznek, melyeket modern restaurátorműhely szolgál ki. A kutatókat vendégszobával is tudjuk fogadni.

Zalaegerszegen az állandó kiállításnak helyet adó emeleti rész elektromos rekonstrukciója, ablakcseréje és burkolatfelújítása készült el, beleértve az itt lévő képző- és iparművészeti raktárat, a történelmi gyűjteményt is. Ebben az évben valósul meg pályázati segítséggel a képzőművészeti raktár új képtároló rendszere. A teremőrök korszerű pihenő-öltöző szobát kaptak, amelyhez a kiállítás

„Központok a Zala mentén”. Részlet a Göcseji Múzeum új állandó kiállításából
 „Centres along the River Zala”. Detail of the new permanent exhibition of the Göcseji Museum
 Főfő – Photo: Mazur Idikó

ellenőrzését szolgáló kamerarendszer központja kapcsolódik. Ugyancsak Zalaegersze- gen elkészült a Göcseji Falumúzeumban az új műhelyépület, és most, több évtizednyi várakozás után, munkatársaink emberi kör- rülmények között dolgozhatnak. Ehhez az épülethez csatlakozik egy raktározásra is alkalmas garázsblokk.

Befejeztük Beeschelyen az autópálya-köz- pontunk átalakítását és felújítását. A hajdani tsz-irodák helyén korszerű munkahelyeket, restaurátorműhelyt, vizesblokkokat alakított-

tunk ki, és megoldottuk a helyszíni tárolás és raktározás gondjait is.

Állagvédelmi munkáink közül kiemelkedik a Finnugor Néprajzi Park épületeinek konzerválása, valamint a berendezéshez kapott jelentős néprajzi anyag restaurálása. Ugyan- csak hatalmas munka volt a nagykanizsai új raktárakba átkerült tárgyak fertőtlenítése és konzerválása.

Gyűjteményfejlesztés tekintetében a leg- nagyobb előrelépés a régészet területén történt. Az autópályánál és a vasútépítésnél zajló megelőző feltárások igen jelentős nagy- ságrendű és mennyiségű anyagot eredmé- nyeztek, szinte minden korszakból. Külön- sen kiemelkedő fontosságúak az őskori anyagok. A bajcsai vár feltárása során egye- dülálló jelentőségű XVI. századi leletanyag került elő. Egyéb gyűjteményeink is szépen gyarapodtak. A gyűjtésen túl külön is meg- említenéd, hogy a Nemzeti Kulturális Örök- ség Minisztériuma és a Zala Megyei Törté- nelmi Emlékbizottság segítségével a Göcseji Múzeumba került az a nagyméretű falkárpit, amit egy évszázada Zala megye hölgyei ké- szítettek a millennium nagy szobrászának, Zala Györgynek.

Értelmezve a millenniumi időszak zalai mú- zeumi történéseit, úgy érezzük, hogy vállalá- sainkat sikerült teljesíteni, eredményeinkre méltán lehetünk büszkéek. Ezt tükrözi, hogy ebben az évben elnyertük Zalaegerszeg Pro-

Urbe díját, megkaptuk a megyei Közművelő- dési Nívódíjat, és a Göcseji Múzeum „Az év múzeuma 2000” pályázaton érdemes lett a Magyar Nemzeti Múzeum különdíjára.

Lásd még – See also: Képmelléklet II.

The Museum Events of the Hungarian Millennium in Zala County

The county museum organisation faced great tasks in connection with the millennial celebrations. The Zalavár Historical Memorial Park was inaugurated in Zalavár-Vársziget, on a territory where excavations had been carried out since the 1940s. The idea of establishing a memorial park was born in the late 1990s and on the 20th of August 2000 the park was opened.

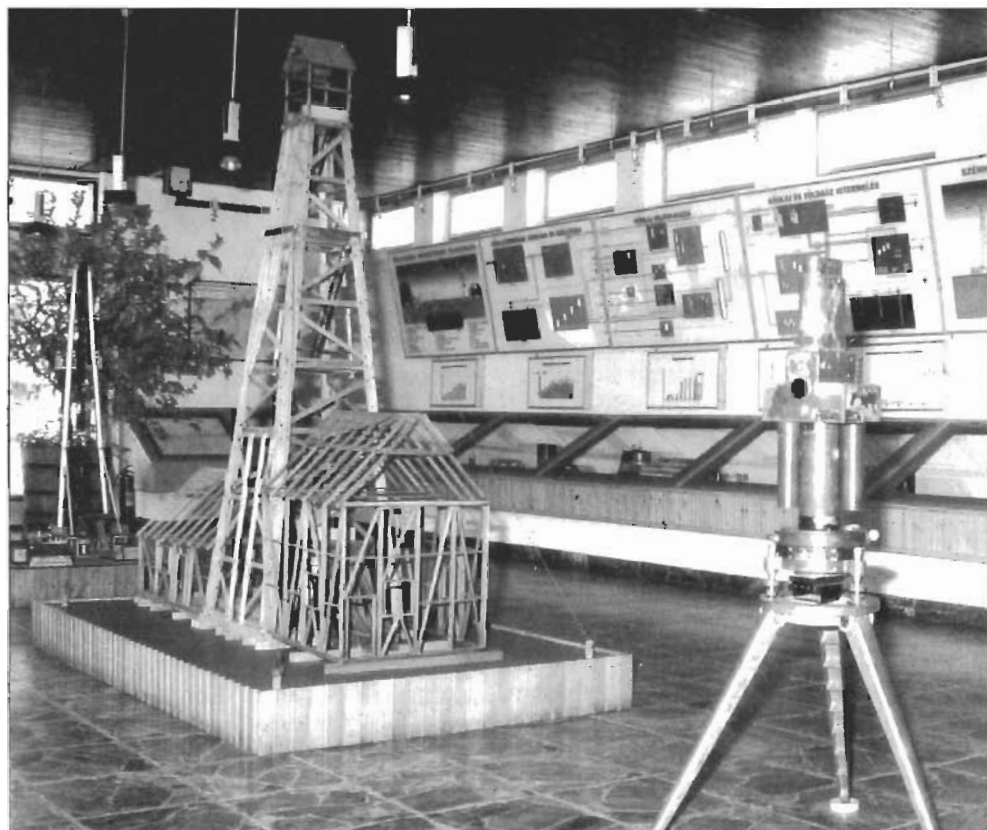
Another park, namely the Finno-Ugric Ethno- graphical Park was inaugurated a year later in Zalaegerszeg. The park presents the everyday life of Finno-Ugric ethnic groups displaying authentic tools and objects. The most significant exhibition in the county was opened at the Göcseji Museum in Zalaegerszeg. The exhibition „Centres along the River Zala” covers the history of the administrative centres of the region from the 9th to the 20th centuries.

In terms of renovation of museum buildings, one of the more important results was the completion of the office and storage-block at the museum in Nagykanizsa. Next to the separated exhibition hall modern, well-equipped store-rooms were built, which were completed with a restorers' workshop.

A Magyar Olajipari Múzeum tevékenysége

Tóth János

Magyarországon 1955 és 1960 között alakult a legtöbb szakmúzeum. A magyar olajipar, hasonlóan a többi iparághoz, létrehozta saját (technikai) műszaki múzeumát. Ma 15 or- szágos gyűjtőkörű iparági szakmúzeum mű- ködik. Az egyes szakmák szakterületeinek kiváló művelői a tárgyi, írásos és képi relik- viák megőrzésével kívántak emléket állítani elődeik tevékenységének. Az ötletszerű gyűj- tést hamarosan a tudatos válogatás, gyűjtés követte. A szakmúzeumok ipari szakembe- rek kezdeményezésére, tevékeny részvéte- lükkel jöttek létre. A mérnökök, geológusok, közgazdászok, technikusok amatőr techni- katörténészé váltak, s napi felelősségteljes munkájuk mellett nagy lelkesedéssel páro- sullt szakmaszeretettel igyekeztek az ipari múlt emberi, dokumentális és tárgyi vonat-

Fúrórory makettek és Eötvös-ínga
 a kiállításban
 Models of derricks and the Eötvös-pendulum in
 the exhibition

kozású relikviáit megmenteni, megőrizni az utókor számára. Széles körű összefogás eredményeként 1969. szeptember 27-én nyílt meg Zalaegerszegen a Dunántúli Olajipari Múzeum. A Művelődésügyi Minisztérium 1971. március 26-i keltezésű működési engedélye már országos gyűjtőkörű Magyar Olajipari Múzeumról szól.

A magyar olajipar az ipar-, technika-, technológia-, gazdaság- és életmódtörténeti emlékek gyűjtésére, tudományos feldolgozására és bemutatására létesítette a múzeumot. A három hektáros kiállítási terület az 1969-ben megnyílt Göcseji Falmúzeum mellett kapott helyet. A két múzeum egyedülálló együttesként néprajzi és ipartörténeti ismereteket közvetít a látogatóknak. A Magyar Olajipari Múzeum feladata sokrétű, gyűjteményei őrzik, kiállításai bemutatják, kiadványai közkinccsé teszik a magyar szénhidrogénipar emlékeit.

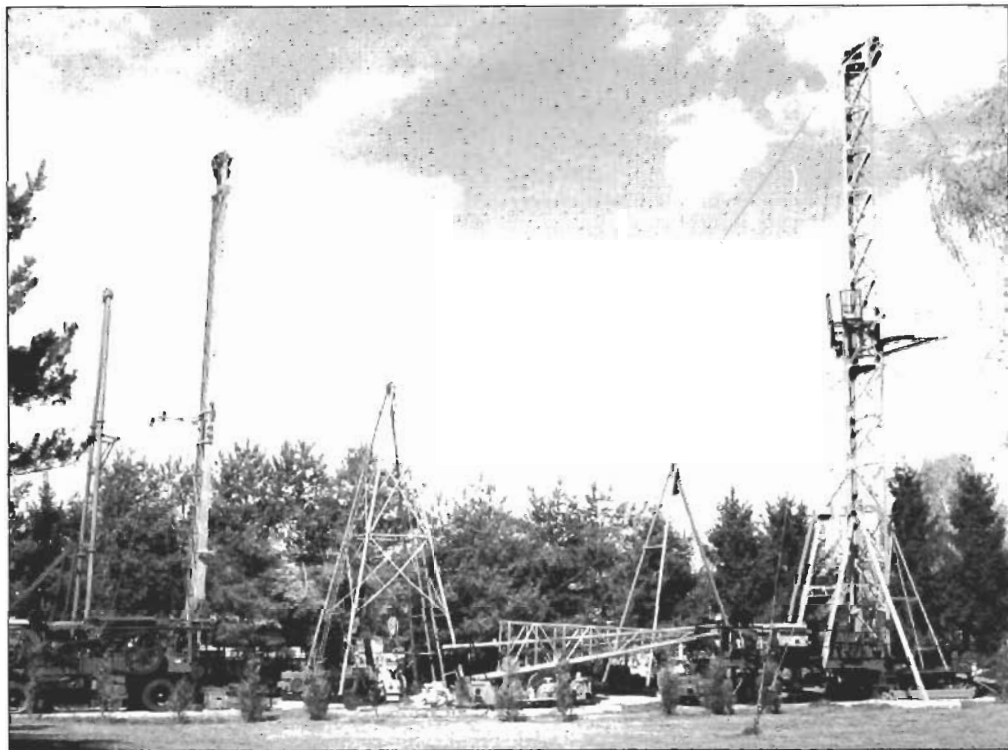
1991-től alapítvány – önálló gazdálkodás keretében – működteti a múzeumot. 1993-tól a romló és bonyolult gazdasági környezetben megnövekedtek a működés nehézségei. 2000-2001-ben a több mint három évtizedes tevékenység legrosszabb anyagi helyzetét élte át a múzeum. Időszakosan az alapvető működési feltételek is veszélybe kerültek. Ennek ellenére a szakmai munka terén néhány szép eredmény született.

A múzeumépület, a kiállítási csarnokok, a karbantartó- és restaurátor műhely több év óta jelentős felújításra szorul. A lapostetők beáznak, hiányzik az esőcsatorna, elavult az elektromos hálózat, stb. Az utóbbi években csak a legszükségesebb karbantartási munkákat végezhetjük el. Sajnos romlik a gyűjteményi anyag állapota is.

A gyűjtemény fejlesztésére eredményes pályázatok, céltámogatások, vállalati gyűjtőutak, leletmentés és ajándékozás révén volt lehetőség. Több olajipari és gázipari berendezés, gép, tárgy került a múzeumba. Az olajipari átszervezések, vállalati iratselejtezések következtében rendkívüli mértékben, több mint 100 fm-el gyarapodott az archívum. A szakkönyvtári gyarapodás is hasonlóképpen jelentős. Az adattár és a történeti gyűjtemény sok ipartörténeti relikviával gazdagodott.

A képzőművészeti és iparművészeti gyűjtemény mintegy 200 db söröskupával, jó néhány éremmel, plakettel és néhány portréval növekedett. Az ásvány-közetgyűjtemény gyarapodása 300 tétel. A fotógyűjtemény legalább 2 000 db – beazonosításra váró – negatívval és fotómásolattal gyarapodott az utóbbi két évben. Kialakulóban van a geotermális energia kitermelését és hasznosítását bemutató gyűjtemény.

A Zsigmond Vilmos Gyűjteményt 2001-ben Visegrád-Lepencéről átköltöztettük Zalaegerszegre. Helyhiány miatt jelentős részét nem tudjuk kiállítani. A levéltári, történeti,

*A kultúrás gépei, eszközei – The machines and instruments of drilling
Fotók – Photos: Szép András*

könyvtári és fotó anyagot átvizsgáltuk és rendszerezetten tároljuk.

A vécseői Kőolaj- és Földgázszállítási Gyűjtemény ajándékozás útján tárgyakkal, fotókkal és levéltári jellegű dokumentumokkal gyarapodott. Felújítottuk, lefestettük a szabadléren elhelyezett tárgyakat. Belső átcsoportosítással javult az archívumi anyag és az ipartörténeti tárgyak elhelyezése, biztonsága.

Folyamatosan nagy hangsúlyt helyeztünk a műszaki emléktárgyak karbantartására, restaurálására. E munka anyagi kihatása szakmai költségünk legjelentősebb tétele. Restauráltunk 14 db iparművészeti alkotást.

Két év alatt 18 időszakos és 9 vándorkiállítást rendeztünk Zalaegerszegen és az ország számos helységében. Kiemelésre érdemes a nyolc helyen bemutatott Szent Borbála kiállítás és a három helyen bemutatott olajipartörténeti vándorkiállítás. Lehetőség szerint karbantartjuk a három évtizedes iparbemutató állandó kiállításunkat. Összesen 8 állandó kiállításunk van. Ebből egy Vécseőn és egy Bázakerettyén.

Kiadványaink évről évre számot adnak a múzeum tudományos tevékenységéről: Karsztvízvédelem a Közép-Dunántúlon. Hévíz-Zalaegerszeg, 2000.; Dr. Papp Simon: Életem. Zalaegerszeg, 2000.; magyar-angol-német nyelvű múzeumi kalauz. Zalaegerszeg, 2000.; A MOIM Archívumának fondjai Repertóriumok I., Zalaegerszeg, 2001. (Valószínűleg ez egyedülálló kiadvány az önálló levéltárral nem rendelkező múzeumok körében.); Horváth Róbert: Beszélgetések az olajiparról III. Vezetőkkel vezetésről. Zalaegerszeg, 2001. Ezen túlmenően 34 szakcikk

jelent meg, és 27 előadást tartottak a múzeum dolgozói.

A múzeum két évente történeti pályázatot ír ki. A szabadtéri kiállítási területen közép- és felsőoktatási intézmények diákjai vesznek részt tanórákon. Segítjük az olajipari szakmunkások és technikusok továbbképzését.

A múzeum munkatársai részt vettek a muzeológiai és az ipartörténeti rendezvényeken. Kiállításaink 40%-át más intézményekkel együttműködve rendeztük. Kölesönösen eredményes kapcsolatot építettünk ki Ausztria, Szlovénia, Horvátország, Szlovákia, Csehország, Németország és Lengyelország olajipari és bányászati múzeumaival.

The Activity of the Museum of Oil Industry

The museum was founded in 1969 to collect, preserve and present the objects and documents connected to the history of oil industry, both from technological and lifestyle point of view. From 1991 a foundation has been supporting the museum, and though the circumstances of existence worsened during the last decade, results could still be registered in 2000 and 2001. The archive was enriched by 100 linear meters, but the number of new acquisition grew in the historical collection, the art and applied arts collection or in the mineral collection as well. In two years 18 temporary and 9 travelling exhibitions were organised in Zalaegerszeg and in other cities throughout the country. 40 percent of the exhibitions were the result of co-operation with other institutions, the relations are especially close with the mining and oil industry museums in Austria, Slovenia, Croatia, Slovakia, the Czech Republic, Germany and Poland.

A sárospataki Református Kollégium Múzeuma a Magyar Millennium idején

Pocsainé Eperjesi Eszter

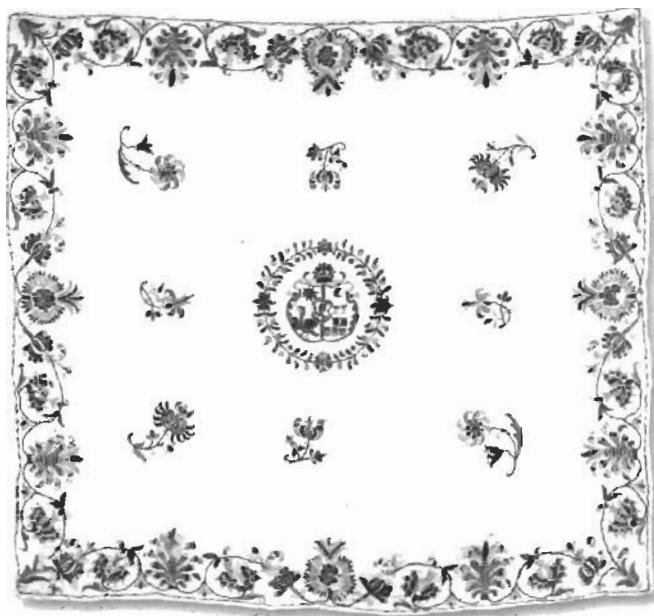
2000-ben emlékeztünk meg Lorántffy Zsuzsanna (1600-1660) születésének 400. évfordulójáról. Állandó kiállítás rendezése mellett a IV. Református Világtalálkozó napján – július 16-án – Lorántffy-konferenciát tartottunk a Nagykönyvtár dísztermében. A fejedelemszöny szerepe kiemelkedő Sárospatak és Erdély történetében, kulturális életében. Férjével együtt egész életüket Isten ügyének, a református gyülekezetek építésének, a magyarság megmaradásának szentelték. Könyvkiadások, egyházi építkezések, iskolák támogatása, Comenius Ámos János Sárospatakra hozatala, híres „gombos” kertje, hímzőműhelyének páratlan szépségű úríhímzéses úrasztali terítői mind arról tesznek bizonyosságot, hogy a fejedelemszöny személyében hűséges pártfogójára tekint a református egyház. „Tiszta keresztyén vallásodban légy buzgó és állhatatos; azt minden, istenes utakon s módokon elébb mozdítani igyekezzél; gyermekidet is abban neveljed és oktassad, kicsin koroktól fogvást isten dolgainak megtanulására és az ő szent tiszteletire szoktassad” – igaz keresztyén hit, bizonyágtétel és tanítás csendül ki végrendeletéből.

Közismert, hogy Lorántffy Zsuzsanna fejedelemszöny udvarában hímzőiskola működött, ahol a főúri lányok megtanulhatták a különféle öltéstechnikákat, elsjátíthatták az úríhímzést. Az állandó kiállítás felbecsülhetetlen értékű darabjai a Lorántffy hímzőműhely úríhímzéses úrasztali terítői. Ezek közül kettő a fejedelemszöny munkája. Lorántffy Zsuzsanna nagysága túlnőtt felekezetének határain, előkelő származása, férje, I. Rákóczi György fejedelem mellett a XVII. század meghatározó egyénisége. Eredeti tárgyak, kéziratok, könyvek segítségével mutatjuk be életét, korát, lelki-szellemi hagyatékát.

Másik állandó kiállításunk a millennium évében a Comenius Ámos János életművét méltató anyagunk. A világhírű pedagógus Lorántffy Zsuzsanna és fiai meghívására érkezett a pataki kollégiumba. Négyéves munkálkodása (1650-54) nagyban meghatározta az iskola rangját és az oktatás színvonalát. Comenius 1650. november 24-én mondta el beköszöntő beszédét latin nyelven „A lelki

tehetségek kiműveléséről” címmel. Ebben megfogalmazta nevelési és oktatási elveit, bemutatta a művelt nép jellemző vonásait, ezek hiányosságait a magyar nemzet életében. A kiállításon ez Gulyás József sárospataki tanár fordításában olvasható.

Comenius Sárospatakon írta meg híres képes tankönyvét, az *Orbis sensualium pictus*-t. A nemzetek tanítója Sárospatakon csak egy kis részletét tudta megjelentetni 1653-ban képes tankönyvének. Ennek töre-

Lórántffy Zsuzsanna úrasztali terítője
The Communion table cloth of Zsuzsanna Lórántffy

déke a kiállításon látható, mely a Nagykönyvtár féltve őrzött kincsei közé tartozik. A mű első teljes kiadása 1658-ban Nürnbergben jelent meg latin-német nyelven. Magyar kiegészítéssel ugyanitt került kiadásra 1669-ben. Magyar földön 1675-ben Brassóban jelent meg latin-német, majd 1685-ben Lőcsén latin-német-magyar nyelven. A XIX. század végéig Magyarországon és Erdélyben 21 kiadást ért meg.

Comenius többi híres műve is XVII-XVIII. századi kiadásában pompázik: Janua; Vestibulum; Praecepta morum; Schola ludus... Comenius a tanítás és nevelés fontos segédeszközét látta az iskolai színjátékban. Ezért készítette el a Janua latin nyelvű könyvének anyagából 1654-ben Sárospatakon a Schola ludus című nyolc színjátékot tartalmazó művét. A pataki diákság számára 1653-ban írta meg erkölcsi szabályokat

tartalmazó munkáját, a Praecepta morumot. A mű a XVIII. században több kiadást ért meg, és egyes hazai iskolákban még a XIX. században is használták. Az eredeti művek bemutatása mellett a Comenius életművel, pedagógiai munkásságának kutatásával foglalkozó pataki tanárok könyveit, cikkeit, kéziratait is megtekinthetik a látogatók.

2000. június 24-én a pataki diákok világtalálkozója alkalmából nyitottuk a repozitórium épületében a református iskolatörténetet bemutató kiállításunkat. Ez a kiállítás elénk tárta a sárospataki, illetve a régióknban szereplő iskolák életét a XVI. századtól egészen a XX. században történt államosításig. Értékes tankönyvek, taneszközök, diákrajzok, iskolai füzetek kerültek bemutatásra.

A kiállítás anyagából két dolgot szeretnék kiemelni. Az egyik, a rajzoktatás a pataki iskolában. Már a XVIII. század végén, Vay József főgondnoksága idején sor került a rajztanítói állás felállítására. Az iskola első rajztanítója Nyíri István volt, aki élő kapcsolatot tartott fenn az ún. „hangácsi festőiskolával”, ahol a tehetséges, képzőművészet iránt érdeklődő fiatalok kaptak alapos ismereteket. Itt tanult Szentpéteri József híres ötvös-mesterünk is. Patakon folyamatos volt a rajzoktatás a későbbi évszázadok során is. Erről tesznek bizonyosságot a XIX. század elejétől fennmaradt diákrajzok, rajzeszközök, az egykori rajzszertár berendezési tárgyai. A comeniusi örökség és a Laterna magica elénk táruló világának képei arra köteleznek bennünket, hogy méltóképpen ápoljuk a híres elődök örökségét.

A kiállítás másik jelentős anyaga, az „Angol Internátus” nevelési, oktatási módszereinek bemutatása, amely akkor az első és egyetlen volt hazánkban. A Trianoni Szerződés nagy csapást jelentett az iskola számára, mert beiskolázási területeinek nagy részétől fosztotta meg. Ebből a reménytelennek látszó helyzetből egy kiemelkedő kultúrpolitikus, gróf Klebelsberg Kuno segítette ki az iskolát. A kollégium alapításának 400 éves jubileumára angol internátust építtetett, és angol gimnáziumot javasolt indítani. Ennek a gimnáziumi oktatásnak célja az volt, hogy az angolszász kultúrával való kapcsolatteremtés révén ellensúlyozza a német tudományossággal való kapcsolat egyoldalúságát. Célja: itthon magyar is-

kolában megtanítani a tehetséges tanulókat az angol nyelvre és az angolszász kultúra alapjaira, hogy külföldön méltó képviselői és terjesztői lehessenek a mi magyar kultúránknak. Az Angol Internátus 1931. szeptember 1-jén nyitotta meg kapuit. Oktatási módszere, mely által az angol nyelvet a gimnáziumi tanítás középpontjává tette, a mai napig él iskolánkban.

2000 őszén (november 17–18) Sárospatak rendezték meg a Magyar Olimpiai Akadémia 35. Vándorgyűlését. Erre az alkalomra a repositórium épületében sporttörténeti kiállítást rendeztünk. Iskolánk megelőzte korát a testnevelés terén is. Erdélyi János felhívását őrizzük levéltárunkban a testgyakorló intézet felállítására. 1878-ban a pataki iskolakertben épült fel az ország első tornacsarnoka, amely mind a mai napig használatban van. A kiállításon szerepeltek a Református Kollégium és Sárospatak városa sporttörténeti írásos és tárgyi dokumentumai, a 2000-es olimpia sportfotói mellett a megyei olimpikonok korábbi formaruhái és relikviái. A kiállítás 2001 tavaszáig volt megtekinthető.

A Magyar Millennium idején a Tudományos Gyűjtemények gazdag könyvkiadással büszkélkedhet. Megjelentek az 1999-ben indított *Acta Patakina* további kötetei, 2001 őszére a hetedik kötet kiadásával gazdagodtunk.

Comenius *Orbis Sensualium* című könyvének címlapja
The cover of "Orbis Sensualium" by Comenius
Fotók – Photos: Váradi László

Írásomban a jelentősebb kiállításokat és könyvkiadásokat emeltem ki. Jubileumok megtartása, egyházi évfordulók megünneplése mellett a munkatársak számos folyóiratcikkkel és könyvben megjelent munkákkal örvendeztettek meg bennünket. Így él az a reménység a szívünkben, hogy méltók le-

hetünk, és munkánk által a jövő is méltó lehet a ránk hagyott kulturális örökségre.

Lásd még – See also: Képmelléklet I.

The Museum of the Calvinist College in Sárospatak at the Time of the Hungarian Millennium

Several exhibitions were organised by the Scientific Collections of the Calvinist College in the spirit of the Millennium. A permanent exhibition was opened on the life and activity of Princess of Transylvania Zsuzsanna Lórántffy. The effect that Zsuzsanna Lórántffy had on the cultural life of 17th century Transylvania was most significant, she helped to establish schools, churches, publish books, made pedagogue Jan Amos Comenius come to Sárospatak. The other permanent exhibition at the museum presents the oeuvre of Comenius himself. He was invited to Sárospatak by the princess and stayed for four years. Here he completed his famous work „Orbis sensualium pictus”. In the exhibition not only this book but his other well-known works can be seen as well, printed in the 17th-18th centuries.

A temporary exhibition was also opened in 2000, presenting the history of schools in the Sárospatak region from the 16th to the 20th centuries. Apart from the exhibitions the staff of the Scientific Collections was continuously working on the museum's publications, by the autumn of 2001 the seventh volume of the *Acta Patakina* was published.

A paksi Városi Múzeum millenniumi eredményei

Váradyné Péterfi Zsuzsanna

Paks város önkormányzata a 2000–2001-es évre millenniumi keretet különített el a városi ünnepek, a különféle események megszervezésére. A rendezvények koordinálása érdekében millenniumi bizottság is alakult, melyhez a városi intézmények, a civil szervezetek projectet nyújthattak be az ünnepi műsorok, kiállítások, kiadványok megvalósítása érdekében. A paksi Városi Múzeum a másfél év folyamán számos programmal jelentkezett, s a millenniumi bizottsághoz benyújtott és támogatott pályázatainak is köszönhetően rendezvényei sikeresnek bizonyultak.

Ünnepi kiállítások

A város millenniumi rendezvényeinek nyitó eseménye volt a Magna Hungaria Expedíció részére készített honfoglalás kori

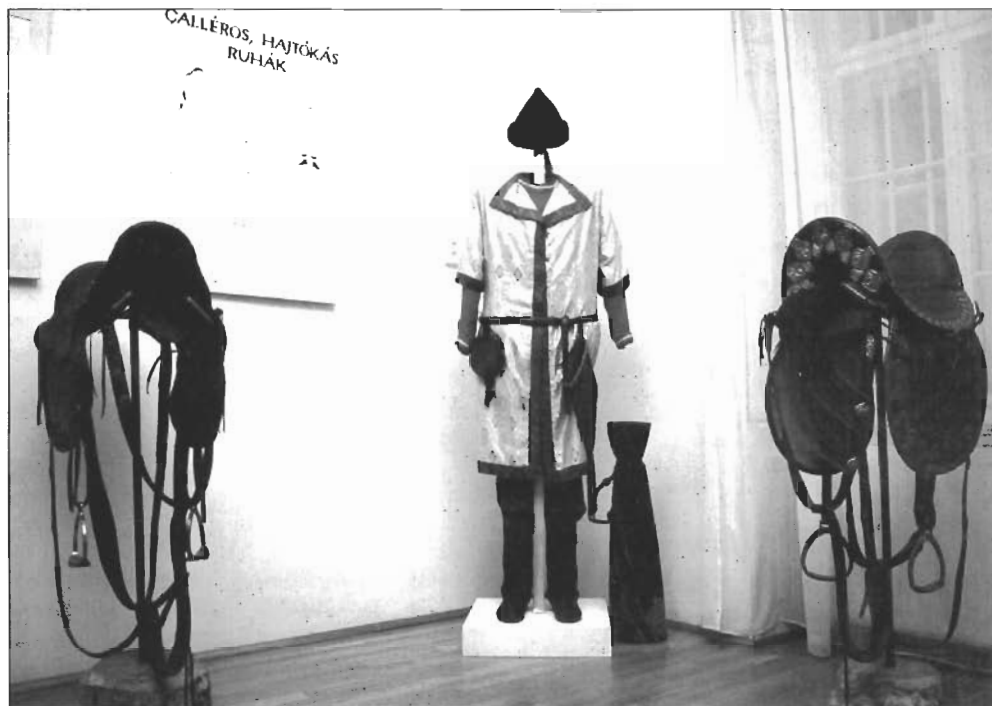
férfi és női viseletet bemutató, *Honfoglaló őseink viselete* című kiállítás, melyet Petraskó Tamás, a Magyar Forrás Kft. ügyvezető igazgatója rendezett és nyitott meg 2000. január 11-én.

A március 15-i városi ünnepség részét képezte *A Szent Korona zománcképei* című kiállításunk. A tárlat, melyet a Magyarok Világszövetségével közösen rendeztünk, Weil Róbert alkotásait tárta a közönség elé.

2000. május 5-én, Paks millenniumi napján, a millenniumi emlékszülő ünnepélyes átadásának keretében nyílt meg *Középkori hétköznapiak* címmel a Tolna megye Árpád-kori régészeti emlékeit bemutató időszakos kiállításunk, Dávid Ibolya igazságügy-miniszter jelenlétében. A kiállítást Várady Zoltán kandidátus, középkorkutató (a PTE Illyés Gyula Főiskolai Kar főigazgató-helyettese), valamint V. Péterfi Zsuzsanna régész (Városi Múzeum igazgatója) rendezte és Engel Pál akadémikus nyitotta meg. A kiállítás előkészítése so-

rán igyekeztünk minden fellelhető régészeti emléket számba venni Tolna megye kora középkori történetével kapcsolatban. Noha ez a terület kutatási szempontból fehér foltnak számít, az összegyűjtött és ilyen formában most először bemutatott emlékek híven reprezentálták Tolna megye Árpád-kori képét.

2000. november 21-én nyílt meg az *Évezredek játékai* című kiállításunk, amely keresztmetszetet nyújtott Magyarország játéktörténetéből. A tárlattal üzenetünk volt a jelen számára: a játék iránti igény, a homo ludens erkölcsi értékeinek megvilágítása az ezredfordulón. A kiállítás egyediségét az adta, hogy a polgári játékok felvontatása mellett régészeti, néprajzi és óvodatörténeti anyagot is sikerült bemutatnunk. A kiállítás létrejöttéhez számos magyarországi múzeum nyújtott segítséget kölcsönzéssel és szakmai tanáccsal. (Így a Budapesti Történeti Múzeum, a székesfehérvári István Király Múzeum, a

„Honfoglaló őseink viselete” – részlet a kiállításból

“The Wear of our Conquering Ancestors” – detail of the exhibition

Fotó – Photo: Molnár Gyula

„Isten áldja a tisztas ipart” – a paksi Katolikus Legényegylet megújult zászlaja

“God Bless the Respectable Craft” – the renewed flag of the Catholic Young Men's Club in Paks

Fotó – Photo: Schleicher Vera

kecskeméti Szórakaténusz Játékmúzeum és Műhely, a Tatabányai Múzeum, a Wosinsky Mór Megyei Múzeum, valamint a lengyeli Óvodatörténeti Gyűjtemény bennünket segítő munkatársainak tartozunk köszönettel.) A Schleicher Vera néprajzos és V. Péterfi Zsuzsanna régész által rendezett kiállítást Kalmár Ágnes művészettörténész nyitotta meg.

2001. június 15-én *Isten áldja a tisztas ipart* címmel nyitottuk meg milleniumi kiállítás-sorozatunk utolsó tárlatát Schleicher Vera rendezésében. E kiállításunk a paksi iparosság életét mutatta be a múzeumban őrzött kismesterségek eszközanyagának enteriőryszerű felvonultatásával. Emellett egy korabeli iparos lakószoba, a céhes élet, az Iparoskör relikviáinak bemutatásával magára az életformára, illetve az iparosság egyesületi szerveztségére is szeretnénk volna ráirányítani a figyelmet. Ez alkalommal tártuk a közönség elé a paksi Katolikus Legényegylet frissen restaurált zászlaját, melyet a későbbiekben az állandó kiállításban helyezzünk el. Milleniumi kiállítás-sorozatunkban a honfoglalástól indulva az Árpád-kor bemutatásán keresztül jutottunk el a közelmúlt, a XIX–XX. század történetéhez.

A milleniumi évben két olyan konferenciát is rendeztünk, melynek témaköre az ezredévi eseményekhez kapcsolódott. A

Tolna megyei Honismereti Egyesület 2000. évi milleniumi konferenciáját *A hely, ahol élünk* címmel Pakson rendezte meg. Az előadások színhelye és a konferencia társrendezője a Tolna megyei Honismereti Egyesülettel közösen a Városi Múzeum volt.

A Dél-Dunántúli Történészek 16. Nyári Tábora és milleniumi konferenciája 2001. július 29. és augusztus 4. között Pakson zajlott le. Az egyhetes program a Magyar Történelmi Társulat Dél-Dunántúli Csoportja, a Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Főiskolai Kara, a Városi Múzeum és a Paksi Atomerőmű Rt Látogatóközpont és Múzeum közös szervezésében valósult meg. A gazdaság és kultúra kapcsolatai című, a dél-dunántúli régióban dolgozó történészek, muzeológusok, levéltárosok,

helytörténészek és történelem szakos tanárok érdeklődésére számot tartó tábor a gazdasági szféra és a kultúra összefüggéseit tárgyalta az államalapítás időszakától napjainkig. Az egy hét alatt számos színvonalas előadás hangzott el a tárgyalt témakörből: pl. a ciszterci rendről (dr. Valter Ilona), a bencés rendről (Bánhegyi Miksa), a középkori egyház kultúratámogató szerepéről (dr. Koszta László), Mátyás és a Jagellók kultúrapártoló tevékenységéről (dr. Kubinyi András), szó esett az egyetemek, felsőfokú intézmények működéséről a középkorban (dr. Szögi László és dr. Fönt Márta), vagy II. Rákóczi Ferenc mecénatúrájáról (dr. Buzási Enikő), a Habsburg-Monarchia kultúrafejlesztő törekvéseiről (dr. Katus László), a XVIII–XIX. századi földbiratók és a kultúrákövetés kapcsolatáról (dr. Kaposi Zoltán). Az előadás-sorozatot kiegészítő programok tarkították: a 60 főt is meghaladó magyarországi és hatá-

ron túli résztvevők látogatást tettek Kalo-csán a főszékesegyházban és annak kincstárában, Szekszárdon a Wosinsky Mór Megyei Múzeumban és a Tolna megyei Levéltárban, valamint a Paksi Városi Múzeum, az Atomerőmű Rt Látogatóközpont és Múzeum kiállításával és munkájával is megismerkedhettek.

E kiemelkedő másfél év alatt a gyermekek számára is igyekeztünk emlékeztető, speciálisan a milleniumhoz kötődő új programokat nyújtani. 2000-ben és 2001-ben intézményünk szervezésében 3 hetes ún. életmód napközistábort hirdettünk meg az általános iskolák 4–7. osztályos tanulói számára *Szent István és kora* címmel. Kernné Magda Irén múzeumpedagógus és történelem tanár állította össze a tábor tematikáját. A múzeumban folyó

„Szent István és kora” – az életmódtábor résztvevői maguk készítette ruhákban és fegyverekkel
 „St. Stephen and His Age” – participants of the lifestyle camp in garments and with weapons made by themselves

Fotó – Photo: Irsai Amália Adél

foglalkozások során a gyerekek megismerkedhettek Szt. István király tevékenységével, a korszak tárgyi és szellemi kultúrájával. A kézműves jellegű foglalkozásokon saját készítésű fegyvereket, ruhákat öltözhettek magukra, de tanultak korongozni, íjjal bánni, hímezni, s megismerkedhettek korabeli ételreceptekkel is. A programokat hetente egy-egy kirándulás színesítette pl. Esztergomba vagy az Országházban látható koronázási ékszerekhez. A gyerekekkel a múzeumpedagóguson kívül intézményünk szakalkalmazottai (régész, néprajzos, restaurátor) foglalkoztak.

Ugyancsak gyermekek számára írtunk ki városok közötti történelmi vetélkedőt *A magyar állam kialakulásának kora* címmel. A dr. Várady Zoltán tanszékvezető főiskolai tanár által vezetett tanulmányi versenyen általános iskolások 3-3 fős csapata vett részt két hónapon keresztül. Két-két előadás, illetve egy-egy elődöntő és döntő zajlott le párhuzamosan Pakson a Városi Múzeumban és Szekszárdon a Művelődési Központban. Ezt követte a Szekszárd és Paks között megrendezett szóbeli csúcsdöntő Pakson. A két városban összesen 81 tanuló ismerkedett meg részletesebben

Géza és Szent István király korával a Városi Múzeum rendezvényének köszönhetően.

Ugyancsak 2000-ben került sor az intézmény szempontjából egy rendkívül fontos gyarapodásra. Az önkormányzat kívül és belül felújította az eddig is raktározás céljára szolgáló, de beázó és rossz elrendezésű melléképületet. A megújult épületben kapott helyet az új és eddig hiányolt restaurátor-műhely, a belső terek átalakításával pedig az egyes szakágak tárgyi emléktárája külön helyiségekben kapott az eddiginél korszerűbb elhelyezést.

A Paksi Városi Múzeum millenniumi rendezvényeivel – szerepének és feladatkörének megfelelően – elsősorban Paks város ünnepi rendezvényeit kívánta színesíteni, de számos programunk túlnőtte a város kereteit, és a megye vagy a régió tevékenységéhez kapcsolódott.

The Millennial Results of the Town Museum in Paks

The municipality of Paks separated a certain amount of money for the support of the millennial programs for the years 2000-2001 and established a millennial committee to where organisations, including the town museum could apply for the realisation of projects. Thanks to the help of the town, the museum organised several successful programs. Five exhibitions were opened during this period including the "Games of Millennia", a special exhibition covering the history of games in Hungary, presenting not only toys from bourgeois families but ethnographical, archaeological material as well. At the museum programs were held for children, they could even participate in a three week long camp where they could learn about the life and activity of King St. Stephen and the material culture of the period.

Cikádor – az első ciszterci apátság romkertje Bátaszéken

Valter Ilona

A franciaországi Bourgonyban, a Citeaux nevű helyen 1098-ban megalakult „Új Monostor” volt a kiindulópontja annak a szerzetesi reformnak, amely a XII. században befolyásolta egész Európa életét. Az új rend a XII. század 30-40-es éveiben már egész Európában elterjedt. Magyarországon az első, a Boldogságos Szűz tiszteletére szentelt ciszterci apátságot, a Cikádorit 1142-ben alapította II. Géza király, a Bécs melletti

Heiligenkreuzi apátság leányegyházaként. Az ifjú – ekkor 12 éves – király édesapja, II. (Vak) Béla király óhaját teljesítette, aki már 1137-ben szerette volna a cisztercieket letelepíteni Magyarországon.

A közigazgatásilag Tolna megyéhez, egyházigazgatásilag a pécsi püspökséghez tartozó cikádori apátság helyének kiválasztásában szerepet játszhatott, hogy II. Béla király ifjú feleségével a tolnai várban telepedett le, és itt született 1130-ban a későbbi II. Géza király. Az érzelmi kötődésen kívül jelentős volt a hely kiválasztásában a Duna fo-

lyó közelsége, amely megkönnyítette az anyamonostorral való kapcsolattartást. Az apátság királyi birtokon létesült. Az alapítólevél nem maradt fenn, de későbbi oklevelekből tudjuk, hogy II. Géza és utódai gazdagon ellátták birtokkal, adományokkal az apátságot. A középkori oklevelekben Cikádor Szék, az apátság helyén lévő falu Székudvar néven szerepel. A cikádori monostor apátjairól, ügyes-bajos dolgairól számos XIII-XIV. századi oklevél beszél. A virágzó szerzetesi életet 1242-ben a tatárjárás egy időre megszakította. Egy 1347-ben kelt oklevélből tud-

*Cikádor monostor temploma a feltárás után
The church of the Cikádor monastery after uncovering
Légi felvétel – Aerial photo: Miklós Zsuzsa*

juk, hogy a tatárok a monostort felgyújtották. Ideiglenesen a templomot és monostort helyreállították, de a monostor igazi átépítésére, helyreállítására 1347-1350-ben került sor, amikor a szomszédos földesúr, Töttös mester pilisi ispán és visegrádi várnagy nagy adományokkal segítette az apátságot. A XIV. század a lassú hanyatlás kora. Az utolsó ciszterci apátról 1416-ban halunk, 1420-ban Zsigmond király a Szerémségből menekült bencéseknek adta a monostort. 1478-ig működött itt konvent, ezután Mátyás király egyesítette a szomszédos bátai bencés apátsággal, és a település eredeti Szék nevéhez hozzákapcsolva alakult ki Bátaszék neve. Az 1526-os mohácsi csata után I. Ferdinánd király Bátaszéken egy palánkát (várat) emeltetett, amelyet 1529-ben Ibrahim pasa elfoglalt. 150 évig ültek a törökök a palánkkal erősített cikádori monostorban, és 1678-ban szabadult fel a vidék a török uralom alól. Világi papok, Jány János, majd Jány Jakab először szerbeket, majd katolikus németeket telepítettek itt le 1718-tól. A középkori templom szentélyét ideiglenesen helyreállították, majd Kolonics Zsigmond bátai apát fejeztette be 1726-1741 között a barokk templom építését a középkori romjain.

A XIX. század végére ez a barokk templom igen rossz műszaki állapotba került, ezért szükségessé vált új templom építése. Ennek terveit Hofhauzer Antal budapesti műépítész tanár készítette el, és 1903-ra megépült a mai háromhajós, keresztházas neogót stílusú, téglából készült épület, nyugati végében emelkedő 82,45 m magas tornyával, amely Magyarország második

legmagasabb templomtornya. A neogót templom elkészülte után a barokk templom lebontották.

A ciszterci apátság helye már a török palánkvár elbontása és a barokk templom felépülte után feledésbe merült, így a XIX. század elejétől csak találgatták a cikádori monostor helyét. A XIX. század folyamán a köztudat és a tudós közvélemény körében két nézet állott egymással szemben. Neves szaktekintélyek: Fuxhoffer, Myskovszky Viktor, Rómer Flóris a Tolna megyei cikói templomrommal azonosították a cikádori monos-

tort. Békefi Remig 1873-ban végzett ásatása bebizonyította, hogy a cikói rom az elpusztult Széplak nevű falu plébániatemploma volt. Véleménye szerint a cikádori ciszterci apátságot Bátaszéken kell keresni. Jónéhány oklevél bizonyítja ezt, amelyekben cikádori, másnéven széki apátságot említenek. Egy 1470-ben kelt oklevélben a székszárdi konvent a Székről (másnéven Cikádorról) nevezett konventet az ő saját városából idézi be a tárgyalásra. Ez az adat egyértelműen mutatja, hogy a monostor Szék mezőváros belsőjében állt.

A kutatás

Az apátság helyének pontos azonosítása csak régészeti kutatással volt lehetséges. 1994 nyarán dr. Zakar Polikárp zirci főpát – akkor a ciszterci rend generális apátja – megbízásából kíséreltük meghatározni az apátság helyét. Kiindulópontul felhasználtuk a neogót templom építési iratait, a korabeli helyi sajtótermékeket és a helybeliek visszaemlékezéseit a templom körül talált leletekről. A plébániatemplom északi oldala melletti kertben és a parkban néhány kutatóárokkal megállapítható volt, hogy jó helyen keressünk: téglafalakat, téglapadlót találtunk. Az építési periódusok is kirajzolódtek: legalul a román kori szint, amelyet a tatárdúlás utáni 1350-es újjáépítéskor mintegy 65 cm-rel megemeltek, majd egy későgótikus átépítés nyomai is megfigyelhetők voltak. Mintegy 1,5 m-es török pusztulási réteg fedte a falakat, többszörös égés nyomával. A törökök a templom szentélyét mecsetnek használták, a későgótikus szentélyhez minaretet építettek, a templomhajóban laktak, igen nagy pusztulást okozva a falakban.

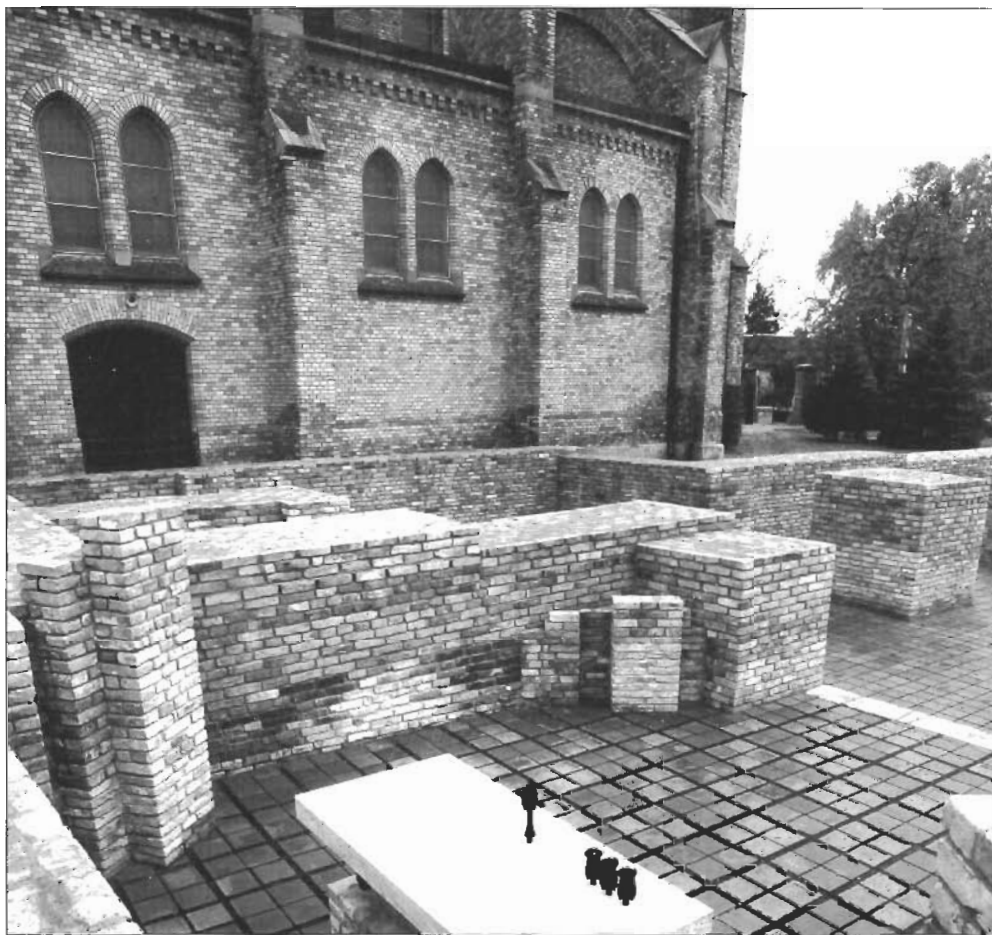
A templomhajó a pillérekkel – The nave with the pillars

Az 1995-96-ban végzett ásatásokkal tisztáztuk a középkori templom kiterjedését, de az épület maradványainak teljes kibontására csak 2000 nyarán került sor. A feltárást végig a bátaszéki II. Géza Gimnázium tanulói közreműködésével. Sümegi József gimnáziumi igazgató segítségével folytattam. A munkálatokat Bátaszék Önkormányzata anyagilag is támogatta.

Kibontakozott az első magyar ciszterci monostor alaprajza: háromhajós keresztházas épület, egyenes záródású szentéllyel, a keresztházakban két-két kápolnával, a hajóban négyszögű pillérekkel. A szentély alig emelkedik ki a keresztházból. A cikádori templom igen erős építészeti kapcsolódást mutat az anyaapátságához. Azt gondolhatjuk, hogy a heiligenkreuzi építkezés befejezésével az ott feleslegessé vált ciszterci mesterek jöttek Cikádorba templomot építeni. A cikádori templomhajó szélességi méretei megegyeznek a heiligenkreuzi hajó méreteivel: a főhajó mindkét helyen 7.40 m, mellék-hajók 3 m szélesek. A pillérek mérete is hasonló, bár Heiligenkreuzban kötött boltozati rendszer van, és ott minden második pillér kisebb. A pillérek formája azonos, csak az építőanyag más: Heiligenkreuzban kő, Cikádoron téglák. Itt a hajóban négy pillérpárt találunk, az utolsó – nyugati – pillérpár keskenyebb, mert itt volt a szerzetesi kórust elválasztó szentélyrekesztő. A hajó pilléreit nem tagolták félpillérek, így a boltozat – miként Heiligenkreuzban is – gyámokra, hevederekre támaszkodott. Feltehetően borda nélküli keresztboltozat vagy dongaboltozat fedte a hajót, hasonlóan a heiligenkreuzi mellék-hajókhoz, vagy a franciaországi Fontenay ciszterci templomához. A cikádori templom a ciszterci építészet első, archaikus vonalához tartozik, amelyet legjobban, legépebben a már említett Fontenay képvisel, és a Közép-Európában általános morimondi német ciszterci leszármazási vonalhoz kapcsolódik Heiligenkreuz által. Magyarországon mintegy 40 év múlva követték újabb ciszterci alapítások, III. Béla királyunk idejében: Egres 1179-ben, majd Zirc 1182, Szentgotthárd 1183-ban, Pilis 1184-ben. Ezek már mind közvetlenül Franciaországból települtek, és a burgundiai koragótika közvetítői.

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma által kitűzött millenniumi pályázaton nyert pénzből Schönerné Pusztai Ilona építésmérnök tervei alapján készült el a romkert és 2001. augusztus 17-én ünnepélyesen felavatta a ciszterci rend generális apátja, a heiligenkreuzi anyaapát és konventje, valamint dr. Zakar Polikárp zirci főapát a magyar ciszterciek és Bátaszék vezetőinek, polgárainak jelenlétében. Dávid Ibolya miniszter-asszony és dr. Nagy Mihály főosztályvezető (Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma) mondott ünnepi beszédet.

A főszentély a főoltárral – The sanctuary with the high altar
Fotók – Photos: Galacanu Elstia

A téglából készült neogót plébániatemplom északi oldalához simuló ciszterci templom falai téglák kiegészítést kaptak, bontott barokk, nagyméretű, a középkorhoz hasonló téglákból. Így a két épület látványban összhangban van. A mintegy 2-3 m magas felhúzott középkori falak és pillérek tökéletes térérlelő nyújtanak. A középkori nyugati kapuhoz lépcsőfokon jutunk fel, majd le a hajó belsejébe, amely a középkori nivóra van süllyesztve. Érdekes megoldás, hogy a kapu küszöbét és lépcsőfokait carrarai fehér márvány szolgál. Feltehetően római sírköveket használtak fel e célra. A templom belsejét az 1350-es újjáépítés után díszes padló-téglákkal burkolták. Rohanó szarvast és életfás egyszarvút ábrázolnak a padló-téglák, mérműves keretben. Ezek másolatát csak a főszentélyben tudtuk elkészíttetni, a hajókat és a keresztházakat, a kápolnákat egyszerű négyszögű padló-téglák fedik. A főszentélyben visszaállítottuk a főoltárt és visszafalaztuk az északi és déli két-két mellékkápolna oltárát is. Így a keresztház nyugati végében megállva láthatjuk a keleti falak előtt álló öt oltárt. A tágas keresztházban műkölap fedik az ott talált falazott sírokat, melyekben egy-egy apát nyugodhatott, míg a főszentélyben megtalált koragótikus sír az adományozó Töttösi család egyik nőtagjának nyughelye volt.

A romkertben meghagyták eredeti helyén az 1848-as emlékművet, és ugyancsak itt

hagyták az I. és II. világháborús elesettek emlékére készített emlékművet. A környezet kertészeti rendezésével Bátaszék központjában sikerült létrehozni egy kulturált, igen nagy értékű nemzeti emlékhelyet.

Lásd még – See also: Borító 2 – Cover 2

Cikádor – The Garden of Ruins of the First Hungarian Cistercian Abbey in Bátaszék

The first Cistercian abbey in Hungary was founded by King Géza II. in 1142. The abbey was built in Cikádor, which belonged to the royal domain. Both the Mongol invasion and the Turkish presence had great impact on the condition of the monastery building and in the mid 18th century a baroque church was built on its ruins. In 1903 a new church was completed built in Neo-gothic style and the old baroque church was removed from the spot. The location of the original Cistercian abbey sank into oblivion and only from 1873 gained the theory strength, that the ruins were to be found in Bátaszék but it needed archaeological proof.

The excavations started in 1994 and by 1996 the extension of the abbey was clarified and in 2000 the remains of the whole building were completely uncovered. On August 17, 2001 a garden of ruins was inaugurated: the uncovered Cistercian church close to the eastern side of the Neo-gothic parish-church makes a unique impression on the visitors.

Kalotaszegi templombelső a Néprajzi Múzeumban

Gaál János

Éppen tíz esztendeje – 1991. június 16-án – nyitotta meg a Néprajzi Múzeum *A magyar nép hagyományos kultúrája* címet viselő állandó kiállítását. Tíz esztendő nem csak az ember, de egy intézmény életében is nagy idő, ezért ez a visszatekintés a kiállítás kalotaszegi templomi enteriőrjének munkafolyamataiból csupán pillanatképeket villant fel. E sorok írója is részt vett a kiállítás megvalósításában, lévén restaurátor, első és legfontosabb feladata a kiállításba beépítendő műtárgyak, azaz a berendezések darabjainak konzerválása és restaurálása, kiállításához alkalmas „esztétikai” helyreállítása volt. Ám a kiállítási véghajrában a templombelső berendezés, azaz az enteriőr megépítése is feladatunkká vált. A tér- és látványkialakításban egykori diplomamunkám, a kispetri templom berendezésének restaurálásával kapcsolatos szakmai tapasztalataimat és tapasztalataimat igyekeztem hozzáadni a közös munkához. A viszonylag rövid idő alatt végzett (6-7 hónap restaurálási és 4-6 hét beépítési) munkát kalotaszegi élményeim is irányították, talán ez is hozzájárult a megalkotott enteriőr bensőséges hangulatához.

A kiállítás 11. terme a paraszti életút legfontosabb ünnepét, a házasságkötést, azon belül is a kelengye bemutatóját és a templomi szertartást foglalja magába. Ezt a feladatot a XIX-XX. század fordulóján az érdeklődés középpontjába került Kalotaszeg egykori tárgyaival oldotta meg a kiállítás rendezője, Szaecsvay Éva. A millenniumi kiállítás festett bútorait (ládák, pad, ágy, székek) korai textíliák, kosarakba helyezett korai gyűjtésű kerámiák egészítik ki, úgy elrendezve, ahogyan az a Gyarmathy Zsigáné által megrendelt 1896-os fénykép „Ágykivető” jelenetén látható. Ez a terem egyik fele, a másik része a templomi esküvő. Anyaga páratlan, hiszen a kiegészítő tárgyrekonstrukciók kivételével eredeti, múzeumban is ritkán látható tárgyak vannak itt: Magyarókerke mennyezet-táblái és a Kispetri református templom egykori festett karzattáblái, karzatteljárója, valamint szószéke. Ez utóbbi Gyalui Asztalos János, a többi Kolozsvári Asztalos Umling Lőrinc munkája: két évszázad művészete, két stílus, két mester alkotása. A múzeológiai koncepció lehetővé tette e csodálatos tárgye gyűttes enteriőrszerű bemutatását, és szükségyszerűen teljes restaurálását.

Az egyházi gyűjteményben található anyag számbavétele után azonnal nyilvánvalóvá vált, hogy az enteriőrhez Kalotaszegről nem rendelkezünk sem templomi padokkal, sem papiszékkel, sem úrasztallal. A festett táblák igen rossz állapotának megszüntetése sem ígérkezett könnyű feladatnak. A deszkákat ugyanis hátulsó oldalon három, esetenként négy heveder tartotta össze, és a táblák löbnyire léckeretben vártak sorsukra a rak-tártérben. Az 1969-es székesfehérvári kiállításra (*A magyar népművészet évszázadai I. Festett táblák 1526-1825*, rendezte Hofer Tamás – Kovács Péter, katalógus: Hofer Tamás – Makkay János) a kispetri (1745) karzat és mennyezet tábláit, a szószék hangvetőjét, a szószék palástját (1715) és a magyarókerkei mennyezet tábláinak (1746) mintegy harmadát konzerválták, illetve restaurálták. Ekkor táblaképszerű kiállításukhoz egyszerű nyers deszkakeretet kaptak. Azok a táblák, amelyeket akkor nem konzerváltak, nagyon sérültek, hiányosak voltak: teljes deszkasávok hiánya, illetve kitörött, kikorhadt részek tették alkalmatlanná a kiállításra. A munka nagy mennyiségű, a munkafolyamatok rendkívül időigényesek voltak: egyenként dolgoztunk a táblákon: szétbontottuk és deszkánként pótoltuk a hiányzó részeket, a kiegészítéseket zsákrúdos-köldökesapagos ragasztással illesztettük az eredeti deszkákhoz. Az illesztési felületek kisebb hiányait tömítettük. Az asztalosmunkát a festés-kiegészítések követték. Minthogy a táblákat eredeti magasságban mennyezet-szerűen kívántuk beépíteni, az alapozás pótlása után az eredeti festéseket rögzítve az eredetihez pontosan illeszkedő (nem vonalkázott) festékiegészítések készültek, de a festési munkálatok a táblákon megmaradt (eredeti) beázásoktól származó foltosságot meghagyták. Elmondva, leírva mindez talán egyszerűnek tűnik, de minthogy ilyen típusú, enteriőr-szerű bemutatás templombelsőkről még sohasem készült, sokat vívódtunk a restaurálási módok kiválasztásával, a feladatvállalás problémáit folyamatosan felvetettük: a enteriőr-rekonstrukció elveit magunk alakítottuk ki, hiszen ilyen típusú munkálatot (múzeumi kiállítóterbe beépített templom-enteriőr) ismereteink szerint korábban még sehol sem végeztek. A megvalósításban e két templom belsőinek összedolgozására az bízott minket, hogy a mester, Umling Lőrinc e két templom belsőt két éven belül készítette el, tehát munkásságának stilisztikai-

*A templombelső mennyezetének építése
The construction of the ceiling of the church interior*

lag azonos korszakából származó, egymáshoz elég közel álló darabok kerültek egy enteriőrbe. A restaurálás folyamán is sokszor kellett mérlegelnünk, hogy miként tudunk a lehető legkevesebbet eltávolítani a rossz megtartású eredeti anyagból, azután a deszkavastagság eltérései is megnehezítették az illesztés során a pontos felületi síkban tartást. Az összeépített deszkák réseit további finom tömítéssel és a hiányzó kréaalapok pótlásával láttuk el.

Hasonló problémát jelentett az is, hogy a templombelső berendezéséhez nem állt rendelkezésünkre úrasztal, papiszék és padok, holott a jelenet a templom piacterén az esketést kívánta bemutatni az esküvő párral és az őket összeadó lelkésszel; ehhez a templom középső részét is rekonstruálni kellett. E tárgyak pótlását ebben az időben Erdélyből tartós kölcsönzéssel nem lehetett megoldani, és valójában kérdéses volt, található-e még Umling festésű úrasztal és pad az 1740-es évekből. Így már az első megbeszélések során másolatok készítése mellett döntöttünk. 1990 tavaszán jártunk Kalotaszegen, ekkor pontos kontúrrajzot készítettem, méreteket jegyeztem fel a magyaralkói padokról és a papiszékről. Az úrasztalt a bikali, már használatban nem lévő, nagyon öreg darabról mintáztam. Nos, e rajzok

alapján készítettük el a padosorokat, az úrasztalt és a papiszéket. Asztalosmunka volt ez a javából: nem mindennapos, szokatlan formák, díszítések, szerkezetek kialakítása és megépítése.

A műtárgyak restaurálása után a tárgyrekonstrukciós darabok festése, díszítése következett. Ezt a munkát ketten végeztük, Papp József kollégám festette a kereteléseket és néhány minta alapszínét, én csak a táblatükörök mintáival foglalkoztam. Az eredeti darabokról formázott tárgyak nem valódi tárgymásolatok, hanem újrafogalmazások: kalotaszegi „Umling stílusban” festettem, „virágoztam” újra. Annál is inkább, hiszen nem volt szándékunkban a két helyszínről származó anyagot további helyszínek másolat-darabjaival kiegészíteni, elegendőnek véltük az enteriőr stílusában elfogadható forma- és mintavilág felidézését. Szívem szerint talán azt mondanám, hogy a tárgyrekonstrukciók együttesének legsikerültebb darabja az úrasztal: felírtos, évszámos, megjelenésében a damosi mintára emlékeztet. Jó érzés volt ezt a munkát végezni, hiszen a restaurálási munka kötöttsége alól egy kissé felszabadítva, jó hangulatban szabadjára engedhettem fantáziámat: az asztal lap mintáját magam terveztem, zsoltáros szövegét én választottam, és az „Umling-jel” helyett saját „mesterjegyemet” festettem az idézet és az évszám után. Úgy érzem, igazán „kalotaszegi” darab született.

Mintegy hat-hét hónapi, megfeszített munka után a restaurálás befejeződött, tavasz közepére a termék berendezése is megkezdődött. A 11. terembe kellett beépíteni a templominteriőrt, de ehhez ekkorra még nem készülhettek el a belsőépítészeti tervek. Minthogy a megnyitó időpontja már közelgett, a beépítéssel egyidejűleg folyt Gilyén Nándor vezetésével a mennyezetet hordozó szerkezet tervrajzainak a készítése is. A beépítés munkálatai az anyagigény felmérésével kezdődtek. Selmeczi Kovács Attila főren-

dező igen gyorsan előteremtette a kivitelező KMI-től a szükséges pallókat, gerendákat és deszkákat. Egy teherautónyi, négy-öt méter hosszú fűrészelt fenyőárut egyenesen a pilisszentkereszti asztalosműhelybe szállítottunk. És újra kezdődött minden: vágás, gyalulás, csiszolás, az általunk meghatározott méretek szerint készültek a tartóoszlopok és a tartó hálózat elemei a mennyezetkazettákhoz, majd az így előkészített anyagot egy hajnali fuvarral visszazállítottuk a múzeumba. Az épület aulájából vállon felhordtuk mindent az első emeleti kiállítóterembe, és kezdődhetett ismét a versenyfutás az idővel – építettünk. Nem volt könnyű feladat, hiszen ketten állítottuk fel a szerkezetet. A többméteres elemek – oszlopok, talpszelemek, áthidaló-gerendák – magasba emelése megfeszített munkát jelentett. A berendezés előrehaladt, lassan helyére került minden elem. Néhány nap elteltével a mennyezet tartószerkezete a terem falaihoz rögzítve állt a helyén. A rekonstruált takaróléc-háló színeit a gyűjteményben őrzött lécmaradványok színeihez igazítva festettük meg. Az építés minden fontos, kényes részletét pontosan megbeszéltük az építésszel, és ennek megfelelően építettünk, ő pedig párhuzamosan készítette a terveket. Így végül időben elkészült a vázszerkezet, és ezzel egy időben a dokumentációba is bekerülhetett a tervrajz.

Ezek után a festés már gyors rutinmunkának tűnt, a látvány végleges kialakítása csak rövid időt igényelt; a táblák beemelése, a festett berendezések elhelyezése a templom pacterén munkánk sikeres befejezését je-

gyar néprajzi kiállítás megnyílhatott a múzeumszerető közönség előtt.

Ennyi röviden tehát *A magyar nép hagyományos kultúrája* című állandó kiállítás kalotaszegi templombelsőjének építéstörténete, amely az építők számára hosszú időszakú, nagy tempóban, nagy pontossággal és figyelemmel készülő, emberpróbáló feladat volt. Talán ha nyugodtabb időszakban, jobb körülmények között végezzük e kiállítóteremtő munkánkat – akkori feljegyzések birtokában –, pontos dokumentációt készíthettünk volna. Ha a munka egyes szakaszait videofilmen megörökíthettük volna, ma egy múzeumtörténeti film elkészítéséhez értékes képanyag állna rendelkezésünkre. El kell mondanunk, hogy mindenki, aki részt vállalt a feladatból, különösen Brassai Albert, Kutas Eszter, Papp József restaurátor, nagy lelkesedéssel, odaadással áldozatos munkát végzett, igen nagy erőfeszítéssel megértve a cél (és feladat) fontosságát, szakmai értékét. A templombelső megépítése sok és nehéz munkát kívánt meg, szeretettel vettem kezembe minden restaurálandó tárgyat, valami megfoghatatlan erő, élet sugárzott valamennyiből. Visszapergetve több mint negyedszázados múzeumi pályámat, ma már tudom, hogy szakmailag a legösszetettebb, legigényesebb, és számomra a „legmegfelelőbb” feladat ez a munka volt, amelynek tapasztalatait azóta is jól hasznosíthatom, hiszen a tavalyi évben is elkészíthettünk egy „templomi enteriőrt” (a másodikat) a sárospataki Rákóczi Múzeum *Erdély és Patak fejlődelmasszonya, Lórántffy Zsuzsanna* című időszaki kiállításban.

Lásd még – See also: Borító 3 – Cover 3

Church Interior from Kalotaszeg at the Ethnographical Museum in Budapest

It has been ten years since the permanent exhibition "The Traditional Culture of the Hungarian Nation" was opened at the Ethnographical Museum and this time gives an opportunity to the restorer, who took part in the realization of it to look back, highlighting one episode of the process. Probably the biggest task when constructing the exhibition was the installation of the church interior from Kalotaszeg, Transylvania. The 11th gallery of the exhibition presents the most important feast of a peasant's life, namely the wedding and the church ceremony. On one side furniture and objects from a peasant's house, such as the bed, trunk, plates in a basket are displayed, on the other the wedding at the church can be seen. Original ceiling panels from two Calvinist churches and a pulpit were already in store, though they needed restoring but church benches and communion table was not available from Kalotaszeg, so it was up to the restorer to design and make these pieces. After this phase was completed the interior of the church had to be constructed, which was a demanding task but eventually, like the exhibition, proved to be successful.

Készül a padrekonstrukció
The bench reconstruction is being completed
Fotók – Photos: Gaál János

lentette. Örültünk, hogy sokak aggodalma ellenére a tervezettnél valamivel előbb, szép látványt nyújtva ott állt a kész templombelső – miközben a termekben még lázas berendezési munka folyt.

1991. június 16-án, egy verőfényes szombat délelőttön nagy érdeklődéstől kísérve, nagyszámú múzeumlátogató és szakember jelenlétében, az oly régen várt állandó ma-

25 éves a Kassák Múzeum

Csaplár Ferenc

A Petőfi Irodalmi Múzeum filiáléjaként működő intézmény 1976. november 26-án nyílt meg Óbudán, a Fő tér 1. szám alatti Zichy-kastély főépületének első emeletén. A helyszín sokak számára talán meglepőnek tűnő kiválasztása azon a megfontoláson alapult, hogy Kassák 1946-tól haláláig óbudai lakos volt: először Békásmegyeren, 1954-től pedig a Bécsi út egyik modern bérházában lakott. Egyik nyilatkozatában elmondta: azért költözött ide, mert a környék hangulata szülővárosára, Érsekújvárra emlékeztette.

A hagyatékát őrző és bemutató múzeum létrehozása fontos állomása volt a modern magyar művészet rehabilitációjának, mindelelőtt az egyik legtöbbet vitatott – és támadott – avantgárd irányzat, a konstruktivizmus „úirt”-ből elfogadottá, vagy legalábbis polgárjogúvá válásának. A kedvező fordulat létrejöttében döntő szerepet játszott az a mind nagyobb és föltűnőbb siker, amit Kassák képzőművészeti alkotásai a nagy nyugat-európai kiállításokon és a nemzetközi műtárgy-kereskedelemben értek. Hogy a hazai kultúrpolitika különböző szintű irányítóiból még 1976-ra sem tűntek el Kassák munkásságával kapcsolatban az aggályok, azt a megnyitó ünnepség programja is érzékeltette. Hivatalosan az Óbudai Klubház épületeként adták át a felújított Zichy-kastélyt, a múzeumavatásra csak az utolsó pillanatban – Kassák Lajosné határozott kérésére – beiktatott tárlatvezetés utalt. Az elkészült állandó kiállításon a pártközpont szakértőinek utasítására még közvetlenül a megnyitás előtt is szükséges volt korrekciókat végrehajtani.

A Kassák Múzeumba került gyűjtemény induló anyaga a Kassák Lajosnéval 1975 júniusában kötött szerződés alapján 484 képzőművészeti alkotás, 311 fotó, 1 575 levél, 5 085 kézirat, 2 263 könyv, folyóirat, nyomtatvány és 212 relikvia volt. Ez az anyag a folyamatos gyűjtés, az olykor igen értékes adományok révén, továbbá Kassák Lajosné nagylelkű végrendeletének köszönhetően mára egészében véve a kétszeresére növekedett. A jelenlegi állomány: 1 694 képzőművészeti alkotás, 3 186 fotó, 6 865 levél, 8 232 kézirat, 4 167 könyv, folyóirat, aprónyomatvány, plakát, 215 relikvia.

A képzőművészeti gyűjtemény törzsanyagát Kassák Lajos művei alkotják. Számszerűen az úgynevezett békásmegyeri korszak és az utolsó alkotói periódus, az 1956 utáni évtized anyaga a legnagyobb. Kisebb, ám művészet-

történetileg rendkívül értékes az 1920-as évekből származó művek Kassák klasszikus avantgárd korszakáról teljes képet adó együttese. Nem véletlen, hogy ezek az alkotások a múzeumok közötti kölcsönzés keretében szinte folyamatosan járnak a világot. Külön gyűjtemény a múzeum képzőművészeti anyagában a Kassákról készített portrék kollekciója, többek között olyan mesterek alkotásaival, mint Bálint Endre, Bernáth Aurél, Borsos Miklós, Bortnyik Sándor, Ferenczy Béni, Gergely Tibor, Kmetty János, Martyn Ferenc, Nemes Lampérth József, Spangher Ferenc, Szandai Sándor, Szigethy István. Külön sorozat állítható össze azokból a művekből, melyeket Kassák ajándékol kapott pályatársaitól, Bálint Endrétől, Czöbel Bélától, Gadányi Jenőtől, Hincz Gyulától, Kádár Bélától, Kudlák Lajostól, Perlrott Csaba Vilmostól és másoktól. E kollekció ékessége Máttis Teutsch János 1918-ból való remek olajfestménye. A csaknem száz darabból álló Hommage a Kassák anyagban többek között Hans Arp, Sophie-Täuber Arp, Barcsay Jenő, Gyarmathy Tihamér, Raoul Hausmann, Lucien Hervé, Kepes György, Kolosvary Sigismond, Korniss Dezső, Konok Tamás, Lossonczy Tamás, Marosán Gyula, Pap Gyula, Hans Richter, Nocolas Schöffer, Vajda Júlia és Victor Vasarely, továbbá csaknem fél-száz szlovákiai művész egy-egy alkotása található. A fotógyűjtemény – valóságos XX. századi magyar fotótörténet a Kassákról készített felvételek tükrében, olyan mesterek eredeti műveivel, mint Rónai Dénes, Révai Ilka, André Kertész, Pécsi József, Szélpál Árpád, Gönci Sándor, Haár Ferenc, Lengyel Lajos, Rédner Márta, Koffán Károly, Zinner Erzsébet, Vattay Elemér, Molnár Edit, Vámos László és még sokan mások. Őriz a gyűjtemény eredeti felvételeket az 1920-as évek több külföldi avantgardista alkotójáról is. Nemzetközileg is ritkaságnak számít Willi Baumeister 1920 után alkotott fotográfika-sorozata.

A gazdag levél- és kéziratanyag az író és mozgalmarszervező Kassák tevékenységét, szakmai és magánéleti kapcsolatait a legtöbb korszakra nézve szinte hiánytalanul dokumentálja, számos kiadatlan, elfeledett művet is tartalmazva, s alapját képezve a költői életmű majdani kritikai kiadásának, továbbá szépprózai, publicisztikai és levelezéskötetek megjelentetésének. A könyvgyűjtemény különlegessége az a valóban muzeális értékű könyv- és folyóirat-együttes, melynek egyes darabjait Kassák az 1920-as években a Ma szerkesztőjeként az európai és amerikai avantgárd mozgalmak vezetőitől, munkatársaitól kapta. E kollekción belül

nemzetközileg is kiemelkedő az avantgárd folyóiratok ritka példányaiból álló gazdag és változatos anyag. Egy másik könyv- és folyóirat-kollekció az olasz futurizmusról nyújt szinte teljes képet.

Ez a kuriózumokban gazdag képzőművészeti, fotó-, kézirat-, könyv- és folyóiratanyag volt kezdettől fogva az alapja a múzeum időszaki kiállításainak, melyek a tudományos feltárás igényével Kassák munkásságának egy-egy kevésbé ismert részét, illetve a magyar avantgárd elfeledett vállalkozásait, alkotóit ismertették meg az érdeklődőkkel. Így jött létre időszaki kiállítás Kassák könyv- és reklámművészeti munkásságáról (1977, 1999), a hazai és külföldi avantgárd folyóiratokról (1978), az 1920-as évek budapesti avantgárdjáról (1980), a futurizmusról (1981), a magyar avantgárd plakátművészetről (1985), Avantgárd és proletkult címmel a Munka-körről (1988), Kassák és Párizs kapcsolatáról (1990), a Kassákról készített portrék és fotók anyagából (1991, 1992), a mozgalmarszervező Kassák nemzetközi kapcsolatairól (1993), Kassák kollázsai (1994), az avantgárdpártoló Mentor könyvesbolt tevékenységéről (1986), a Kassák tiszteletére készült képzőművészeti alkotásokból (1988, 1996). A magyar avantgárd régebbi és későbbi alkotói közül olyan izgalmas egyéniségek szerepeltek életművükkel vagy életművük egy részével az időszaki kiállítások egy másik sorozatában, mint Máttis Teutsch János (1983), Nemes Lampérth József (1984), az avantgárd organizátor és festő Szittyá Emil (1989), a fotográfus Gönci Sándor (1992), Vattay Elemér (1993), Lengyel Lajos (1995), a fametsző Buday György (1995), továbbá Vajda Júlia (1995), Ország Lili (1995), Marosán Gyula (1997), Molnár Farkas (1997) és a külföldről fogadott kiállítás révén John Heartfield (1979), Kovács Attila (1991), Anton Stankovsky (1992), Walter Dexel (1994). Másik kiállítás-sorozat indult el Vattay Elemér, Dévényi Iván (1993), Haas János (1990), Gömör Béla (1997), Mihályfi Ernő (1999), XX. századi íróink (2000), Kassák Lajos (2000), Vörösvári Ákos (2000), kortárs magyar írók (2001) magángyűjteményének bemutatásával. A műfaj-történeti és a különlegességek iránt érdeklődőknek készült *A kollázs a magyar művészetben* (1982) és *A cirkusz világa a magyar művészetben* című kiállítás (1997, 1998), továbbá a Hamza D. Ákos munkásságát bemutató tárlat (1998). Külföldön 1987-től kezdődően 13 önálló kiállításon mutattuk be gyűjteményünk anyagával múzeumunk névadójának munkásságát. E sorozat állomásai a következő városok voltak: Berlin, Weimar (1987), Moszkva,

Varsó, Prága (1988), Düsseldorf (1989), Tokió, Berlin (1991), Pozsony, Érsekújvár (1992), Tokió (1994), Lisszabon (1986), Bukarest (1999). Az első berlini kiállítás a város alapításának 750. évfordulója alkalmával lezajlott kulturális rendezvénysorozat programjába illeszkedett. Az érsekújvári kiállítás Kassák első köztéri szobrának fölállításával volt kapcsolatos. A lisszaboni tárlattal Magyarország milicentenáriumáról emlékezett meg a fogadó intézmény. A bukaresti kiállítás megrendezésére az 1924. évi nemzetközi avantgárd képzőművészeti tárlat 75. évfordulója alkalmával került sor.

A Kassák Múzeum tudományos műhelyében több szövegkiadás, tanulmánykötet, for-

ráskiadvány született; a tudományos megalapozottság és feltárás igényével készültek a kiállítások katalógusai is. Az 1999. évi Frankfurti Könyvvásáron a Kassák Múzeum öt saját kiadvánnyal szerepelt. Közülük a Kassák könyv- és reklámművészeti munkásságát bemutató kötet a magyar kiadványok részére meghirdetett versenyen a szakkönyvek kategóriájában elnyerte „a legszebb könyv” címet.

The 25-Year-Old Kassák Museum

The institution belonging to the Petöfi Literary Museum was established in 1976. The collection of the museum, which stores and presents the bequest

of artist Lajos Kassák, originally consisted of 484 contemporary works of art, 311 photographs, thousands of letters and manuscripts. Thanks to the continuous collecting the number of pieces has been doubled during the past decades. The core of the collection are the works made by Kassák himself. A separate one is the collection of portraits of Kassák, made by artists such as Aurél Bernáth, Béni Ferenczy, József Nemes Lampért and others. Another collection could be assorted from the works of art given to Kassák. The photo collection of Kassák gives a short introduction to 20th century Hungarian photography. Naturally, the temporary exhibitions are based on the material of the collections and enables the curators to present the works of Hungarian avant-garde both home and abroad.

A Szórakaténusz naplójából (1981–2000)

Váczai Mária

Sajtóhír, 1979: „Szóbeszéd tárgya a Kecskeméti létesülő gyermekjátékház. Milyen lesz, hol épül, mibe kerül, s egyáltalán mi szükség van erre? Folynak a találgatások, s ez érthető, mint minden más esetben is, ha valamiféle eddig még nem volt új dologról van szó. Van olyan vélemény is, hogy már megint kitaláltak valamit, csak hogy elkölthessék a milliókat. Mások szerint „elrontják” ezzel a naiv művészeti múzeum meghitt környezetét...”

Számvetés, 2000: A SZÓRAKATÉNUSZ Játékmúzeum és Műhely látogatóinak száma működése 6.963 napja alatt: 949 800 fő; melyből a 8 970 alkalommal szervezett műhelyfoglalkozáson 207 700 gyermek és felnőtt vett részt, és egy napon átlag 136 vendége volt a Szórakaténusznak Magyarország 557 településéről és a világ 50 országából.

A kultúrateremtő, -őrző és -közvetítő műhelyek lételemé az útkereső próbálkozás. A XX. század végén okkal vetődött fel a kérdés, szükséges-e a múzeum fogalmának korszerűbb értelmezése, szükség van-e új típusú múzeumra? E gondolatok jegyében – a magyarországi múzeumi hálózat új modelljeként – született meg a Szórakaténusz Játékmúzeum és Műhely.

A kezdeményező, dr. Bánszky Pál művészettörténész 1978-ban, a Nemzetközi Gyermekével megelőzően tett javaslatot olyan intézmény létrehozására, ami otthona egy – hazánkban korábban nem létező – önálló játékgyűjteménynek, valamint helyet ad a játékkészítő és kézműves műhelynek is. Kerényi József Kossuth-díjas építész tervei nyomán épült fel a ház, és 1981. december 4-én kezdte meg működését Jávorné dr. Kolozsváry Judit pszichológus irányításával. 1984. január 1-től 2000. december 31-ig dr. Kriston Vízi József

néprajzkutató volt a Szórakaténusz igazgatója. 2001. január 1-től Kalmár Ágnes művészettörténész-muzeológus vezeti az intézményt. Jelenlegi munkatársak: Váczai Mária művelődésszervező-szociológus, Szepesi Andrea múzeum-pedagógus, Homokiné Bibor Anna múzeum-pedagógus, Bihar Mária néprajzkutató-muzeológus, Majorosné Belvaracz Ibolya óvodapedagógus-gyűjteménykezelő, Gera Pálné gazdasági ügyintéző, Pásztor Zoltánné teremőr, Paul Gyöngyi teremőr, Rác Károlyné kisegítő.

A múzeum egyik alapfeladata a magyar és az egyetemes játékkultúra értékeinek (tárgyi és szellemi) gyűjtése, tudományos feldolgozása. Meghatározó fejlesztési szempont a teljes magyar játékkultúrát reprezentáló tárgyak, dokumentumok gyűjtése. Gyűjteménye ma már több, mint tizenötezer darabból áll. A vásárlások mellett jelentősek a pályázatok útján, illetve az ajándékozások révén kapott családi, polgári játékszerek és könyvritkaságok.

E rövid visszatekintésnek szólnia kellene a főbb gyűjteményi egységekről, az állandó, időszakos és vándorkiállításokról, a hozzájuk kötődő szimpóziumokról, a segédgyűjteményekről; a játékkészítő és kézműves műhelyről, baráti köri előadásokról, kísérleti programokról, továbbképzésekről; a nemzetközi kapcsolatokról, konferenciákról, országos játékkészítő pályázatokról, az alapítványról; munkatársakról és azokról a barátokról, ismeretlen ismerősökről, akik rokonszenvvel figyelték és segítettek a Szórakaténusz Játékmúzeum és Műhely munkáját. A fentiekből kitűnik, hogy lehetetlen mindenről hírt adni, csupán vázlatos áttekintésre van mód, abban a reményben, hogy fel tudjuk kelteni az érdeklődést a huszadik születésnapját ünneplő intézmény iránt!

Bemutatva múzeumunk főbb gyűjteményi egységeit, elmondhatjuk, hogy értékes iparművészeti játékszereket, játékterveket tudha-

*A Játékmúzeum millemiumi arculatképe
The millennial image of the Toy Museum
Tervezés – Design: Zalatnai Pál*

tunk magunkénak az 1910-es évekből, így Juhász Árpád és Inotay László kézi festésű, mezőkövesdi öltözetű fafiguráit, Márkus Géza művészien festett billegő asszonyalakját, valamint Furrherr Olga három fababáját. A gyűjtemény jeles tárgye gyűjtése Grabowiczky Leon „Grabóka” műhelyéből származik, üzeme a kőbányai Szent László Gimnázium épületében működött 1919-től. Vajna Géza „Bergengócia” műhelyének fennmaradt darabjait (játékok, tervek, katalógus) szintén őrzi a múzeum. A gyermekkönyv-gyűjtemény számos régi ritkaságot őríz, közöttük kiemelkedik a szecesszió könyvművészete és a hazai iparművészeti darabok. A Rodolfo-hagyaték nem pusztán a világhírű bűvész mutatványainak kellékeit tar-

Bukovinai székely babapár. Készítette Gyurka Mihályné és Petrics Istvánné
Székely dolls from Bukovina. Made by Mihályné Gyurka and Istvánné Petrics
Fotók – Photos: Kiss Béta

talmazza, hanem jelentős kártyagyűjteményt és szakkönyvtárat is.

A múzeum más népek játékaival is rendelkezik, gazdag a japán játék- és könyvgyűjteménye, valamint a mexikói anyag. A cseh és szlovák játék mellett található itt korondi gyermekhangszer, székelyvassági gyermekjáték és Románia egész területéről származó eserépsíp-gyűjtemény. A kortárs játékszerek folyamatosan gyarapodnak, többek között a játékkészítő pályázatok révén. A múzeum éppen úgy őrzi az 1970-es években jelentkező „nomád nemzedék” – Dugár János, Kardos Mária, Nagy Kristóf, Nagy Mari, Vidák István, Rácz Rozália – játékait, mint az 1997 tavaszán létrejött Játék Céh tagjai által készített játékkerveket és tárgyakat.

A húsz év alatt négy nagy kiállítást rendeztünk (Történeti, polgári és népi játékok, Építőjátékok, Nagyszüleink játécai városban és falun, Játék és ünnep, Évszázadok játécai mesterkezekből, 15-20. század), bemutatva az egyre gyarapodó gyűjtemény legszebb tárgyait, könyvritkaságait. A kétszázharminc időszak kiállításból származó volt az intézményen kívüli tárlat. A Szókraténusz magyar játékkultúrát reprezentáló anyaga eddig tíz ország huszonhat városába jutott el, így Ausztriába, Jugoszláviába, Szlovákiába, Romániába, Csehországba, Németországba, Franciaországba, Finnországba, Dániába és Svédországba.

A játékkészítő és kézműves műhely és egy múzeum – mára már természetessé érett – együttes léte szokatlan volt még két évtizeddel ezelőtt. A Fiatalok Népművészeti Stúdiójának egyik alapító tagja volt Nagy Mari, aki 1982 októberétől 1998 júniusáig vezette a műhely

munkáját. A főként hagyományokra, kismesterségekre, kézművességre épülő foglalkozásokon népművészek, iparművészek, pedagógusok segítenek a gyerekeknek felfedezni a játék lehetőségét egy-egy művészeti ágban és a különféle természetes anyagokban. Elsősorban a hétyvégeken tartunk úgynevezett „nyitott házast” napokat, amelyeken a gyerekek szüleikkel, nagyszüleikkel együtt vesznek részt. A kéthetenkénti aprók tánca a legkomplexebb foglalkozási forma. Az év jeles napjainak hagyományaira, szokásaira épül egy-egy délután programja. A játékkészítést kiegészíti a zene, tánc és mesehallgatás. A gyűjteményben őrzött játéktárgyak, könyvek, dia- és videoanyagok felhasználásával Szepesi Andrea és II. Bibor Anna múzeumpedagógusok, a műhelymunka jelenlegi irányítói löbb programot állítottak össze, melyekben a tárgykészítés és beszélgetés mellett helyet kap az együttes zenélés, a tánc és a mese is. Főbb témakörök: Játék a művészetekben, Hang-játék, Nagyszüleink játécai, Agyagjátékok.

A „Szókraténusz” Európai Játékközpont Alapítvány gyakorló pedagógusoknak hirdetett 60 órás, akkreditált továbbképzése szintén része a műhelymunkának. A játéktörténeti, néprajzi elméleti és módszertani előadások teszik teljessé a gyakorlati foglalkozásokat.

A Szókraténusz Játékmúzeum és Műhely immár húsz éve az egész ország területéről fogadja a szervezeten és egyénileg érkező gyerekeket és felnőtteket. Örömeinkre szolgál, hogy mi is hozzájárultunk ahhoz, hogy az utóbbi évtizedben csaknem teljessé vált az óvodákban, iskolákban és szabadidős táborokban a természetes alapanyagok használata

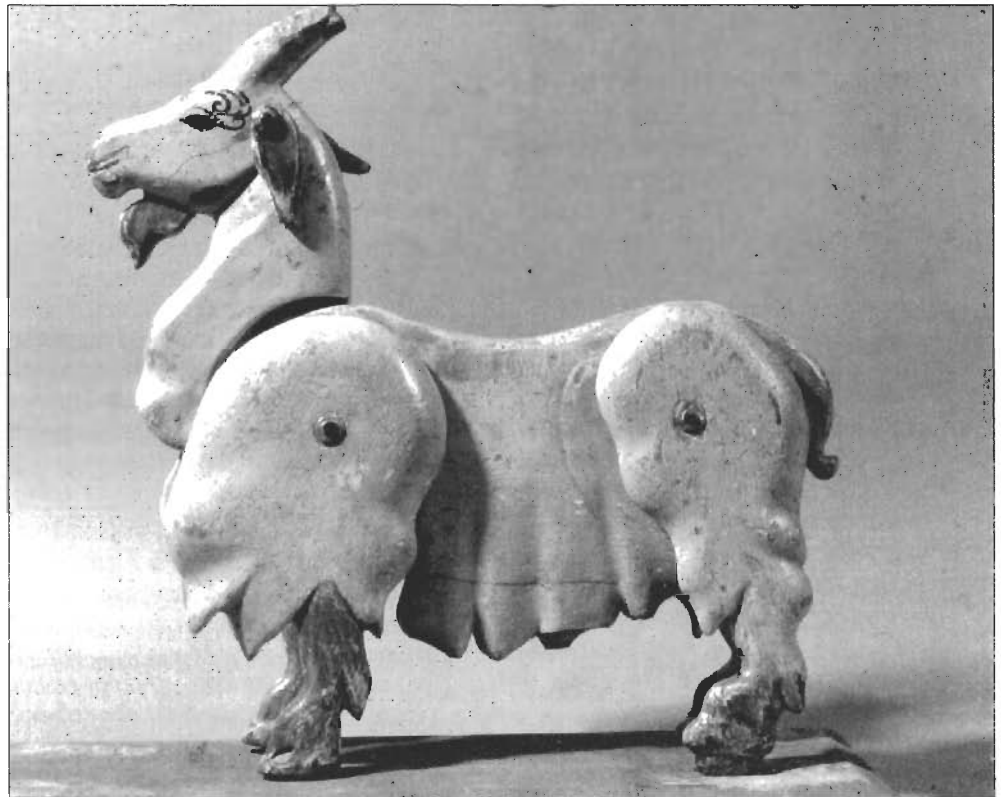
és a különböző népi kismesterségek alapjainak a megismertetése a gyerekekkel.

A kiállítások, műhelyfoglalkozások mellett számos egyéb rendezvényt is szerveztünk, mint például az 1986-os nagyszabású országos játék szimpóziumot, ahol megfogalmazódott az igény, hogy hozzanak létre egy szakmai szervezetet a játék iránt érdeklődő feltalálók, újítk, tervezők, kereskedelmi szakemberek, pedagógusok, művészettörténészek, néprajzkutatók, szociológusok. A következő év májusában megszületett a Kiss Áron Magyar Játék Társaság.

A nemzetközi kapcsolatoknak köszönhetően számos fontos eseménynek adott otthont az intézmény, illetve vett részt meghívott kiállítóként vagy fogadott külföldi múzeumi szakembereket. Emlékezetes az 1982-ben rendezett tudományos tanácskozás, amelyet a Népművelési Intézet szervezett az UNESCO segítségével *Néphagyomány és kreativitás ma* címmel. Témája a hagyományos kultúra felhasználása a mai társadalmak alkotóerejének fenntartásában. 1984 tavaszán a *Hagyományos nemzetszítés Eurázsiaiban* című kiállításához kapcsolódott a nemzetközi nemzetszítési tanácskozás.

A közép- és kelet-európai országok játékkal, játszással foglalkozó szakemberei számára magától értetődő igény, hogy kölcsönösen megismerjék egymás munkáját. Természetes, hogy először az egymás közelében élők keressék az együttműködés alkalmait. E gondolat jegyében rendeztünk kiállításokat Korondon és Kolozsváron, vettünk részt tanácskozásokon Kékkőn és Prágában, vagy fogadtuk a Brno Morva Galéria kincseit 1992 tavaszán, majd a

Kecske. Grabowieccky Leon alkotása, 1925 – Goat, made by Leon Grabowieccky, 1925

következő évben *Játékok a szomszédságból* címmel a pozsonyi BIBIANA Gyermekművészeti Központban volt látható a Szórákaténusz bemutató komplex program. *Játékok és játszás a szomszédságban* (1993) című konferenciát szerveztünk a Kiss Áron Magyar Játék Társasággal közösen, melyre cseh, szlovák és magyar játékkeresztő iparművészeket, egyetemi tanárokat, szaklapok szerkesztőit, néprajzkutatókat, művészettörténészeket hívtunk meg. *A játék mint mentalitás a 21. század küszöbén* volt a témája annak a nemzetközi konferenciának, melyet a múzeum és a „Szórákaténusz” Alapítvány rendezett 1996 őszén, azaz a szándékkal, hogy felhívjuk a figyelmet a játék szociológiai aspektusából történő kutatásának szükségességére.

A konferenciák szervezése és a szakemberek találkozója mellett mindig nagy jelentőséget tulajdonítottunk intézményünk külföldi bemutatkozásainak és a partner országok kiállításai fogadásának. A teljesség igénye nélkül idézünk fel közülük néhányat. Gyűjteményünk-ből *Magyar Játékok* címmel nyílt kiállítás a finn fővárosban, melyre a Helsinkiben 1986 augusztusában megújított finn-magyar kulturális egyezmény keretében került sor. *Magyar játékok* (1988) címmel a múzeum és a játékkészítő műhely együttesen mutatkozott be Prágában, válogatást adva a hazai játék- és kézműves hagyományok legszebb tárgyaiból.

A Finnországból érkező kiállítási anyagot (*Ős öreg fenyőből öröme* címmel) 1989-ben hazánk öt városában mutattuk be. 1992 végén az intézmény valamennyi munkatársa közreműködött a Bács-Kiskun megye bemutatkozó programsorozat megvalósításában, melynek a dániai Skive adott otthont, ahol *Magyar játék-hagyományok* címmel rendeztünk kiállítást, ezenkívül kézműves foglalkozásokat és előadásokat tartottunk. Megvalósult a Nemzetközi Kapcsolatok Múzeumok Között (IPAM) program első fázisa az USA-beli Denver város Miniatűrök, Babák és Játékok Múzeuma (Linda Speer) és a Szórákaténusz (Nagy Mari) egy-egy hónapos szakemberezeréje révén.

A két évtized tapasztalatainak értékelése és a tanulságokat beépítő új szakmai irányelvek megfogalmazása belső műhelymunkát igényel: szándékunk most csupán annyi volt, hogy felidézni az eseményekben gazdag éveket abban a reményben, hogy rendezvényeink nem csak számunkra jelentettek örömet, de jó

Nemzetszítők – Felt-makers
Fotó – Photo: Váczi Mária

szívet gondolnak a 20. születésnapját ünneplő „Szórákára” azok is, akik vendégként fordultak meg nálunk.

Sok embernek tartozunk hálával azért, hogy önzetlenül segítettek munkánkat, de reméljük, nem tűnik szerénytelenségnek, ha eredményeinkről is szólunk, ezúton köszönve a volt szakalkalmazott munkatársainknak, hogy velük együtt érdemelhettük ki az elismeréseket: Jávorné dr. Kolozsváry Judit, dr. Kriston Vízi József, Nagy Mari, Vidák István, Hegedűs Csilla, Pólya Zoltán, Soponyai Rita, Szelesné Kása Ilona, Burka Beáta, Bánfalviné Kocsis Zsuzsa, Ország Éva, Venczelné Oláh Edit, Uhl Vera. 1987-ben A Gyermekekért Díjat adományozták közösségünknek, 1993. december 14-én pedig a Homo Ludens Díjat, A Magyar Kultúraközvetítők Társasága 1995-ben nekünk ítélte a Fehér Rózsa Díjat, majd 1996-ban másfél évtizedes munkánkat köszönte meg az Európa Jövője Egyesület a Gyermekekért Emléklakettel. A Bács-Kiskun Megye Közművelődéséért, a Magyar Soros Alapítvány Modellintézménye, Az év múzeuma pályázaton a Művelődési és Közoktatási Minisztérium Múzeumi Osztálya különdíja – mindhárom elismerésben 1997-ben részesítették intézményünket.

From the Diary of the Szórákaténusz Toy Museum and Workshop

The idea of establishing a toy museum in Hungary can be connected to art historian dr. Pál Bánszky, who in 1978 suggested that an institution be founded which could be the home of an independent toy collection and toy-makers' workshop. After years of preparing the Szórákaténusz Toy Museum and Workshop was opened for the public in 1981. Its main task has been the collecting of toys, objects and documents representing both Hungarian and international toy-culture. The museum's collection consists of more than 15 thousand pieces from Hungary and from abroad. During the last twenty years four representative and 230 temporary exhibitions were organised. Many exhibitions of the museum were taken abroad, to 26 cities in 10 countries, from Austria to Sweden. Two decades ago it was unique that a toy-makers' workshop was attached to the museum but proved to be successful throughout the years. At the shows of the workshop folk artists and artist-craftsman help children and their parents explore the world of toy-making. Apart from exhibitions and workshops many other programs were organised at the museum, such as the 1986 toy-symposium, where the demand was born to establish an organisation for inventors, art historians, ethnographers interested in toys and games and the Áron Kiss Hungarian Toy Society was established next year. Between 1981 and 2000 949 thousand visitors went to see the museum, which truly proves the success of the Szórákaténusz Toy Museum and Workshop.

A nagykőrösi Arany János Múzeum

Novák László Ferenc

A református főgimnázium égisze alatt körvonalazódott a múzeum Nagykőrösön a XIX. század második felében. A volt tanítványok adományoztak könyveket, s nagybecsű pedagógia-történeti-irodalomtörténeti dokumentumokat (Arany dolgozatjavítások), Arany János halálát követően felesége, Ersesey Julianna és fia, László nagybecsű relikviákat juttatott Nagykőrösre (pipa, Arany Fülemile, Katalin, Szent László füve, Nagy-Ildá c. kézíratai). Felmerült egy emlékszoba berendezése a gimnáziumban, amely ugyan 1911-ben megtörtént, de valójában múzeumi szerepet nem töltött be.

Az első világháború után egy széles látókörű férfit, Dezső Kázmér került a polgármesteri székbe, aki felkarolta az Arany kultuszt, a múzeum ügyét: 1925-ben megalapította az Arany János Társaságot, majd 1928-ban könyvtára, régiségi és növénygyűjteménye, numizmatikai anyaga felajánlásával megteremtette a múzeum alapjait. A polgármesteri hivatal alá tartozott a múzeum, Nagy Lajos polgármesteri titkár felügyeletével. Dezső Kázmér 1928-ban árverésen vásárolta meg „Szendrey Júlia levelesládájából” Petőfi Sándornak az „Úton vagyok s nem vagy velem...” kezdetű, Nagykőrösön írott versét. Az 1930-as években újabb Petőfi autográfia („Így

Arany János dolgozószobája az állandó kiállításban
The study of János Arany in the permanent exhibition

A múzeum bejárati homlokzata – The facade of the museum

ni...”, „Zsuzsikához”, „Lopott ló”, „Párkaskaland”) kerültek a múzeumi gyűjteménybe. Tekintettel arra, hogy állandó kiállítás nem volt, ideiglenesen mutatták be a gyűjtemény darabjait a Városi Szálloda emeleti termében.

Az 1949. évi múzeumi törvény teremtette meg a tényleges múzeum működésének feltételeit. A pusztulásra ítélt méntelepi kaszárnya adott otthont számára, ahová a gyűjteményt Balanyi Béla helyezte, s vette gondjaiba.

Nagykőrös város 1836-1838 között építette impozáns huszárkaszármáját. A trapéz alakú telek oldalain álltak a tisztí, altisztí, legénységi szárnyak és a kétszáz méter széles istálló. A kaszárnya a klasszicista építészet kiemelkedő képviselője, melyet legjobban a déli tisztí szárny timpanonos kapuzatú, kosárríves folyosójú épülete reprezentál. A szabadságharc idején, 1848 őszén itt toborozta Lenkey János alezredes a 13. Hunyadi huszárezredet, valamint Pest megye főispánja, gróf Károlyi ezredes által alapított 16. Károlyi honvéd huszárezred pótlása történt itt. A szabadságharc bukása után, egészen a második világháború végéig katonai méntelepként szolgált a huszárkaszárnya. Az 1947-1950 közötti években lerombolták a legénységi épületet és az istállót. A főépületben kapott helyet a múzeum.

A múzeum gyűjteménye erőteljesen gyarapodott. Bálint Alajos irányításával tárták fel Nagykőrös pusztáján, Nyársapáton a középkori udvarházat, ahonnan értékes gótikus, reneszánsz kályhaszemek, vaseszközök kerültek a múzeumba. Balanyi Béla is részt vett az

ásatásokon, s az 1950-es évek végén ő végzett leletmentő ásatásokat a város határán lévő, középkori templomos faluhelyeken (Ludas, Szórhalom, Gurmannhalom, Boldogasszonyhalom, stb.). Ludason bukkant rá az Európa-hírű XIII. századi aranyozott bronz körmeneti keresztre, melynek különössége a „tollkoronás” Krisztus-korpusz s a vésett szalagfonatos díszítés.

A múzeumnak főállású régésze 1981-től van (Simon László), aki folytatta a leletmentő ásatásokat. Ezek legkiemelkedőbb objektumai a Szurdokból előkerült avar kori fejedelmi kard aranyveretei. Az Arany János Múzeumhoz mint tájmúzeumhoz tartozik a volt Dabasi járás területe, ahol a közelmúltban nagy méretű leletmentő ásatások kezdődtek, jelentős mértékben gyarapítva a régészeti gyűjteményt.

A múzeum másik legnagyobb gyűjteményét a néprajzi tárgyak alkotják. Ennek alapja egy lelkes gyűjtőnek, A. Faragó Eszternek a két háború között összeszedett bútort és faragvány anyagát, amely az 1950-es években került a múzeumba (festett szekrények, padok, faragott székek, borotvatokok, mángorlók, guzsalyok, stb.). Egyik legértékesebb darabja az 1817-ben készült életmotívumos (kigyófej nyelű, tulipán-szív-madár ornamentals elemekkel díszített) mángorló. A múzeum gazdag népi kerámia anyaggal is rendelkezik. Jelentős mennyiségű kézműipari tárgyi gyűjtemény is kialakult. 1972-től van néprajzos muzeológusa az Arany János Múzeumnak – Novák László

Varga Imre „Nagy tanári kar” című emlékműve a múzeum előtt
The monument „The great teaching staff” by Imre Varga, in front of the museum
Fotók - Photos: Novák László

ló személyében –, aki a múzeum igazgatója is egyben.

Az irodalomtörténeti gyűjtemény Arany János és tanártársai (közülük Szabó Károly, Szász Károly) emlékeit őrzi. Az 1970-es években Arany János relikviák (Arany porcelán edénykészlet nászajándéka Juliskának, Aranyné brosstűje, stb.), valamint Szász Károly tekintélyes mennyiségű levelezése kerültek Nagykőrösre.

A múzeum számottevő történeti dokumentációs anyaggal, képző- és iparművészeti tárgyakkal rendelkezik (ezek között szükséges megemlíteni a gödöllői szecessziós művészeti műhely jeles alakjának, Remsey Jenőnek 1916-ban készült híres pipás önarcképét).

A múzeum az 1950-es évek eljöttől mutat be kiállításokat. Keresztúry Dezső nyitotta meg 1953-ban az első irodalomtörténeti kiállítást. Helytörténeti kiállítást is rendeztek, s 1974-ig volt látható a kőrösi konzervgyártás

hagyományait őrző „élelmiszertartósítási” kiállítás. Az új, máig is álló *Hej, Nagykőrös híres város...* című komplex régészeti, történeti, néprajzi és irodalomtörténeti állandó kiállítás 1978-ban nyílt meg (felújítására a milicentenárium tiszteletére, 1996-ban került sor). Nagykőrösnek, mint a táj jellegzetes mezővárosának fejlődését és életét mutatja be, különös tekintettel a XIX. század közepére, amikor Nagykőrösön élt és alkotott a nemzeti költészet halhatatlan géniusza, Arany János.

A múzeum impozáns folyosóján 1979-ben nyitotta meg Bálint Sándor néprajztudós a *Féjják a Duna-Tisza közén* című állandó népművészeti kiállítást.

Az Arany János Múzeum a tudományos élet egyik jelentős központja, számos konferenciának adott már otthont. Az első konferencia „Halottkultusz” címmel került megrendezésre 1980-ban, az utolsó 2000-ben. Az

Alföld-kutatás áll az előtérben. A múzeum *Acta* sorozatának kötetei adják közre a konferenciák anyagát tanulmánykötet formában („Falvak, mezővárosok az Alföldön”, „Építészet az Alföldön”, „Hiedelmek, szokások az Alföldön”, „Az Alföld társadalmá”, s szerkesztés alatt áll az „Alföld gazdálkodása” című kötet).

Az Arany János Múzeum Kiállítási Kismonográfiái sorozatának kötetei az állandó kiállításokhoz és egy-egy rangos időszak kiállításához kapcsolódnak („Arany János Múzeum”, „Pest Megyei Iskolatörténeti Kiállítás”, „Kerámia Nagykőrösön”). A kismonográfia megjelent 12 kötetében néprajzi, régészeti, történeti munkák láttak napvilágot (a Három város népművészete, építésze, Bakos Ambur főbíróról, Szalay József vadász-főhadnagyról készült munka, az avar fejedelmi aranykard tudományos feldolgozása, stb.). Az Archívum sorozat első kötete Arany János kéziratait adja közre.

Az Arany János Múzeum Történeti Nemzeti Emlékhely. A múzeum kiállításai, a műemléki környezet – melynek rendezése még várat magára – s az itt álló szimbólumok (Varga Imre szobrászművész „Nagy tanári kar” (Arany János és hat akadémikus tanártársa) és a „Bor-Kalán” honfoglaló nemzetség szobra, s a tervezett Honvéd huszár emlékmű (Györfi Sándor szobrászművész alkotása) tovább erősítik a múzeum jelentőségét nemzeti kulturális örökségünk ápolásában.

The János Arany Museum in Nagykőrös

The museum in Nagykőrös was founded in 1949, based on relics from poet János Arany and the bequest of mayor Kázmér Dezső, who in 1928 donated his library, collection of plants and antiquities to the town. Since then the museum was enriched with archaeological as well as ethnographical collections. The first exhibition of the museum was opened in 1953, the complex, permanent exhibition was completed in 1978.

A természettudományi kiállítások szerepe a környezeti nevelésben

Kurucz Gábor

Kaposváron 1994. november 18-án nyílt meg a *Természeti örökségünk* című kiállítás, amely Somogy megye természeti értékeinek bemutatására vállalkozott. Újszerűsége, látványos diorámái és gazdag kiállítási anyaga évente sok ezer látogatót vonz. A Múzeumi Hírlévi 1997/4. számában közölt látogatottsági mutatók közül meglepett, hogy a felsőfokú intéz-

mények hallgatói csak 4%-ot tettek ki az összlátogatókból.

Jelenlegi munkahelyemen tanító szakos hallgatók képzésével foglalkozom, egyik részfeladatomban a természetismeret tantárgypedagógiájának tanítása. Az iskolai közegben beszűkülnek a természet megismerésének határai, a tanóra kerete nem éppen a legmegfelelőbb a környezet vizsgálatára. Éppen ezért fontosnak tartom, hogy a hallgatók mostani és a későbbi munkájuk során lénye-

gesnek tartsák – többek között – a múzeumok környezeti nevelésben betöltött szerepét, kihasználják a meglévő természettudományi kiállításokból adódó lehetőségeket.

Ugyanakkor kíváncsi voltam arra is, hogy ők maguk hogyan ítélik meg a természettudományi múzeumok és a környezeti nevelés kapcsolatát, és konkrétan milyennek értékelik a kaposvári kiállítást. Ezért csoportonként külön-külön végignéztük a múzeum főépületében található bemutatótermeket. A

résztevők a Kaposvári Egyetem Csokonai Vitéz Mihály Pedagógiai Főiskolai Karának első éves hallgatói, akik nem tanulják kiemelt óraszámban a természettudományos tárgyakat. Voltak köztük kaposváriak, de budapestiek, alföldi városokban, illetve több kisebb-nagyobb dunántúli településen lakók is. Feladatuk az volt, hogy a kiállítás anyagából készítsenek a negyedik osztályos gyermekek számára egy feladatlapot, amelyet önállóan, a termeket bejárva meg tudnak oldani. Számos nagyon jól sikerült érdekes, színes feladatlap született. Megoldásukhoz a hallgatók harmada (35,2%-a) 40–45 percet tartott szükségesnek.

A kiállítás megtekintése után a tanítójelöltek kérdőíveken válaszoltak a feltett kérdésekre. Ezek elsősorban a természettudományi kiállítások és a környezeti nevelés kapcsolatát vizsgálták általánosságban, majd pedig konkrétan a helyszínen látottakra irányultak. A 108 hallgató közül 21-en korábban már voltak ezen a kiállításon. 48-an pedig az elmúlt időszakban láttak hasonló jellegű tárlatot. A kérdésekre adott válaszokból kiderül, hogy a *múzeumok feladatai* közül a gyűjtést tartják a legfontosabbnak. 49-en sorolták ezt a tevékenységet az első helyre, a helyezési átlag: 2,2 lett. Ezt az ismeretterjesztő munka követi (2,42-es helyezési átlag), majd sorrendben a következők: tudományos feldolgozás (2,66), kiállítások rendezése (3,23) és legvégül a múzeumi oktatás (4,49). E megítélés szerint tehát a múzeumok őrzik a tudományos életben betöltött szerepüket, elsődleges feladatuk a tudomány szolgálata, az értékek feltárása. Kicsit meghatódva tekintünk fel a patinás épületekre, meglátogatásuk még mindig ünnepi alkalom. Ahogy azonban a múzeumok is változnak a korról, érdekes, „látogatóbarát” kiállítási formákkal, egyéb programokkal állnak elő, egyre inkább beépülhetnek a hétköznapi életünkbe – és persze az oktatásba is – az ott létrehozott értékek.

A *kiállítási formák* rangsorolásánál a legnagyobb ismeretközvetítő szerepet a diorámnak adták. Nem sokkal maradt el a vitrines bemutatás. A képek (fotók) és a falitáblák helyezési száma már jóval kevesebb volt. A korábbi felmérések tapasztalataival összhangban tehát ez a korosztály is a látványos, esztétikus diorámákat alkalmazó kiállítási formát értékeli a legjobban.

A következő kérdésnél ötös skálán kellett osztályozni a természettudományi kiállítások környezeti nevelésben betöltött szerepét. Itt volt a legkisebb a szóródás, a felsoroltak között igen kis különbségek mutatkoztak. A legfontosabb a hallgatók szerint az, hogy a kiállítás felkelti az érdeklődést a természet iránt (3,88-as átlag), 3,79-es „osztályzatot” kapott az élőlények megfigyelésének jobb lehetősége. A harmadik helyre az önálló tanulásra, tapasztalatszerzésre ösztönzés (3,55), míg a

negyedikre a természet iránti érzelmek, attitűdök kialakítása (3,45) került.

Szintén igen csekély volt a különbség annál a kérdésnél, hogy a természettudományi kiállítások milyen módon szolgálják legjobban a környezeti nevelést. Az eredmény szerint ez szinte pontosan fele-fele arányban, a gondolkodás és a megértés útján (50,3%), illetve az érzelmeken keresztül történik (49,7%).

A hallgatók csaknem mindegyike (91,67%) tartotta úgy, hogy a múzeumban a munkát a tanító és a muzeológus *közösen* végezze. Ez mindkét fél számára további feladatokat szab meg, de valóban a legcélravezetőbb – többféle megfontolásból is – az, ha a két szakember együttesen végzi a múzeumi foglalkozásokat. 5,56 % a muzeológus és 2,78 % a tanító egyedül végzett munkájára szavazott.

Kissé jobban eltértek a vélemények abban, hogy melyik a legcélravezetőbb módszer a látottak feldolgozására. Itt a legkevesebben (10 %) a szimpla, egyoldalú (bár tegyük hozzá, hogy a hagyományosnak nevezhető) tárlatvezetésre szavaztak. Az önállóan vagy csoportosan végzett feladatlapos feldolgozást már többen választották (14,5%). A döntő többség szerint (75,5 %) a látottak közös feldolgozása, megbeszélése a legcélravezetőbb, amikor is a gyerekek aktívabban szerepelnek, nemcsak passzív befogadók, illetve nem egyedül végzik a tevékenységet.

Nagyon fontos módszertani kérdés, melyik a hasznosabb: az önálló vagy a közös munka. Ennek persze több összetevője is van, az egyik például az, hogy mikor keresik fel a kiállítást. Erre a kérdésre a válasz nem is olyan egyszerű. A tanítónak kell eldöntenie azt, hogy az oktatási folyamatban hol szeretné szerepeltetni a múzeumlátogatást. Nem lehet egyértelműen kijelenteni azt, hogy az ismeretszerzés és az emocionális viszonyok mely részben fejtik ki leginkább jótékony hatásukat. A motiváltság megteremtése szempontjából célszerűbb a természettudományi kiállítások megtekintése a témakörök előtt. A feldolgozás során az ismeretek megszerzése és elmélyítése kap nagyobb szerepet. A témakörök rögzítésénél, a megerősítésnél szintén nagy fontosságú a múzeumi kiállítás termeinek végiglátogatása.

A hallgatók szerint az összefoglalásnál betöltött szerep a leglényegesebb (41,8 %). Az adott leckék közötti feldolgozás és a témakörök előtti ráhangolás, motiváció körülbelül egyforma mértékben játszik szerepet (30,9 % és 27,3 %).

A felmérés keretében az adott kiállítást konkrétan is értékelték. A somogyi muzeológusoknak nincs okuk a szégyenkezésre, hiszen a név nélkül adott válaszok a „Természeti örökségünk” című kiállítást nagyon jónak értékelték. Mindenki kiemelte a megszo-kottaktól való eltérést, a másságot, az érdekességet, a figyelemfelkeltést. Többen megjegyzték, hogy hasonló kiállítási formát csak a

fejlettnek nevezett nyugati országokban láttak. A kiállításra vonatkozó kérdések az alábbi eredményt hozták.

Az *értékelésben* a hallgatókat elsősorban az újdonság jelleg, az érdekesség, a természet iránti figyelemfelkeltés ragadta meg (tíz-fokú skálán 8,56). Nem sokkal maradt el a kiállítás esztétikus kivitelezése (8,37). A kiállított anyagok (preparátumok, kőzetek stb.) állapotát emelték ki ez után (8,2), ami a tervezők, a kiállítást megépítő iparosok munkája mellett a preparátorok hozzáértését is dicséri. A negyedik helyre a mennyiség került („mennyire volt elégséges a kiállított anyag”: 8,05). Viszonylag elég jónak tartották a kiállítás ismeretszerzési funkcióját (7,99), és a válogatás területének nagyságát (7,76), bár utóbbinál szintén nem lehetett következtetni arra, hogy kevesebb vagy nagyobb területen látták volna szívesebben a kiállítást. Az utolsó helyre a feliratok, magyarázó szövegek mennyisége, ismeretközvetítő szerepe került (7,44). A minőség további javítása érdekében jó lenne utána járni annak a három dolognak, amely fontossága ellenére a felmérés szerint háttérbe szorult (kiállító terület nagysága, kiállítási anyag mennyisége, a feliratok szerepe).

A kiállítás sokrétűségét, sokszínűségét mutatja, hogy a tanítójelöltek megítélése szerint a „hasznosítást” nemcsak a természetismeret tantárgyon belül képzelik el. A látottak többsége természetesen a biológia témakörében használható fel (44,03%). A földrajzi ismeretek megszerzésében a kiállításon tapasztaltakból szintén nagy mennyiség alkalmazható (30%). De több mint 10% a rajz- és csaknem 7% az irodalomórákon is visszaidézhető. Az egyéb tanórákon (például ének) ugyancsak mintegy 10 % hasznosítható.

A hallgatóknak a legjobban az erdők élővilágát bemutató terem tetszett. Ezt 36-an tették az első helyre. A víz alatti élővilágot bemutató dioráma ugyancsak 36 elsőséget ért el (2,61 helyezési pont), de összességében az erdő élővilágát bemutató első helyiség viszi el a pálmát (2,36). A természetvédelmi terem 4,05, a száraz területeket bemutató rész 4,39, a folyosó 4,91 helyezési pontot kapott. Ez egyrészt valóban az adott bemutatóterem értékére, minőségére utal, másrészt jelentőségénél fogva kiemeli azt, hogy a kiállításban mi fogadja a belépőt, mik az elsődleges benyomásai, mit várhat a többi helyiségben? Ez már meghatározza a későbbiekben látottakat, így az egészről nyert képet. Nagyon fontos tehát, hogy a múzeumok, kiállítások szervezői az *első helyen* a legérdekesebb, legmegkapóbb, legátérczhetőbb hangulattal árásszák el a látogatókat. Gondolják át azt, hogy ha valaki betér egy kiállításra, miért is teszi azt? Ha már az elején megnyerjük őt, nyert ügyünk van.

Kiállításunkon az első kettőhöz hasonló értéket ért el a vizeket, vízpartokat bemutató

terem (2.77). Itt a természethez közeli benyomással találkozhat a látogató. A diorama elsősorban, a faasztal mellett mindenki megpihenhet, feldolgozhatja az addig látottakat. Nagyon hasonlít a helyzet egy igazi parkerdő pihenőjéhez. Az élőkép felől a benn látható élőlények hangja szól, a hatás valóban idilli. Tökéletes a mai, „haladó” gondolkodású ember érzése, aki ráadásul büszke arra, hogy ő már mindent megtett a természet védelme érdekében, hiszen nem szemetelt, nem bántja a fészkelő cinegét, még a csikket is a hamutartóban nyomta el. De ez kevés. Amikor a következő terembe ér, esetleg rájön arra, hogy katalizátoros autójával békák százait lapította ki, hogy fogalma sincs arról, hova kerül gépkocsijából a fáradt olaj, hogyan is néz ki a parlagfű, mi lesz a testére gondosan fel-

kent napolajjal. Erre kell felhívni a figyelmet elsősorban. Nemcsak az erdők idilli hangulatát, a víz alatti élővilág különlegességét, de a problémákat és megoldási lehetőségeiket is tudatosítani kell a látogatókkal. Hogy ők is akarják a szelektív hulladékgyűjtést, a korszerű fűtési módokat, a víz- és energiatakarékosságot, ne csak a bálnák megmentését. Hogy Földünkön ne csak mi, hanem még számos generáció élvezhesse a természet harmóniáját, sokszínűségét, tökéletességét.

The Role of Natural History Exhibitions in Environmental Education

The author of the article gives lectures to students who, after graduation will teach natural history amongst other subjects at primary schools. Being

interested in what they think of the connection between natural history museums and environmental education the author asked them to visit the permanent exhibition "Our Natural Heritage" at the museum in Kaposvár and gave them a questionnaire based on what they saw. According to the answers, out of the 108 students 49 regarded collecting the most important task of a museum, followed by spreading of knowledge, scientific research and preparation. When listing the different forms of exhibiting they regarded dioramas as the one having the greatest effect in sharing knowledge. When asked about the role a natural history exhibition can play in environmental education they thought it most important that an exhibition kindles interest in nature. The very exhibition also was evaluated and turned out that the knowledge obtained from the exhibition can not only be used when teaching biology or geography, but in the field of literature, music or art as well.

Kis múzeumok a nagyvárosban

Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény és Kortárs Galéria

Gergely Katalin

Budapest XII. kerületének „múzeuma” a Hegyvidék legújabb kori történeti, várostörténeti dokumentumait és tárgyi anyagát gyűjti és mutatja be. Az előzményekhez tartozik a Hazafias Népfreton belül a hatvanas években induló honismereti klubmozgalom, amelynek keretében helytörténeti témájú előadásokat, vetélkedőket szerveztek a kerület tárgyi emlékeinek felkutatására, gyűjtésére. Külön meg kell említenünk Benedek István orvos, művelődéstörténész nevét, aki lelkes lokálpatriótaként résztvevője és irányítója volt a kerületi honismereti mozgalomnak. Ennek a folyamatnak új lendületet adott az 1969-ben az MTV által szervezett „Fekete-fehér” című vetélkedő kerületi fordulójának megrendezése. A XII. kerületi Helytörténeti Gyűjtemény 1973-ban jött létre a Városmajor utca 76. szám alatti kis alapterületű, az anyag tárolására is csak nagyon szűkös alkalmas helyiségben, ahol kiállítás rendezésére egyáltalán nem volt lehetőség. 1984-ben kapta meg a gyűjtemény a Maros utca 1. szám alatti helyiséget, amely eredetileg könyvkötő műhely volt. Itt, már ha kis mértékben is, de lehetőség nyílt az anyag bemutatására. A kerületi Helytörténeti Gyűjtemény létrehozásában meghatározó szerepe volt Győri Gáspár könyvtárosnak, aki a Táncsics Mihály gimnáziumban kezdte el szervezni a kerületi emlékek összegyűjtését. Továbbá meg kell említenünk Molnár Imre tanár nevét, aki 1998-ig egyszemélyes alkalmazottja és mindenese volt a gyűjteménynek.

Több évtizedes méltatlan helyzet után végre 1998-ban a XII. kerületben először kapott

állandó kiállítóhelyet a Helytörténeti Gyűjtemény, és létrejött a vele szorosan együttműködő Kortárs Galéria. A kerület önkormányzatának vezetői és képviselői erkölcsi és anyagi támogatásukkal segítették a megfelelő kiállítási körülmények megteremtését, a bemutatási és raktározási helyek kialakítását. Az új intézmény elnevezése Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény és Kortárs Galéria lett, új helyet pedig a Városmajor utca 16. szám alatt kapott. Az egykori párthelyiségek, majd a későbbiekben kihasználatlanná vált általános iskolai tantermek pár hónap alatt megfelelő színvonalú és nagyságú kiállítóterré alakultak át. A XII. kerületi önkormányzat hatmillió forintot fordított a helyiségek felújítására, így 220 m²-en két korszerű kiállítóteret, kutatásra alkalmas könyvtárhelyiség és munkaszobák jöttek létre, az épület alagsorában pedig az anyag raktározására alkalmas helyiségeket kapott a gyűjtemény.

A mára több ezres tétellel nőtt anyag a következő főbb gyűjteményi egységekből tevődik össze: az 5 000 darabos tárggyűjteményt elsősorban használati tárgyak, a Hegyvidék egykori lakói életmódját tükröző eszközök, szerszámok jelentik. Kiemelkedő jelentőségű a híres Óra-villa ma is működőképes óraszerkezete. Bár nem szorosan a tárggyűjteményhez tartozik, de ajándékozás útján hozzánk került egy 250 darabból álló bélyeges-tégla gyűjtemény, amelynek anyagából rendkívül sikeres kiállítás készült. A nagyszámú érdeklődőre és gyűjtőre való tekintettel megalakítottuk a tégla- gyűjtők baráti körét, amely szakmai fórum azóta is rendszeresen és sikeresen működik.

Az iratanyag különféle igazolványokból, hivatalos iratokból, levelezésekből, oklevelekből

áll. Adattárunkban a kerület történetéhez kapcsolódó, diákok és felnőttek által írt pályamunkákat, dolgozatokat, a kerület intézményeiből kikerült aprónyomtatványokat, szórólapokat, tájékoztatókat őrzünk. Napjainkig is jól használható a közel 3 000 cédulán rögzített házkataszter, amely nagyrészt az 1950-es állapotokat tükrözi. Sok hasznos információt tartalmaz az az 59 lakónyilvántartó könyv, amely az egykor itt lakó polgárok rangját, előneveit, foglalkozását is feltünteti. Az adattárhoz tartozik a Semsey grófi család iratanyaga (1854-1951), amely Semsey László gróf Városmajor utca 28. szám alatti villájából származik. Ez a levéltári jellegű gyűjtemény az egyik leginkább kutatott anyag. Levelezőlap gyűjteményünk több száz darabból áll, ezek között több a kerület egykori híres vendéglőit, emlékhelyeit, szállodáit és kirándulóhelyeit dokumentálja. A 14 000 darabból álló fotótár fekete-fehér és színes papírképeket, diákat, negatívokat és jelentős mennyiségű üveglaphordozóra készült fényképet őriz. A numizmatikai gyűjtemény elsősorban jelvényekből áll. Térképgyűjteményünk különösen értékes darabjai a háború előtti turistatérképek.

5 000 kötetes könyvtárunkban elsősorban a kerülettel kapcsolatos irodalmi, történelmi, várostörténeti, városszociológiai könyvek találhatóak, de minden Budapestre vonatkozó fontosabb kézikönyv, bibliográfia is hozzáférhető az érdeklődők számára. Folyóiratok közül a kerület újságja, a *Hegyvidék* összes száma megtalálható könyvtárunkban, de helyi kiadványok, régi vállalati, üzemi lapok példányait is gyűjtjük, továbbá a honismereti, helytörténeti, muzcológiai, műemlékvédelmi periodikákat. A hangtárban ünnepek hangfelvételeit,

videótárunkban pedig a kerület fontosabb kulturális eseményeiről, kiállítási megnyitóinkról készült videofelvételeket gyűjtjük. Külön egyésként kezeljük a kerület egyetlen nagy múltú üzeméncé, az egykori Magyar Optikai Művek anyagát. Az archív fotók egy részéből már kiállítást is rendeztünk. Ebben az évben kiállítással emlékezünk a MOM-hoz tartozó kulturális ház 50. évére, mint az egykori üzem és egyben a kerület hajdan legfontosabb művelődési intézményére.

Intézményünk helyzete több szempontból más, mint a korábban megalakult helytörténeli gyűjteményeké. Az egykor önálló falvakból, városokból alakult peremkerületek helytörténeli gyűjteményei, mint például az újpesti, csepeli, pesterszabti, pestszentlőrinci eleve a korábbi önálló település múltját, életformáját, anyagi és szellemi értékeit tudják bemutatni. A Hegyvidékkel nehezebb a helyzet, hiszen a kerület másképpen, más városfejlődésen ment keresztül. Nem volt korábban önálló település, nem adtak az eleve gazdag településtörténeli és életmódbeli anyagok. Meg kellett találnunk azokat a speciális vonásokat, amelyek mentén bemutatathatók a Hegyvidék jellegzetességei. Intenzíven gyűjtenünk kellett – és még jelenleg is kell – a hegyvidéki intézmények, egykori közösségek, régóta itt élő családok tárgyait, dokumentumait. Fontosnak tartjuk a szóbeli gyűjtési módszert, amely alapján rekonstruálni lehet a Hegyvidék jellegzetes életformáit az egykori szőlőművelő gazdáktól a tehetőes nyaralókig, művészekig, az állandó lakosként itt letelepedő polgárokig. A múltira vonatkozó tárgyi anyag gyűjtésében, régen itt élő családok felkutatásában, adományozók megkeresésében segítséget várunk a hegyvidéki civil szervezetektől, amelyek évek óta hatékonyan működnek, s tevékenységük során komoly sikereket értek el mind a természeti, mind az épített környezet védelmében, lakókörnyezetük múltjának feltárásában és megismerésében. Jó kapcsolatot alakítottunk ki a Hegyvidéken működő különféle egyesületekkel, s közülük néhányan a Helytörténeli Gyűjteményben tartják rendszeres összejöveteleiket. Az egyesületek vezetőiből és a kerületben élő történész, levéltáros, muzeológus szakemberekből megalakítottuk a Helytörténeli Tanácsot, rendszeres ülésünk során munkánkat tapasztalataikkal, szakmai tudásukkal, tanácsaikkal segítik. Képzőművészeti kiállításainkkal kapcsolatos munkánkat pedig egy, a kerületünkben élő művészettörténészekből álló Művészeti Tanács segíti. Terveink között szerepel a helytörténeli iránt érdeklődő és azért tenni is akaró polgárokból Helytörténeli Baráti Kör megalakítása, s szeretnénk létrehozni egy Hegyvidéki Helytörténeli Alapítványt.

A helytörténeli kiállításokhoz kapcsolódóan rendszeresen tartunk könyvbemutatókat, elsősorban a kerületi helytörténészek munkáiból. Ilyen jellegű bemutatót szerveztünk a *Hegyvidékünk gyöngyszemei* című sorozat

A Kós Károly kiállítás részlete
Detail of the Károly Kós-exhibition

minden egyes kiadványához s tervezzük a már megjelent Helytörténeli Olvasókönyv bemutatását is.

Az előzőekben elmondott sajátos helyzetünkben adódóan – és részben a fizikai adottságaink következtében (két nagyobb kiállító teremmel rendelkezünk) – egyetlen állandó kiállítás helyett mind a helytörténeli, mind a képzőművészeti kiállításaink időszakosak. Itt szeretném megjegyezni, hogy mindössze három főből áll a Helytörténeli Gyűjtemény és Galéria „személyzete”: egy fő néprajzos-muzeológus intézményvezető, egy fő kulturális szervező és egy fő teremőr a munkatársak száma. Ilyen létszám mellett is másfél havonta nyitunk új kiállításokat, arra törekedve, hogy egymást kiegészítve, a helytörténeli és a képzőművészet minél teljesebb képet adjon a Hegyvidék múltjából, kulturális és történeli értékeiből. Egyik legsikeresebb ilyen típusú munkánk a *Szőlő és borkultúra a Hegyvidéken*, *Hegyvidék a művészetben* című kiállításunk volt, amely egyben a kerületi millenniumi ünnepekhez is kapcsolódott. A Galériában a Hegyvidéket mint művészi alkotások témáját mutattuk be. Az alkotások egy része a XIX. századi kies, beépítetlen Hegyvidéket ábrázolta (Alt Rudolf, Keleti Gusztáv, Than Mór művei). Berény Róbert, Aba-Novák Vilmos, Márffy Ödön egy-egy alkotása pedig már a Hegyvidék újabb kori pillanatait rögzítették. Kiemelt helyen szerepelt az egykor kerületünkben élő és alkotó Mendlik Lajos festőművész, akinek akvarelljei a 40-es évektől a 80-as évekig művé-

szen adták vissza a Hegyvidéken történt változásokat, egykor volt és ma már nem létező utcákat, házakat, hegyvidéki hangulatokat. Helytörténeli kiállításaként a nagy hagyományokra visszatekintő Buda-hegyvidéki szőlőművelést és bortermelést mutattuk be. Korabeli térképekkel szemléltettük az egykori szőlőtermő vidéket és eredeti tárgyakkal, korabeli dokumentumokkal mutattuk be a szőlő- és borkultúrát. Az egykori szüretnek vidám hangulatát a Jókai Mórral kapcsolatos dokumentumok elevenítették föl. A hajdan virágzó borkimérések, kiskocsmák és kisvendéglők kedélyes, családias világát eredeti fotókkal, képeslapokkal, borcímkékkel, menükártyákkal, számlócédulákkal idéztük föl. Az egykori Svábfalu egyik borospincéjének berendezése egészítette ki és tette még szemléletesebbé a kiállítást.

A Helytörténeli Gyűjteményben kiállítás-sorozatot indítottunk el, amelynek célja a régóta itt élő, nevesebb családok bemutatása – életmódjukon, szellemi és tárgyi környezetükön, alkotásaikon keresztül. Ezeknek a családoknak a történetéből, a mikroszinten zajló eseményekből kirajzolódik és kézzelfoghatóvá válik az egész társadalom története, mozgása, a makrotörténelm. Sorozatunk nyitánya a jeles építész, Árkay Aladárt és családját, a Hegyvidéken épült alkotásait, tervrajzait bemutató kiállítás lett, amely kiegészült az általa és családja által festett képekkel, illusztrációkkal, személyes tárgyakkal, s az építész dolgozószobájának enteriőrjével. A második kiállítás Dienes Valériát és családját mutatta be születésének 120. évfordulója alkalmából. Dienes Valéria filozófus, műfordító, az orkesztika mozdulatművészeti iskola megalapítója s kerületünk lakója volt. A harmadik kiállítás Fáy Aladár (1898-1963) festőművészről és családjáról szólt. A sashgyi Fáy-villa történetét és lakóit ismertető kiállítás a szűkebb és a tágabb értelemben vett Fáy családot mutatta be minél teljesebben, a polihisztor festőművész és rajztanár Fáy Aladárt helyezve a középpontba. Műveire hatottak a korszak különböző irányzatai, de művészetét alapvetően a népi mondavilág, a népművészet formakincse és motívumai határozták meg. Családjá minden tagja otthonosan mozog a különféle művészetekben, a grafikától a művészi képrestaurálásig, a festésztől (Fáy Dezső) a művészi csipkekészítésig (Fáy Hldikó). Megpróbáltuk egy-egy jellemző alkotáson keresztül bemutatni ezt a rendkívül tehetséges művész- és polgárcsaládot, hogy a műalkotások élvezetén túl a hegyvidéki polgárok is megismerhessék őket.

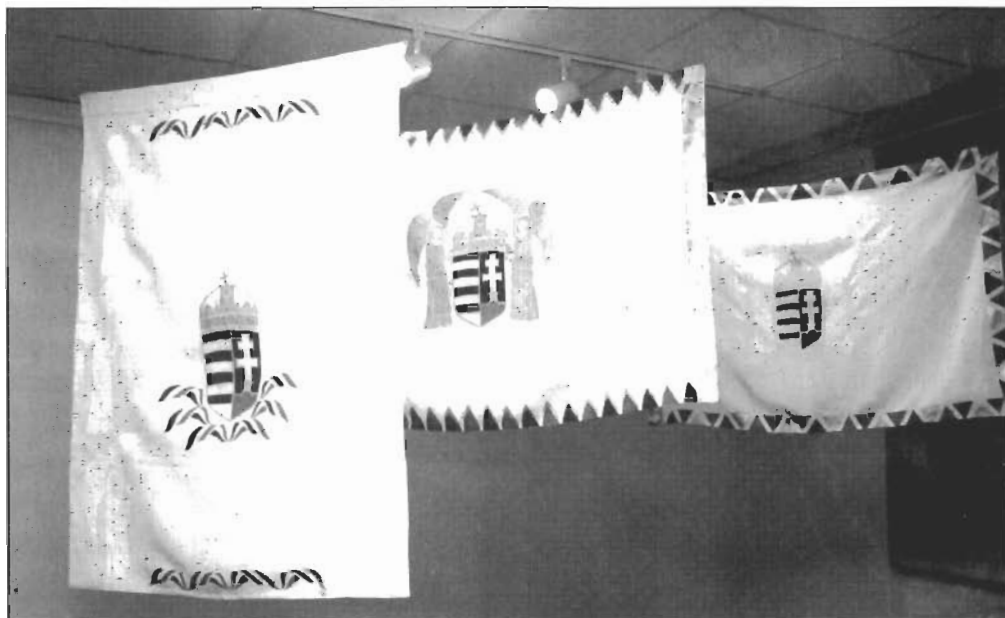
Bár soha nem volt a kerület lakója Kós Károly, az általa tervezett egyik legszebb lakóház és iskolaépület a Hegyvidéken, a Helytörténeli Gyűjtemény közelében található. Kós Károly életművét, építészeti, művelődéstörténeli és irodalmi munkásságát kiállításunkon fényképfelvételek, linómetszetek, grafikák, építészeti tervek, makettek és az óbudai református pa-

róka eredeti üveglablakai segítségével mutatuk be. Önálló részként állítottuk ki a kerületi Kós Károly Általános Iskola történetére vonatkozó tervrajzokat, fotókat, dokumentumokat, levelezéseket. A kiállítást Kós Károllyal készült portréfilm, valamint munkásságát ismertető előadás egészítette ki. Erre a kiállításunkra az ország minden vidékéről jöttek a látogatók, különösen sok iskolás csoportot fogadtunk. Miután a helytörténeti gyűjtemény egyik legfontosabb feladatának az oktatási intézményekkel való kapcsolattartást tartja, ebből a szempontból is ez a kiállításunk bizonyult a legsikeresebbnek. Hasonlóan sikeres volt, és aktív részvételre is készítette a diákokat a kerület iskoláiban meghirdetett karácsonyi gyermekrajzpályázat *Az én karácsonyi képeslapom* címmel. A gyerekek beküldött rajzait kiállítás keretében állítottuk ki, és a zsűri által legjobbaknak ítélt rajzokból valódi levelezőlapot csináltattunk. Ezeket a levelezőlapokat és a kerület ipar- és képzőművészeinek alkotásait minden évben egy bensőséges hangulatú karácsonyi vásár keretében árusítjuk.

A karácsonyi ünnepkörről minden évben megemlékezünk helytörténeti és képzőművészeti kiállításokkal. Az egyik leghangulatosabb kiállításunk a *Nagyszületeink játécai* volt, amelyre az anyagot felhívás útján, a Hegyvidék polgáraitól „kölcsönöztük”. Munkánkban segítségünkre volt az ismert művelődéstörténész és játékgyűjtő, Moskovszky Éva, aki kerületünk óslakói közé tartozik. A kiállítások tervezésénél figyelembe vesszük az év nagy állami és egyházi ünnepeit, a Magyar Kultúra Napját, számon tartjuk és kiállítással ünnepeljük a kerület nagy tudósainak, művészeinek évfordulóit. Hogy csak néhány ünnepi kiállítást említsünk, ilyen volt Csete Ildikó textilművész és Csete György építész ... *Várd örömmel a szép, derült ünnepet...* című, március 15-re emlékező kiállítása, különös tekintettel Csete Ildikónak a kiállításon szereplő, az 1848-as hagyományokhoz kapcsolódó zászlóira és textiljeire. Szintén március 15-ét ünnepeltük a kerületünkben élő neves hadtörténész, Hermann Róbert gyűjteményéből rendezett kiállítással, amelyen a gyűjtő anyagából válogatott eredeti dokumentumokat, metszeteket, nyomatokat, tárgyi emlékeket mutattunk be.

Több nagy kiállítással emlékeztünk ezeréves államiségünkre és a kétezres éves kereszténységre, mint például az *Egyházművészet remekeinek temploma a Városmajorban* című kiállításunkkal.

A Hegyvidéken egykor élő és alkotó művészek közül eddig megemlékeztünk Glatz Oszkáról, Halápy Jánosról, Reich Károlyról, Márffy Ödönről, Czóbel Béláról. Ez utóbbi emlékkiállítást a művész halálának 25. évforduló-

Csete Ildikó zászlói a millenniumi kiállításban
The flags by Ildikó Csete in the millennial exhibition
Fotók – Photos: Janzsó Tamás

ja alkalmából rendeztük, így emlékezve a Magyar Kultúra Napjára is. A kiállításra katalógust adtunk ki Czóbel Béla életéről és művészetéről. Ezt a kiállítást is nagyszerű könyvbemutatóval zártuk. A Hegyvidéken élő, kortárs művészek közül több jeles alkotónak rendeztünk kiállítást, akik közül megemlítjük Vigh Tamás szobrászművészt. A 75 éves művész köszöntő kiállítás a főiskolás évektől a legutóbbi, kifejezetten a kiállításra készült alkotásokig mutatta be munkásságát, felvonultatva az életmű legjellegzetesebb alkotásait. Pályája és művei híven tükrözik a különféle stílusok, irányzatok kipróbálásán át önmaga keresését, és alkotói eszközeinek, kifejezőmódjának megtalálását. Az életmű-kiállítást teljessé tette az erre az alkalomra megjelenő katalógus, amely a művész megvalósult és meg nem valósult köztéri szobrai, szoborterveit, muráliáit és vázlatait tartalmazta.

Az egyéni alkotóművészek mellett kiemelten kezeljük a kerületi Magyar Iparművészeti Egyetem tanárait és hallgatóit és a Budai Rajziskolát, számukra több alkalommal is kiállítási lehetőséget biztosítottunk. Ugyanígy hangsúllyal szerepeltetjük a Hegyvidéken működő különféle művészeti és alkotói műhelyeket, mint pl. az AXIS Építészeti Stúdiót vagy a képző és iparművészekből álló SYMPOSIUM Társaságot.

A megfelelő színvonalú kiállításaink létrehozásához és kiadványainkhoz sok esetben pályázat útján nyerünk anyagi támogatást. A XII. kerület Önkormányzatával közösen vetünk részt a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma által meghirdetett „Múzeumpár-

toló Önkormányzat – 2000” című pályázaton, amelyen II. díjat nyertünk. A szakmai elismerésen túl anyagi elismerésben is részesültünk, ez nagy segítséget jelentett a Helytörténeti Gyűjtemény és Galéria kiállítási anyagainak bemutatására szolgáló eszközök beszerzéséhez. Helytörténeti és képzőművészeti kiállításainkkal, jól felszerelt könyvtárunkkal szeretnénk az itt élő polgárok, felnőttek és diákok számára egyaránt ismertebbé tenni lakhelyük múltját, szűkebb pátriájuk történetét. Célunk, hogy az ifjúság már más szemlélettel, tudással, ismerettel közelítsen lakóhelyéhez, a Hegyvidékhez.

The Local History Collection and Contemporary Art Gallery of the Mountainous District

The Local History Collection of the 12th district of Budapest was established in 1973 but for almost 25 years it did not have space for exhibition and even the proper storing of objects could hardly be accomplished. In 1998, thanks to the decision of the municipality the collection was moved to its permanent location with an exhibition space of 220 square meters, a study and offices, completed with storage equal to its task. In the collection more than 5 thousand objects are stored, mostly utensils, tools, material which reflects the former lifestyle of the people living in the district. The database of the collection consists of essays, theses written by students or graduates. At the collection there is a new temporary exhibition opened every one and a half month presenting the local history or the artistic heritage of the district. The aim of the collection is to help people get to know more and more about the past of the community they live in.

Kiállítások a Magyar Millennium tiszteletére 2000-2001-ben

Füzes Endre

A Magyar Millennium kormánybiztosa, dr. Nemeskürty István 1999 januárjában felhívást tett közzé, melyben együttműködésre szólított fel a Magyar Millennium méltó megünneplésére. A felhívásra több ezer önkormányzat és több száz intézmény jelentkezett, többek között számos kulturális intézmény és múzeum is, melyek kiállításokkal kívánták köszönteni a magyar államalapítás ezredik és a kereszténység kétezredik évfordulóját. Időközben, 1999 elején a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumához is számos pályázat érkezett kiállítások megvalósítására. Végül is a beérkezett pályázatokat, együttműködési javaslatokat a Magyar Millenniumi Kormánybiztos Hivatalában összesítettük, majd több szakterületet képviselő 15 fős zsűri tett javaslatot a kiállítások erkölcsi és anyagi támogatására. A támogatásokról a végső döntést Nemeskürty István kormánybiztos és Hámori József miniszter hozta meg 1999 júniusában. Ezt követően kezdődött meg a kormánybiztos hivatalában a kiállítások támogatásának adminisztratív és pénzügyi bonyolítása.

A múzeumokban, könyvtárakban, levéltárakban, továbbá más kulturális intézményekben és a különböző településeken 2000. január 1. és 2001. augusztus 20-á között rendezett kiállítások alapvetően kétféle céllal jöttek lét-

re. Egyfelől olyan kiállítások készültek, melyek tartalmukkal kapcsolódtak a magyar államiság, valamint a magyarországi kereszténység és kultúra ezeréves történeléhez. Másfelől számos olyan vegyes tartalmú kiállítás került közönség elé, mely a megvalósítás tényével köszöntötte a nagy ünnepet.

A 2000-2001-ben rendezett és a Magyar Millenniumi Kormánybiztos Hivatala által anyagilag is támogatott 186 kiállítást jellege, tartalma és nagyságrendje szerint alapjában véve 5 csoportra oszthatjuk:

- országosan kiemelkedő jelentőségű kiállítások;
- művészeti kiállítások;
- regionális jellegű és tartalmú kiállítások;
- jelentős tematikus és speciális tartalmú kiállítások;
- helytörténeti múzeumok, kiállítások, tájházak, faluházak.

Az országos jelentőségű kiállítások élére azok a bemutatók sorolhatók, melyek egykori királyi és fejedelmi városokban valósultak meg. A kiállítások szorosan kapcsolódnak a magyar államiság és kereszténység ezeréves történeléhez, a helyszín jellege pedig lehetőséget nyújtott a magyar történelem időbeli tagolásához. A Székesfehérvárott megvalósult kiállítás az egykori Szűz Mária prépostsági templom átadásának eredményeit és a leletek alapján készített rekonstrukciót mutatta be. A templom korai királyaink koronázó temploma

volt, majd királyi temetkezőhely funkcióját sokáig megtartotta. A helyreállított és rekonstruált Esztergomi Vármúzeumban rendezett kiállítás a kora középkori királyi székhely jelentőségét és szerepét idézte fel. A vécgrádi helyreállított palotában nyílt kiállítás Mátyás királynak és a reneszánsz kornak állított emléket. Sárospatakon, a Rákóczi Múzeumban *Lorántffy Zsuzsanna, Erdély és Patak Nagyaszonya* című kiállítás gazdag tárgyi anyaggal, az erdélyi fejedelemség fénykorát, közte Lorántffy Zsuzsanna történelmi szerepét örökítette meg. A királyi városok kiállításaihoz csatlakozott a Budapesti Történeti Múzeum kiállítása, amely a Budavári Királyi Palota történetét mutatta be számos kiemelkedő értékű műtárggyal. Ugyancsak a Budapesti Történeti Múzeum rendezte meg *Symphonia Hungarorum* címmel a magyar zenekultúra ezeréves történetét felölelő kiállítását rendkívül gazdag anyaggal, közte olyan unikális tárgyakkal, melyek még sohasem voltak magyar közönség előtt. A kiállításhoz tartalmas katalógus is csatlakozott. Fontos szerepe volt a korai magyar történelem felidőzésében a veszprémi Laczkó Dezső Múzeum *Údv. Noked, Boldog Gizella Királynő* című kiállításának, mely első királyunk felesége életét és történelmi szerepét ábrázolta.

A Magyar Nemzeti Galéria *Történelem-Kép* című kiállításával nyitott 2000-ben a Budapesti Tavasz Fesztivál. A kiállítás (és a hozzá csatlakozó tanulmánykötetnek tekinthető katalógus) arra adott választ, miként hagytak nyomot a képzőművészetben a történelmi események a különböző korokban.

Az egyházi, vallástörténeti kiállítások élére kívánkozik a Keresztény Múzeum *Magyar szentek élete és tisztelete* című kiállítása. Ugyancsak Esztergomban volt látható a Főszékesegyházi Könyvtár *Az esztergomi egyház a magyar művelődés századaiban* című vallástörténeti és művelődéstörténeti kiállítása igen gazdag anyaggal. *A Váci Egyházmegye ezer esztendeje* című tárlat Vácott, *Egyházak és etnikumok Észak-Magyarországon* című kiállítás Miskolcon és a *Vallás a jászok életében* című bemutató Jászberényben volt látható. Jelentős szellemi befektetést igényelt az *Egyház és vallás Nógrád megye ezeréves történelmében* című tárlat is Balassagyarmaton.

Regionális vallástörténeti kiállítást mutatott be Egerben a Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár *Ezeréves az Egri Egyházmegye* címmel, továbbá hasonló jellegű volt a Győri Egyházmegyei Kincstár és Könyvtár kiállítása, melyet *A Győri Egyházmegye ezer éve* címmel nyitottak meg. Gyulán *Világnak világa – egyhá-*

Részlet a „Budavári Palota évszázadai” című kiállításból
Detail of the exhibition “The centuries of the Royal Palace.”
Fotó – Photo: Dabasi András

„Bencés monostorok a középkori Magyarországon” című kiállítás részlete, Pannonthalma
Detail of the exhibition "Benedictine Monasteries in Medieval Hungary", Pannonthalma
Fotó – Photo: Múdrák Attila

zak a Körösök vidékén című kiállítás és katalógusa a nagytáj valamennyi vallási felekezete történetét felidézte. Kisebb terjedelmű, de érdekes vallástörténeti kiállítást rendezett a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár is *Hitélet Pesten-Budán* címmel. A Pannonthalmi Bencés Főapátság *Bencések a Kárpát-medencében* című kiállítása a rend hazai történetét ábrázolta, a Vasvári Múzeum pedig a Domonkos Rend történetének főbb csomópontjait tárta a látogatók elé.

Zártabb tematikájú, ám jelentős kiállításokkal tisztelegtek a Magyar Millennium előtt az országos múzeumok is. Így a Természettudományi Múzeum *Aki a világot szereti* című tárlata a Kárpát-medence természeti kincseit mutatta be, az Országos Műszaki Múzeum technikai múltunk legszebb kincseit állította ki a Műegyetemen. A Mezőgazdasági Múzeum *Éz a föld, melyhez minden szent nevet egy ezred-év csatolt* című kiállítása a magyar mezőgazdaság ezeréves történetét tekinti át. Érdekes kísérlet volt a Néprajzi Múzeum *Időképek* című kiállítása, mely az idő szerepét boncolgatja több korban, az emberi kultúrában, és amely találó ötlettel 2000. december 31-én 23 órakor nyílt meg, és amelyhez vaskos katalógus csatlakozott. A Hadtörténeti Múzeumban a *Koszorú és kard* című kiállításban a katonai jelképek segítségével hadtörténetünk ezer évét tekinthetjük át. Nagy érdeklődés jellemezte a Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum *Mindennapi élet az ezeréves Magyarországon* című rendezvénysorozatát, melynek keretében a Kárpát-medencében élt jobbágyok és parasztok munkáját, valamint a hétköznapjait és az ünnepek eseményeit idézték fel. Megkezdődött az Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékparkban a *Szellem napvilága*

című nagyszabású tárlat tudományos előkészítése, mely a magyarság szellemi nagyjait fogja bemutatni.

Hatalmas anyagot vonultatott fel az Iparművészeti Múzeum *Európai bútorok a XV-XIX. században* című kiállítása és katalógusa a Nagytétényi Kastélymúzeumban. Az Országos Széchényi Könyvtár 3 unikális kódexet mutatott be az újra felfedezés szándékával. A Petőfi Irodalmi Múzeum két elegáns kiállítása közül a *Szent István képe a magyar irodalomban* című első királyunk irodalmi megjelenítését mutatta be. *A tolle lege! – Vedd, olvasd!* című tárlat pedig arra a szerepre mutatott rá, melyet a reformáció töltött be a magyar irodalomban. Pécsen folytatódott a középkori egyetem feltárása és megtörtént az egyetem, továbbá az Aranyos Mária kápolnát és gótikus szobraikat bemutató kiállítás tudományos előkészítése.

A Magyar Millennium tiszteletére számos további művészeti kiállítás készült. Közülük kiemelkedőnek véljük a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesülete 5 kiállítását a Műcsarnokban: grafika, festészet, iparművészet, szobrászat és média témakörökben. Mind-egyik kiállításához katalógust is kiadtak. Kiemelkedő eseménye volt az időszaknak a Magyar Képzőművészek Egyesületének *Kárpit 2000* című nemzetközi pályázata és kiállítása a Szépművészeti Múzeumban. Ugyanott kapott helyet az *Országgháza* című kiállítás is, mely azokat a terveket mutatta be, melyek 1784 és 1884 között készültek az országgház felépítésére. A kiállításához kiadott vaskos katalógusban láthatók ezek a tervek a megfelelő tanulmányok kíséretében. A Magyar Képzőművészeti Főiskola *Corpus-Sanctus* címmel szervezett pályázatot és kiállítást.

Ide soroljuk a Barcsay Gyermekművészeti Alapítvány két gyermekrajz pályázatát és kiállítását, továbbá az Erdély Művészetéért Alapítvány kiállításait a Vármegye Galériában. A Magyar Millenniumnak tisztelegtek Kunkovács László fotókiállításai, valamint a Magyar Művelődési Intézet XIII. Országos Népművészeti kiállítása a Néprajzi Múzeumban. Uri hímezéseket és egyházi textilákat bemutató tárlat nyílt meg Miskolcon, Tiszakécskén pedig Fáth Lajos népművészeti gyűjteménye került állandó kiállításba. A MONFODI Alapítvány a mozgáskorlátozottak részére szervezett nemzetközi fotópályázatot.

Lószerszámdísz és övdíszek honfoglalás kori sírből (Balatonszentgyörgy) a „Féjzetek a magyar középkori élet tárházából” című kiállításban, Kaposváron
Harness and belt ornaments from a grave of the time of the Hungarian conquest
Fotó – Photo: Gözsy Gáborné

Érdekes kísérlet volt a veszprémi Művészek Háza *Orbis Pictus – A megfestett város* című pályázata, amelyen kortárs művészek vallottak műveikkel a városról a millennium évében. Néhány művész életmű-kiállítással tisztelgett az ünnepnek, pl. Somogyi Győző budapesti, Gruber Béla tihanyi és Samu Géza pécsváradai kiállítása. A Magyar Máltai Szereletszolgálat gondozásában *Jobbá legyetek* címmel országos gyermekrajz pályázat és kiállítás valósult meg, melyet több helyen bemutattak.

A regionális jelentőségű kiállítások közül azokat tartjuk kiemelendőnek, melyek egy-egy megye vagy nagyobb táj történetét tárják fel. Ilyen a *Kereszténység és államiság Baranyában* című kiállítás Pécsváradon, *Ezer év a Tiszatájon* című kiállítás Szolnokon, a Tata és környéke történetét feldolgozó kiállítás a Tatai Várban, *Nógrád megye 7 képben* című törté-

nelmi tárlat Salgótarjánban, Kossuth Lajos életútját ábrázoló kiállítást Cegléden, valamint a szentendrei Ferenczy Múzeum Pest megye régészeti és néprajzi emlékeit megőrkítő kiállítása. Érdeklődéssel tekintette meg a közönség Kaposvárott a Somogy megye ezeréves történetét bemutató két tárlatot, egyik a régészeti leleteket, másik a levéltár válogatott iratait tárta a közönség elé. Délnyugat Dunántúl egyik leggazdagabb történelmi kiállítása látható Zalaegerszegen, amely *Központok a Zala mentén* címmel nyílt meg.

Új kiállítás örökíti meg a vár történetét Egerben, Győr város ezeréves történetét Győrben. Folytatódott a somogyvári történelmi emlékhely fejlesztése. Találó címmel búcsúzott egy kiállítással a soproni Liszt Ferenc Múzeum az előző századtól: *Isten veled 20. század!* címmel. A szekszárdi Wosinszky Mór Múzeum a régi megyeháza világát ábrázolta szép kiállítással. Új állandó kiállítással mutatkozott be a város múzeumában *Gödöllő a nyitott város* címmel. Az Óbudai Múzeum a városrészi középkori történetét tárta a látogatók elé. Támogattuk a recski kényszermunkatábor új kiállítása megvalósítását.

Gazdag lelőhelyű. Árpád-kori régészeti skanzen valósult meg Tiszaalpáron, és egy természetvédelmi geológiai bemutatóhely épült ki Salföldön. Történelmi skanzen készült a Bükki üveghuták területén is. A város egykori megélhetését felidéző halászlé skanzen felépítését kezdték meg Baján.

A Magyar Millennium tiszteletére és az évforduló apropóján a speciális és tematikus kiállítások széles skálája valósult meg. A magyar állam jelképei és történelmi személyiségei voltak láthatók a budapesti bélyegkiállítás. A Postamúzeum vándorkiállítást készített *A magyar államiség ezer éve a hírközlésben* címmel, melyet több tucat postahivatalban mutattak be. Magángyűjtő felajánlásával Hímestojás Múzeum létesült Zengővárkonyban. A Közlekedési Múzeum Endresz György emlékére rendezett kiállítást, aki 70

évvel ezelőtt első magyarként repülte át az Atlanti-óceánt. Fotótörténelmi kiállítást nyitottak Kecskeméten, továbbá Budapesten volt megtekinthető a *Magyarország ezer éve térképen* című tárlat. A Magyar Zsidó Hitközségek Szövetsége *A múlt dimenziói. Fejezetek a magyar zsidóság történetéből* címmel rendezett kiállítást a Zsidó Múzeumban. Kiemelkedő jelentőségűnek ítéljük az Illyés Gyula emlékkiállítást, melyet a részben helyreállított ozorai várban rendeztek meg.

Tatabányán folytatódott a bányászattörténelmi skanzen fejlesztése. Nyíregyháza mellett magyar őspark létesül. Támogattuk egy budapesti századfordulón készült villamos és egy 100 éves vasúti kocsifelújítását. Érdekes kiállítás volt a keszthelyi Balaton Múzeumban *A magyar pipa története, a magyar történelem a pipákon* című tárlat. Somlószlószón Döbrentei Gábornak, az MTA első főtitkárának állítottak emlékkiállítást.

A Magyar Millennium tiszteletére a Somogy Megyei Levéltár *Az ezeréves Somogy az iratok tükrében* címmel rendezett kiállítást. A miskolci Városi Könyvtár érdekes kiállítása *Kódektől a CD-ROM-ig* címet kapta. A szegedi Somogyi Könyvtár két kiállítást is készített, az egyiket Magyarország és a nagyvilág könyvritkaságainak tükrében címen. A másik elgondolkodtató tartalmú kiállítás Vörösmarty idézetet kapott címmel: *Ment-e könyvek által a világ elébb?*

A kiállítások zöméhez elegáns megjelenésű és tartalmas katalógus készült, közülük több kötet a témát tudományos igénnyel feldolgozó monográfiának minősíthető.

A Magyar Millennium kormánybiztosa célkitűzésének megfelelően a rendezvények és kiállítások sorában kaptak helyet a helytörténelmi kiállítások, tájházak és faluházak, melyek egy-egy falu, kisebb közösség erőfeszítésével, a Kormánybiztos Hivatala támogatásával jöttek létre, és amelyek a község történetét, lakóinak életét és népművészetét örökítik meg állandó kiállítás vagy tájház, faluház keretei között. Mintegy 60 ilyen kiállítás valósult meg a

település lakói önkéntes és lelkes munkájával, az önkormányzatok minimális segítségével, többségében a felvidéki és a dunántúli kisközségekben. Felsorolásuktól terjedelmi okok miatt el kell tekintenünk. Néhány kiállításhoz helytörténelmi monográfia is csatlakozott. A helytörténelmi kiállításokat és faluházakat általában a falu millenniumi napján, a millenniumi zászló átadása után, ünnepélyes keretek között nyitották meg.

Összegezve ezt a rövid összefoglalást, a Magyar Millennium időszakában a Kormánybiztos Hivatala támogatásával mindösszesen 186 kiállítás, bemutató valósult meg. Talán nem érdektelen rögzítenünk, hogy a kiállításokra a kormánybiztos hivatala a rendelkezésére álló pénzügyi forrásokból kerekítve 530 millió forintot fordított.

Lásd még – See also: Képmelléklet I–III.

Exhibitions in Honour of the Hungarian Millennium in 2000-2001

In January 1999 the Government Commissioner of the Hungarian Millennium made a public appeal to all the municipalities and cultural institutions to celebrate the Hungarian Millennium. Thousands of municipalities and hundreds of institutions applied. Naturally, the museums in Hungary wanted to achieve the said goal by organising exhibitions. These were realised on the basis of two basic aims. Either the theme of the exhibitions were connected to the history of the Hungarian state, Christianity and culture, or the fact of the realisation of a certain exhibition was the way of celebrating the Hungarian Millennium. The 186 exhibitions, which were financially supported by the Bureau of the Government Commissioner of the Hungarian Millennium could be divided into five categories: exhibitions of national importance, art exhibitions, exhibitions of regional importance, significant thematic exhibitions or with special content, local history exhibitions.

A régi vármegyeháza világa

Lovas Csilla

Tolna megye egyik legfontosabb műemléke a neves építész, Pollack Mihály által tervezett régi vármegyeháza. Itt rendezte meg a Wosinsky Mór Megyei Múzeum új állandó kiállítását *A régi vármegyeháza világa* címmel. A klasszicista épület egyik szárnyát a régi fényére emlékeztető módon berendezve mutatjuk be a nagyközönségnek. Történelmi értékeink mentésén, illetve rekonstrukcióján túl

az a szándék is vezérelt bennünket, hogy a megyeházával a vármegyére, mint az ezeréves államiség egyik pillérére is emlékezzünk.

Kiállításunkkal felidézük a XIX. század első felének hangulatát. A főispáni dolgozószoba, az empire szalon, a biedermeier női szalon, a könyvtár és a vadászterem során átsétálva, mintha a vármegyeház főispáni lakosztályába lépne be a látogató, vagy inkább egy nemesi rezidencián járna, ahol az elmúlt századok értékei megőrződtek.

Az enteriőrök a XIX. század bútorstílusait és festészetét képviselik. A főispáni szobában látható az a magyaros empire stílusú karosszék, melyben a beiktatási ceremónia alkalmával magasra emelték az új főispánt. Itt láthatjuk I. Ferenc császár reprezentatív portréját, melyet Tihanyi Tamás főispán az épülő székház díszítésére ajándékozott 1828-ban a vármegyének.

Az empire szalon 1810 körül Bécsben készült különlegesen szép bútorregyüttest mutat be, melyet mitológiai témájú festmények,

A biedermeier szalon – The biedermeier-style salon
Fotó – Photo: Lovas Csilla

Donát János klasszicista portréi és Neugass Izidor 1811-ben festett családi csoportképe egészít ki.

A biedermeier női szalonban az 1840 körül, Magyarországon készült ülőgarnitúra felett látható a bécsi biedermeier stílust követő családi arcképcsarnok. A század közepén készült romantikus tájképek mellett egy képóra a „Vitam et sanguinem” romantikusan értelmezett történelmi jelenetével, felette pedig Barabás Miklósnak a *Pásztor* című népi életképe díszíti a termet.

A következő enteriőrben, a cseresznyefa könyvszekrényekben elhelyezett könyvgyűjtemény mellett, a korábbi századok művészeti értékei is jelen vannak, mint pl. Rocco Marconi: Krisztus és a házasságtörő nő című reneszánsz táblaképe, késő reneszánsz tükrös írószekrény Észak-Itáliából és az örök várost, Rómát ábrázoló barokk metszetek. Itt látható Haán Antal: Judit és Holofernész bibliai történetét feldolgozó festménye, valamint Orlay Petrics Soma: Szép Ilonka című irodalmi ihletésű olajképe is.

A vadászterem férfias hangulatát vadász-csendéletek és életképek, a pipatórium és a neobarokk ülőgarnitúra adja. A XIX. századi nemesember világát nem lehet megérteni két szenedély, a pipázás és a vadászat megidézése nélkül. A vitrinben három, különösen szépen faragott tajtékpipafejet, a pipatóriumon több XIX. századi pipát helyeztünk el. Ismeretlen XVIII. század végi németalföldi festő készítette az öt képből álló barokk vadász-csendélet sorozatot, melyet több XIX. századi csendélet mellett láthatunk.

A Wosinsky Mór Megyei Múzeum történelmi hangulatot megidéző új állandó kiállítása a XIX. század első felének legkiválóbb képző- és iparművészeti alkotásain keresztül reprezentálja a vármegye nemesi világát.

A kiállítás támogatói: a Magyar Millenniumi Kormánybiztos Hivatala, a Tolna Megyei Önkormányzat, a Nemzeti Kulturális Alap-program, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma és Szekszárd Megyei Jogú Város. A kiállítást rendezte Lovas Csilla irodalomtörténész.

Lásd még – See also: Címlap – Cover

The World of the Old County Hall

One of the most important monuments in Tolna county is the building of the old county hall. That is where the new permanent exhibition of the Mór Wosinsky County Museum has been opened, bearing the title "The World of the Old County Hall". The exhibition presents the atmosphere of the early 19th century. The visitors can examine the interior of the Lord Lieutenant's study, an Empire-style salon, a biedermeier-style salon, a library and a hunting hall and can get an insight into the everyday life of Hungarian nobility in Tolna county.

A Bélyegmúzeum millenniumi rendezvényei

Halász Alexandra

A magyar államiség 1000 éve a hírközlés történetében (vándorkiállítás)

A Postai és Távközlési Múzeumi Alapítvány 2000. augusztus 14-én vándorkiállítást indított országjáró útjára. A bemutatkozás megnyitó ünnepségére az Ópusztaszeri Nemzeti Emlékpark Postaházában került sor. A kiállítás elkészítését a Magyar Millenniumi Kormánybiztos Hivatala támogatta. A vándorkiállítás egy éven keresztül járta az országot. Az öt postaigazgatás területén (Debrecen, Miskolc, Szeged, Pécs, Sopron, Budapest vidéke), kis és nagy postahivatalok ügyfélteré-

ben, illetve művelődési házakban volt látható. Helyigénye miatt (négy nagyméretű, könnyen szerelhető könnyűfém szerkezetű tábló) a kisebb hivatalokban több részletben állították ki.

A táblókon fóliázott képek formájában helyeztük el a posta és a magyar állam történetét bemutató reprodukciókat, fotókat, felnagyított bélyegképeket. A fóliázott megoldás időtállóvá és jól mozgathatóvá tette a kiállítást. Mivel az eredeti dokumentumok, tárgyak fotói és másolatai voltak láthatóak, a kiállítás külön őrizetet nem igényelt. Az első táblón az állami postaszervezetek kialakulását mutattuk be a középkortól a Magyar Posta Részvénytársaság működéséig napjainkban. Láthatók voltak a középkori futárok,

hírnökök – korabeli szóval – a „folyók”, a fejedelmi és a török posták, a Habsburg posta, a Magyar Királyi Posta, a közelmúltat idéző szocialista posta és jelenünk szolgáltató postája.

A második tábló a hírközlés infrastruktúrájának fejlődését ismertette: a postautak és a távközlési hálózatok (korhű térképek segítségével), a különféle postakocsik és egyéb, levélposta-anyagot szállító járművek képei-vel. Bemutattuk a műsorszóró állomásokat és a köztéri hírközlési berendezéseket is, így az adótornyokat, távvezetékoszlopokat, a távbeszélő fülkéket és a levél szekrényeket. Ezen a táblón jelentek meg a postaházak és a jelentősebb postapaloták. A harmadik táblón a hírközlési emlékeken látható állami jel-

„75 éves a Bélyegmúzeum” című kiállítás részlete
Detail of the exhibition "The 75-Year-Old Stamp Museum"
Fotó – Photo: Hajdú József

képeket mutattuk be: a Szent Koronát, a nemzeti színeket, az állami címereket, azok ábrázolását a postaforgalmi nyomtatványokon, pecséteken, érméken, bélyegzőkön, bélyegeken, jelvényeken, zászlókon és rangjelzéseken, levélszokrényeken, üveglablakokon, postai szállítóeszközökön stb. A negyedik tábló teljes egészében bélyegképekből áll, kronologikus sorrendben bemutatva a magyar államiság 1000 évét, a történelmi eseményeket, személyiségeket és jellegzetes épületeket, emlékhelyeket, emlékeket.

A kiállítás célja az volt, hogy közelebb hozza a magyar államiság ezeréves fennállásának üzenetét a postatörténet tükrében mindazokhoz, akik betérnek a postahivatalba. Emiatt a kiállítás külalakjának megtervezésében az egységes képhatásra és a viszonylag tömör, lényegre törő feliratozásra törekedtünk. Mivel a nagy táblók a forgalmas felvevőhivatalokban nyertek elhelyezést, megfordult a hagyományos múzeumi szemlélet: nem a látogató jött megnézni a kiállítást, hanem a kiállítást vittük közel a nagyközönséghez. Így a kiállítást százazrek ismerhették meg hazánkban, képet kapva egy gazdag történelmi múltú szervezetről – a postáról –, mint nemzeti értékeink, kultúránk közvetítőjéről.

70 éves a Bélyegmúzeum (időszaki kiállítás)

Az emberi természet gyűjtési hajlama sok-sok műkincset őrzött meg az utókor számára. Az így fennmaradt gyűjtemények jelentős része múzeumokban látható. A gyűjtemények egyik legjelentősebb ágának napjainkig a bélyeggyűjtést tekinthetjük. Ezek a kisgrafikai alkotások közvetlenül vagy reprodukálva bemutatják a világ kulturális örökségének és jelenének szinte minden területét.

A Magyar Királyi Posta által alapított múzeum a világ egyetlen önálló, csak bélyeg-ek és a hozzá kapcsolódó tárgyak, dokumentumok gyűjtésével foglalkozó közgyűjtemény. Létrejötté összefonódott a Magyar Posta és hazánk történelmével. Külföldi gyűjteményeit az UPU (Egyetemes Postaegyesület) tagországok 1878 óta kölcsönöségi alapon megküldött bélyegei alapozták meg. Századunk első harmadában a posta nagy összegű vásárlásaival és ajándékozások révén gyarapodott a gyűjtemény. A magyar bélyeganyag akkor vált teljessé, amikor a Magyar Királyi Posta 1915 és 1922 között egy páratlanul gazdag összeállítást vásárolt meg a neves filatelista és bélyegkereskedő Poppovits Frigyes Mirkótól.

A világhírű gyűjtemény minden magyar bélyeg összes változatán kívül a világ csaknem valamennyi bélyegét őriz és bemutatja, a tömegbélyegektől a filatéliai világsztárokig. Az itt őrzött bélyegek száma meghaladja a 12 milliót, az állandó kiállításban több mint 350 ezer látható. Az úgynevezett külön gyűjtemények anyagát a nagyközönség rendszerint ritkán láthatja. A külön gyűjtemények jobbára ajándékozás útján kerültek a múzeumba. Számos filatéliai ritkaságot rejtenek. A hetvenéves múzeumot köszöntő tárlat ezeket a különlegességeket mutatja be. Az időszaki kiállítás 2000. november 22-én nyílt meg, és 2001. október 31-ig volt látható a Bélyegmúzeumban.

75 éves a pénzjegynyomda (időszaki kiállítás)

2000-ben ünnepelte hetvenöt éves fennállását a Pénzjegynyomda. Ismerve a bélyeggyűjtésben betöltött szerepét, már ez az évforduló is elegendő lenne egy, a Bélyegmúze-

umban megrendezett kiállítás aktualitásához. Legalább ekkora jelentősége van azonban a nyomda falai között működő grafikai iskolának, melynek művészei több évtizedes munkásságukkal maradandó értéket teremtettek a hazai művészeti életben.

Ez az alkotóműhely gyakorlatilag egyidős a Pénzjegynyomdával, hiszen működésének kezdete 1925-re tehető. 1936-tól dolgozott a művészeti osztályon Horváth Endre grafikusművész. Munkássága meghatározó a nevével fémjelzett iskola későbbi fejlődését tekintve, hiszen egyéni grafikai, metszői stílusát meghonosítva megteremtette a magyar grafikai kifejezőmód alapját, ami méltán tette európai hírűvé őt magát, de munkáin keresztül a magyar bankjegy- és bélyeggyártást is. Munkásságához kötődik az első magyar metszett bélyeg elkészítése 1949-ben.

Horváth Endre halálát követően Nagy Zoltán került a művészeti osztály élére. A Pénzjegynyomda technológiai fejlődésének köszönhetően 1957-től lehetőség nyílt ofszetbélyegek nyomtatására is. Lehet, hogy más körülmények mellett ez is közrejátszott abban, hogy az ő irányításával számtalan, igényes kivitelű bélyeg látott napvilágot, s olyan alkotók jelentek meg bélyegtervezőként, mint Vertel József, Kékesi László, Gál Ferenc és Füle Mihály.

A napjainkig tartó időszakot a Vagyóczky Károly vezette művészeti osztály jelenti, olyan alkotókkal, mint Szunyoghy András, Bojtos Károly, Vén Zoltán, Lengyel György, Zsitva Szabolcs, Elekcs Attila, illetve a legfiatalabb nemzedék képviselőiként Pálincás György és Czeglédi Gábor. Ezen alkotóművészek rézkarcaiból és metszeteiből áll az időszaki kiállítás, a teljesség igénye nélkül.

A kiállítást a Bélyegmúzeum és a Pénzjegynyomda közösen rendezte. Megnyitója A 70 éves a Bélyegmúzeum című kiállítással együtt, 2000. november 22-én volt, és 2001. október 31-ig tartott a Bélyegmúzeumban.

Nobel-díjasok a világ postabélyegein (Bélyegbemutató)

A bélyegbemutató Láng István, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja magángyűjteményének felhasználásával valósulhatott meg Nagy Ferencnek, a Magyar Tudóslexikon főszerkesztőjének felkérésére. A 32 négyzetméter felületű kiállítás helyszíne a MTFESZ székház volt, az alkalom pedig, ami lehetőséget adott a Nobel-díjas tudósokat bemutató tematikus kiállításra, a „Tudóstalálkozó – 2000” nevű rendezvény (2000. május 22–23). Az utóbbi időben a filatelisták körében igen kedvelt lett a Nobel-díjas személyeket vagy szervezeteket ábrázoló bélyeggyűjtése.

Lényegesen több bélyeget jelentettek meg az irodalmi és a béke Nobel-díjasok-

ról – személyekről, szervezetekről egyaránt –, mint Nobel-díjas tudósokról. Különösen sok bélyeget adtak ki a háromszor (1917, 1944, 1963) díjazott Nemzetközi Vöröskeresztről, valamint az UNICEF-ről és a Nemzetközi Munkaügyi Szervezetről. Az irodalmi Nobel-díjasok között a bélyegek számát tekintve Winston Churchill vezet a listát. (Nobel-díját 1953-ban kapta irodalmi értékű parlamenti beszédeierért.) A nagyszámú bélyeg természetesen elsősorban a világhírű politikus emlékét őrzi, de mint irodalmi Nobel-díjasnak, helyet kellett kapnia a gyűjteményben is. A világhírű tudósok számos ország bélyegein megjelennek, a leggyakrabban szereplő személyek: Robert Koch (148 bélyeg), Albert Schweitzer (106 bélyeg) és Albert Einstein (93 bélyeg).

Ugyanez a bélyeganyag bemutatásra került a Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen is 2001. május 22–29 között, a Nobel-díj centenáriuma alkalmából rendezett tu-

dóstalálkozón, amely alkalmából hazalátogatott és beszédet mondott Oláh György Nobel-díjas kémikus.

Magyarok, akik a XX. századot csinálták

A Magyarországon tevékenykedő vagy magyar származású tudósok kiemelkedő mértékben vettek, illetve vesznek részt a világ tudományos-technikai fejlődésében. Ezt jelzi számos Nobel-díjasunk, világhírű kutatónk, feltalálónk. A Magyar Nemzeti Múzeum és a Magyar Tudomány- és Technikatörténeti Műhely a millenniumi év alkalmából megemlékező kiállítást rendezett a jeles magyar személyiségekről, ehhez az eseményhez kapcsolódott a Bélyegmúzeum segítségével készült bélyegbemutató. Láng István akadémikus gyűjteménye teljes a világ jeles tudósait bemutató bélyegekből, ebből a gazdag tematikus gyűjteményből válogattunk Nagy Ferenc felkérésére. A Nemzeti Múzeum rotundájában látható kiállítást a

Bélyegmúzeum gyűjteményében lévő, a Magyar Millenniumról megemlékező bélyegek, bélyegblokkok és első napi borítékok bemutatásával színesítettük. A kiállítás 2001. augusztus 31 – november 10-ig volt látható.

The Millennial Exhibitions of the Stamp Museum

In August 2000 a travelling exhibition was opened in Ópusztaszer about the history of the Hungarian state and the Hungarian Post Office. The exhibition, which covered the history of medieval post offices as well as that of the later periods, was taken to post offices throughout the country for a year. A temporary exhibition, opened in November 2000, presented the rich collection of the Stamp Museum. The collection of 12 million pieces consist of all the versions of the preserved Hungarian stamps and almost any of the stamps from all around the world. Another temporary exhibition celebrated the 75th anniversary of the Bank Note Press, focusing on the importance of the graphic workshop established at the press. Thanks to the workshop the production of Hungarian bank notes and stamps became well-known world-wide.

Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum kiállítása

Villangó István

ORBIS PICTUS

Észleltetés az iskolában

„Iőszte ide gyermek!
tanully okoskodnyi, bölcselkednyi...
Mindeneket valamelyek
szükségesek, igazán megértenyi,
igazán cselekednyi, véghezvinni,
igazán kimondani...
Által viszlek tégedet mindeneken,
megmutatok néked mindeneket,
megnevezek tenéked mindczeket...
...Azután elfogunk memi a világra
és megszemléltünk mindeneket...”

Így szólítja meg ifjú olvasóit és a „nézeti látásmód” híveit Comenius híres művének bevezetőjében, s ezzel a képpel „invitálja” a közönséget az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum is a millennium alkalmából rendezett Orbis Pictus című, az iskolai szemléltetés múltját idéző kiállítására. Már a harmadik időszaki bemutató ez, amelyet a múzeum 1998 óta új helyén, a Györfly István ut-

cai egykori iskola épületében rendezett. Most is – miként a korábbiaknál – a témát elemző tudományos konferencia kapcsolódott az ünnepélyes megnyitóhoz. (A tanácskozáson elhangzott előadások szövege az erre az alkalomra megjelent OPKM kiadványban olvasható: A szemléltetés évszázadai. Budapest, 2001. 233 p.)

A kiállítás nem időrendben és nem a hagyományos tantárgyi csoportosításban mutatja meg az iskolai szemléltetés sajátos módszereit, illetve azokat a segédeszközöket, amelyeket az oktatás, az ismeretterjesztés készségeggel hasznosított. A címadó Comenius mű az akkor ismert „látható világ” jelenségeit, fogalmait megjelenítő, értelmező oktatási célú képeskönyv. Illusztrációi, aprólékos metszetei frízszerűen kísérik a bemutatót. A lépcsőházban egy Foucault-inga fogadja a látogatót, amely a Föld tengely körüli forgását hivatott látványosan bizonyítani. (Magyarországon először 1880-ban a szombathelyi székesegyházban Kuncz Adolf premontréi tanár mutatta be.) A folyosókon iskolai szemléltető faliképek láthatók a földrajz, a természetrajz, az egészségtan és a történelem köréből. Ez utóbbiak között különösen figyelemre méltó a népiskolák részére készült, 20 tagból álló, magyar történelmi sorozat: Árpád pajzsra emelésétől a Deák Ferenc ravatalánál tisztelgő Erzsébet királyné ábrázolásáig.

A gyermek munkák, játékok, rajzok, mint a világ megismerésének elemi módozatai után az elvontabb írás-olvasás tárgyai, képi segédletei következnek. A mennyiség, a tá-

volság, a súly, a terület, az erő, a sebesség és más még elvontabb fogalmakat a mérőeszközök változatos példányaival jeleníthetjük meg (pl. számoló korongok, hengerek, óriási logarléc), s a törvényszerűségeket, jelenségeket szemléltetésére a legkülönbözőbb modellek, makettek, kísérleti berendezések, szertári tárgyak szolgálnak. A legrégebbi darabok még a nagyszombati egyetemről származnak, köztük a biztos egyensúlyú baba, egy barokk puttó, ami egy drótszálon állva a súlypont elhelyezkedésének szabályát igazolja. Az „elekrosztatikus dob” az elektromos töltés, a „pálca hegedű” a hangtan jelenségeinek XVIII. századi eszköze. Ugyanakkor készült az óraműves heliosztát, amelynek segítségével a nap sugarait, a fényt állandóan egy irányba lehetett terelni. Feltűnő az optikai eszközök, műszerek szép formája, művéssege, a nemes anyagok alkalmazásának igényessége. A szem működését például egy érdekes modell mutatja be. De nem hiányoznak a látással kapcsolatos egyéb eszközök sem, mint pl. a zootrop, a kúpanamorfózis, a kaleidoszkóp. A világegyetem mozgását egy kezdetleges, de szellemes szerkezet, a tellurium illusztrálja, pontosan jelezve a napok, az évszakok változásait, a nap- és holdfogyatkozások okait.

A legújabb találmányok, felfedezések gyorsan helyet kaptak a magyar iskolákban. Gondoljunk Jedlik „forgonyjaira”, dinamójára, de Bell telefonja, Edison fonográfja is ott volt a természettani előadókban. Az epizódok, epidiáskópok, a laterna magica, a diavetítő készülékek hamar meghonosodtak

az oktatásban, az ismeretterjesztésben. Kevesen tudják például, hogy Magyarországon készítették és forgalmazták először hivatalosan és intézményesen kifejezetten iskolai oktatófilmeket, s az „Uránia” nem csupán ismert mozi a fővárosban, hanem nagy híré szemléltető taneszközüket gyártó és forgalmazó vállalkozás is volt. Természetesen „élőben” is láthatók a bemutatón az ívfénnyel vetített Uránia ismeretterjesztő diasorozatok. A mozgóképeket – többek között – egy 1920-as években használatos berregő masina közvetíti a vetítő berendezések gazdag lárlatán. Sok készülék működtethető, éppen úgy, mint a régi lemezjátszók, szalagos magnetofonok, amelyekkel behallgathatunk az iskolarádió régi adásaiba. Ma már fölüeny mosollyal kapcsolja be a látogató a 1960-70-es évek, akkor legkorszerűbbnek tartott audio-vizuális eszközeit és a ma már legendába illő school-computert. De nem csak az eszköz jelenti a közelmúltat, hanem a széles választékban közvetített tartalom is a kort idézi.

Jellemző a kiállításra, hogy aktivizálja a nézőt: ki lehet próbálni a különböző vízikerekeket, az áramfejlesztő készülékeket, a detektoros rádiót, válogathatunk az iskolatévém emlékezetes adásaiból. Öveges professzor kísérleteiből, interaktív számítógépes program segítségével képes üzeneteket, üdvözlőteket kapunk egykori iskolákból, a „kémia előadó” pultjánál látványos kísérleteken csodálkozhatunk.

Hasznos tanulságokkal szolgál a kiállítás: az oktatóknak, a művelődéstörténet iránt érdeklődőknek, a pedagógus jelölteknek és az iskolai tanulóknak egyaránt, és követendő példát mutat a mai tanszergyártók és -forgalmazók, tankönyvírók számára is.

Végül megjegyzendő, hogy a millennium évében újra megindultak az épület külső homlokzatán a felújítási munkálatok. Így legalább már részleteiben megmutatkoznak a századelőn épült tisztviselőtelepi főgimnázium jellegzetes díszítőelemei, és megvan a remény arra, hogy rövidesen teljes pompájá-

ban látható majd a Könyves Kálmán körúton az egykori – ma még ütött-kopott – „Tündérpalota”.

The Exhibition of the National Pedagogical Library and Museum

The exhibition "Orbis pictus" opened at the National Pedagogical Library and Museum presents the history of demonstrative methods of teaching in Hungary. It is not arranged according to a chronological order: first the visitor meets the basic ways of learning about the world, such as toys, drawings. This phase is followed by the visual aids of the learning of reading, writing. The even more abstract ideas and concepts (e.g. measure, weight, speed, etc.) are presented with the help of measuring tools and instruments: for the demonstration of certain phenomena and natural laws there are several models and experimental devices displayed. The exhibition is interactive, the visitors can operate the instruments, and examine how the water-wheel, the dynamo, or the detector radio set work.

Műszaki kincseink

Gajdos Gusztáv

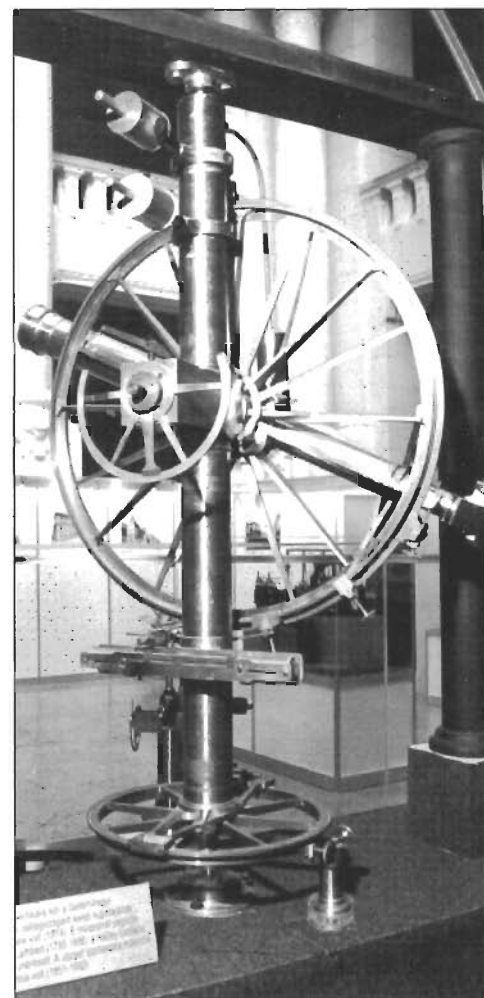
A Budapesti Műszaki Egyetem aulájában 2000. május 17–24. között volt megtekinthető a *Műszaki múltunk legszebb kincsei, a Műegyetem szerepe Magyarország technikai fejlődésében* című millenniumi kiállítás e sorok írójának rendezésében. Elsősorban a Budapesti Műszaki Egyetem professzorai mérnöki alkotásait emeltük ki, továbbá a magyar technikatörténet egyes fordulópontjait jelentő találmányokat. A kiállítás egyben bemutatta a József Ipartanoda – Műegyetem és az Országos Műszaki Múzeum fejlődését képekben.

A BME aulájának közepén állt nagy vertikális kört alkotva a Gellért-hegyi URÁNIA csillagvizsgáló keleti kupolájának fő műszere 1814-ből. E műszerrel végezte Mayer Lambert (1795–1865) a Halley-üstökös pozíció méréseit. Ő volt a József Ipartanoda második igazgatója 1851–1860 között.

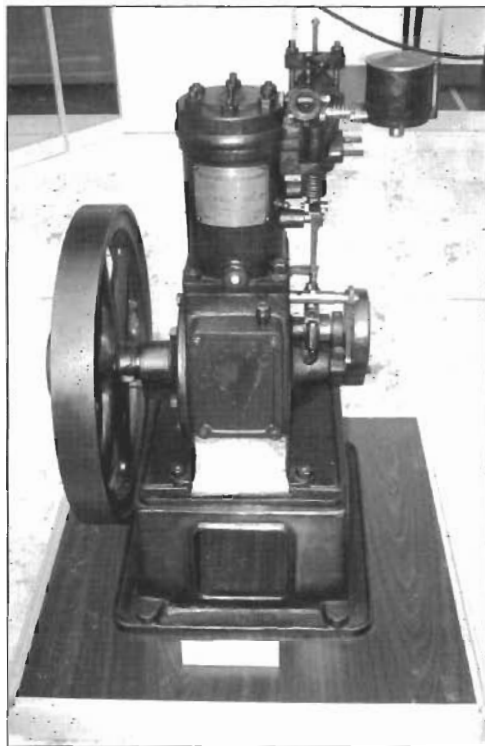
Az aula területén, továbbá az U alakú oldalfalak mentén tematikus sorrendben jelentek meg a tárgyak: az 1758-as első magyar, Selmezbánya környékén, Hell József által szerkesztett atmoszféricus gőzgép, a „tűzgép” nagy modellje; a Bánki-Csonka találmányát jelentő „No 1” jelű egyhengeres négyütemű belső égésű motor 1893-ból; a világ

első porlasztója, karburátora. Megtekinthető volt egy lábhajtásos eszterga, a műegyetemi vegyész Wartha Vince tárgyai, Wartha idejéből való laboratóriumi sarok, a Zipernowsky tervezte városi, elektromos meghajtású egy sínű vasút modellje, az 1904-es Kosutány-Rejtő tervezésű térszemle minőségvizsgáló eszköz. Két vitrin között állt a győri Mayer-féle világóra, mely az 5 világrész 64 fővárosában mérhető időpontokat mutatta egyszerre. A világóra az 1911-es Torinói Világkiállításon díjat nyert. Érdekes tárgy volt a Bay Zoltán-féle Föld-Hold távolságmérő radarberendezés időértékelője, az 1947-ből származó, Kruspér István műegyetemi professzor által tervezett új szintezőkészlet, mely az 1878-as Párizsi Világkiállításon ezüstérmét kapott. Megtekinthető volt a Jedlik-féle 1861-es, a világ első dinamója, villamos kocsija és forgánya is.

Bemutattuk az első magyar rádiót és TV készüléket, valamint Magyar Endre 1948-as telefon pontosító gépét. Látható volt a hangrögzítő berendezések fejlődése, a Bródy-féle, az 1936-os BNV-én bemutatott kripton-éghető, a Petzval József megalkotta világelső

Az URÁNIA csillagvizsgáló keleti kupolájának fő műszere, 1814
The main device of the URÁNIA Observatory's eastern dome, 1814

*Belsőégésű motor. Ganz és Társa. 1893
Internal combustion engine. Ganz and Co., 1893
Fotók – Photos: Gajdos Gusztáv*

portré-kamera (1841) modellje és a Duloics-féle DUFLIX fényképezőgép, a Segner-féle ős vízkerék, a Kempelen tervezte ős gőzturbina és a Bánki szerkesztette kettős átömlésű akciós vízturbina modellje. Bemutattuk a Műegyetem első digitális számítógépének, a MESZ-I.-nek a vezérlőpultját, jelzőgős szekrényét, melyet Kozma László (1902–1983) Kossuth-díjas professzor tervezett 1958-ban, s a gép 10 éven keresztül szolgálta a BME igényeit.

A kiállításon színes fotók mutatták be az egyes hazai építészeti alkotásokat, melyeket műegyetemi professzorok terveztek. Így a Steindl Imre által tervezett Parlament (1904) épületét, a Hauszmann Alajos féle Királyi Kúriát (1896), a Czizler Győző által megálmodott Országos Kaszinót (1896), a Pecz Samu féle Központi Vásárcsarnokot

(1897) a Walder Gyula tervezte Ciszterci Ginnáziumot és Templomot (1929) és a Kotsis Iván megalkotta Tihanyi Biológiai Kutatóintézetet (1927).

A kiállítást Várhegyi Attila, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma államtitkára nyitotta meg. Számos külső látogató és műegyetemi érdeklődő tekintette meg.

Treasures of Our Technical Past

A millennial exhibition could be seen at the assembly hall of the Budapest Technical University between May 17th and 24th last year, presenting the technical history of Hungary. Several outstanding mechanical or technical instruments were displayed, such as the first Hungarian atmospheric steam engine from 1758, the internal combustion four-cylinder engine from 1893, the world's first carburettor and pulverizer, but the first Hungarian radio and television set could be also examined by the visitors.

A szépség dicsérete

XVI–XVII. századi magyar főúri öltözködés és kultúra

Fári Irén

A Magyar Nemzeti Múzeumban zajló fölújítási munkák közben különleges kiállítás csalogatta a közönséget augusztus 9-től október 28-ig. Különleges volt témájában, hiszen Magyarország török kori történelemből nem az öltözködés és a divat jut azonnal eszünkbe. A három részre szakadt országban állandósult hadiállapot sem kedvezett a tárgyi anyag fennmaradásának. A rendezők szándéka az, hogy elsősorban a Nemzeti Múzeum textilgyűjteményére alapozva a magyar öltözködéskultúrát a XX. századig négy nagy egységre bontva mutassák be. Ennek első darabját láthattuk most.

A XVI–XVII. század öltözködésére vonatkozó írott anyag meglehetősen gazdag, pl. hagyatéki leltárakban, az ennek megfelelő tárgyi anyag viszont kevés. Ráadásul nem könnyű értelmezni a terminológiát: pl. aba posztó, karmazsin, násfa. A kiállítás rendezői, Tompos Lilla és Kiss Erika nem voltak könnyű helyzetben, de kiválóan oldották meg a feladatot, érthető és élvezhető kiállítást alkottak.

Az a rendezői elképzelés, hogy a múzeumlátogatót fokozatosan vezették be a XVI–XVII. századi szakkifejezések megértésébe, kellemes meglepetése volt a kiállításnak. A rövid, szakszerű és érdekes magyarázatokat (pl.

Részlet a kiállításból – Detail of the exhibition

hány méter selyemszál gombolyítható le a gubóról, mennyi bíborkagyló szükséges 1,5 gramm festék előállításához?) képek, tapintható tárgyak (pl. a szövésfajtkánál), kinagyított modellek és rekonstrukciók tették érthetővé. A táblácskás szövés technikája a menték gomboláspántját alkotó dekoratív szalag

előállításakor volt nélkülözhetetlen. Bonyolultságát jelzi, hogy a soproni gombkötők céhszabályzata szerint a mesterré váláshoz nyolcvannégy kártyával kellett a remeket megszöni. A szemet gyönyörködtető eredeti hímzések és szövések mellett választ kapott a látogató arra is, hogy mit neveztek a XVII.

Részlet a kiállításból – Detail of the exhibition
Fotók – Photos: Képeessy Beuce

századi magyar forrásokban kamukának (damaszt), vagy mi volt a skófiumból (húzott arany- vagy ezüstsál) szövött textília.

A kiállítás első termében a női és férfi öltözködés teljes kelléktára látható volt: felsőruha, ékszerek, a fej díszei, lábbelik, fehérnemű, az öltözet egyéb kiegészítői (pl. díszfegyverek). Sok-sok ötlettel tették élővé a rendezők a kiállítást, mint pl. a szagolható illatmintákkal – ebben a korban a legkedveltebbek a rózsá-, levendula-, rozsmaring-, jázmin- és a pézsmaillat – vagy a kíváncsiságot fokozó, függöny mögé rejtett, a legújabb kutatásokon alapuló fehérnemű rekonstrukciókkal.

A kevés XVI. századi viselet főként sírleletből származik. Jól egészítette ki az anyagot az Esterházy család képes családtörté-

netéből, a Trophacum-ból (Bécs, 1700) válogatott illusztrációs anyag. Bár az ékszerek ellenállóbb anyagból készültek, mint a romlékony textíliák, a drága nyersanyaguk miatt a divat változásával beolvastották, újrafogalták őket.

A második teremben a kincstárakban vagy főúri gyűjteményekben megőrzött XVII. századi öltözékek kaptak helyet, szám szerint öt. A két női díszruha – Brandenburgi Katalin, Bethlen Gábor erdélyi fejedelem második feleségének magyar ruhája és feltehetőleg Esterházy Orsolya – Esterházy Pál első feleségének – aranyozott ezüst- és ezüstfonállal hímzett, korallgyöngyökkel kivarrt teljes öltözet: szoknya és váll. – különösen értékes, mivel csak ez a kettő maradt ránk a hajdan volt ruhatárából.

A férfiak viseletének gazdagságát a Bánffy és az Esterházy család kincstárából származó dolmány és menték képviselték. A terem falain a főúri ősgalériákból származó képek függtek. A kor főszereplői, a magyar arisztokrata családok jelentős tagjai pompás barokk öltözetben, minden olyan apró részlettel és kiegészítővel láthatók, aminek tárgyi anyaga nem maradt korunkra.

A kiállítás harmadik terme a korszak magyar irodalmából válogatott személyvényeket. A labirintus formában kialakított tér a szépség többretegű megközelítésére adott alkalmat, az utak és tévutak, a „tisztá-bűnös”, az „égi-földi” viszony mibenlétéről beszélt költői és prózai idézetekkel. Újabb rendezői lelemények várták a látogatót: a témákat színekben szimbolizáló virágdíszek, röpködő Cupidók, a tér közepén hívogató kút, melynek kávjában áthajolva a látogató megtekinthette saját szépségét.

Az igényes kiállítási vezetőt (összeállította Ridovics Anna) olvasva ismét csak sajnálhatjuk a kiállítás rövidre szabott nyitvatartását. Várjuk a folytatást!

The Praise of Beauty Wear and Culture of the Hungarian nobility in the 16th-17th Centuries

In August 2001 a temporary exhibition was opened at the Hungarian National Museum on the wear and habit of the Hungarian nobility in the 16th-17th centuries, at a period when due to the Turkish presence and the ongoing wars the country was divided into three parts. The first hall of the exhibition presented the necessities of men's and women's wear from underwear to ornamental head-dress and headgear. In the second hall 17th century dresses, kept in treasuries of the nobility were exhibited, the third presented a selection from the period's Hungarian literature. The only unfortunate fact about the highly successful exhibition is that it could be visited only for three months.

„Parasztebdlő” – népies enteriőr a XIX-XX. század fordulójáról (Kamarakiállítás a Néprajzi Múzeumban)

Szojka Emese

A Néprajzi Múzeum kivételes lehetőséggel élhetett gyűjteményeinek gyarapításában, amikor 1999-ben megvásárolta a Nemzeti Kulturális Alapprogram pályázati pénzen a 314 népies stílusú tárgyat magába foglaló ebédlőt. Szakmai körből kaptuk az értesítést, hogy egy budapesti család birtokában festett bútorokból álló ebédlőberendezés van. A Magyar

Nemzeti Múzeum Legújabb Kori Főosztályának munkatársai, Peterdi Vera és Sedlmayr Krisztina, illetve Szikossy Ferenc hívta fel figyelmünket az anyagra. A muzeológusok már régóta kapcsolatban álltak a családdal, Dálnoki Miklós Bélának (1890-1948), az 1944-45-ös Ideiglenes Kormány miniszterelnökének egyenes leszármazottaival.

Amikor a színes fényképekről már többekévé ismert enteriőrt a valóságban is láthattuk egy révfülöpi nyaralóépületben, hangn-

lata lenyűgözött bennünket. A színes virágzással festett ebédlőbútor, a polcok, fogasok, falfelületek tárgyakkal telezsúfoltan megkapó látványt nyújtottak; egyfelől a tárgyi anyag gazdagsága, másrészt a népies jelleget hordozó stílus-azonossága, illetve a megkomponált elrendezés összhangja volt figyelemfelkeltő. Nem fért kétség közgyűjteményi elhelyezésének fontosságához. (Ezúton mondunk köszönetet az ebédlő tulajdonosának, Linárt Györgynek, aki felismerve az emlékanag-

nemcsak muzeológiai, de kultúrtörténeti jelentőségét is, értékesítésekor az országos gyűjtőkörű múzeumokat részesítette előnyben.)

Inkább adhatott okot a tépelődésre a népi, paraszti műveltség hatására kibontakozott népies stílus muzeológiai szakági hovatartozásának kérdése. Ha az enteriőr használatának szociológiai eredetét tekintjük, kétségkívül a polgársághoz sorolandó, mert a felső középosztályhoz tartozó család számára készült. A Néprajzi Múzeumban a gyűjteménygyarapításnak ebbe a körbe vonható tematikája nem előzmények nélküli. Munkatársai nemcsak a tudománytörténet oldaláról foglalkoztak – a művészettörténeti érdeklődéssel szinte párhuzamosan – a népművészet összetársadalmi hatásának vizsgálatával, hanem különböző megnyilvánulásait már hosszabb ideje tárgyak is képviselik a gyűjteményekben. Az 1980-as évektől indult meg a polgárság által használt különböző tárgyfelcségek megszerzése, amelyek a paraszti kultúrából származó előképek alapján, pontosabban hatásokra készültek. Ennek eredményeként kerültek be az iskolai foglalkozások keretében varrott népies hímzések: a két világháború közötti évtizedek magyaros öltözködési mozgalmát jelző ruhadarabok, amelyek a népművészetükről híres tájegységek díszítőstílusának felhasználásával készültek. Az 1920-1930-as évek korszakából származnak a magyaros lakáskultúra fennmaradt példányai, amelyek lokális stílusukról ismert falusi asztalosok által készültek polgári megrendelésre.

Az újonnan megszerzett népies ebédlő szakmai értékeléséhez közvetlenül járult hozzá a *Kalotaszeg – a népművészet felfedezése* című kiállítás. Ez a bemutatás – egyebek mellett – a népművészetéről széles körben ismertté vált vidék anyagi műveltségének kiemelkedő területeit más társadalmi rétegek számára történt hasznosulásában kívánta érzékelteni. Itt szerepeltek először hangsúlyozottan olyan tárgyakkal és fotódokumentációkkal képviselt népies enteriőrök, amelyek értelmezése, bemutatása a néprajztudomány megalapozta tények, eredmények által történt.

A révfülöpi használatból közgyűjteménybe került ebédlő muzeológiai értékeléséhez az egyik lehetséges keretet a család életének a tárgyakkal szorosan együtt alakuló sors-vonala adta. A körvonalak kibontását megkönnyítette, hogy a családhoz két neves személyiség is tartozott, Jungfer Gyula (1841-1908) műlakatos, a historizmus neves iparművésze, illetve Dálnoki Miklós Béla katona, miniszterelnök. Így a rájuk vonatkozó szakirodalmi anyag is segíthette az ebédlő készítésének, tárgyai gyarapodásának körülményeit nyomonkövető vizsgálatot. A kutatás menetét, nézőpontját meghatározta, hogy az elemzés a Néprajzi Múzeum millenniumi programjának *Időképek* című kiállítása előmunkálataként felfogható tanulmánykötet (A megfoghatatlan idő. Főszerkesztő: Fejős Zoltán, Budapest, 2000. Tabula könyv-

vek 2.) részére készült. Ezért kapott különös hangsúlyt az ebédlő családi használatban elhelyezett ideje, időbelisége, korszakokra bontható tagolása. Használatának, s ehhez rendeltlen tárgyainak időrendje adta az együttes alakulásának, egyívű szerveződésének fonalát.

Az enteriőr muzeológiai értékét kétségkívül növeli készítésének korai időpontja. A népi bútorok hangulatát idéző – némelyik darabjánál olykor formáját is utánzó – festett elemei abban az időszokban készültek, amikor a népi-népies stílus divatja Magyarországon még csupán a kezdetét vette. Jungfer Gyula leánya, Csákány Józsefné, született Jungfer Matild (1872-1936) kapta 1898-körül hozományra részeként egy felvidéki kúriába, ahol férjével új otthonukat kialakították, az egykori Gömör megye Sajó menti kisközségében, Szalócon (Slavec, Szlovákia). Budapestről költöztek oda, ahol a férj, a műegyetemet végzett mérnök, Csákány József (1863-?) született és gyermekkorát töltötte.

A nemesi lak berendezésének népies modorban történő kialakításában minden bizonytalanságot közrejátszott az apa/após személye, Jungfer Gyula is. Pontosabban az ízlésminta, amelyet ő közvetített családjának. A korszak élenjáró műlakatosai közül Jungfer Gyula volt az, aki előszeretettel alkalmazta művészi kivitelezésű vasmunkáin, az akkori felfogás szerint, magyaros mintaként értékelt virágos motívumokat, ezzel is kifejezve igazodását korának egyik fő művészi törekvéséhez. Maga is tervezője volt az iparosok számára sorozatban megjelent műipari mintalapoknak, amelyeknek elsőként megjelent albuma éppen a „parasztbútorok” készítéséhez adott mintát az asztalosok számára azon szakemberek – állami hivatalnokok, művésztanárok – részéről, akik a honi műipar stílusát sajátos,

egyéni, azaz magyar jelleggel felruházottan képzeltek el.

Tudjuk, hogy ebben az időszakban sorra készültek a magyaros díszítőstílusban berendezett ebédlők, háló- és előszobák, verandák, olykor szalongarnitúrák is. Elsősorban az arisztokrácia vidéki udvarházaiba, vadász- és nyaralókastélyaiba készültek a festéssel vagy faragással díszített bútorok, kiegészítve más népi vagy népies díszítéssel: kerámiákkal, virágos mintájú gyári tányérok, falusi kézművesek fazekasedényeivel, bokályokkal, korsókkal, illetve festői módon elrendezett szőttekkel, hímzésekkel, díszpárnákkal. Jungfer Matild ebédlője tehát ennek a korszaknak nemcsak megvalósult, de fenn is maradt példája.

Az enteriőr tárgyait egyenként számba véve, elemelve – elsőként a felvidéki korszakból származókat – nem csupán arról kapunk képet, hogy miként valósult meg a XIX. század végén egy ilyen magyaros stílusban berendezett helyiség, de arról is, hogy mely iparágak milyen termékekkel és módon vettek részt az újonnan feltámadt igény kielégítésében. Az ebédlő Felvidékhez köthető első periódusának tárgyai még magukon viselik a szűkebb kistáj hagyományos, középkori eredetű, a táji munkamegosztáson alapuló termelési és kereskedelmi viszonyait tükröző jelleget. A bútorok festése a felvidéki – lényegében az itt jobbra szász eredetű festőasztalosok hatása alatt alakuló – valamelyik Gömör megyei népi asztalosközpont (Dobsina, Sajóréde, Jólsva, Csetnek, Rátkó) köthető lokális stílus kései megnyilvánulása. Csakúgy, mint a halinaposztóból készült díszpárna és emlékszív, amelyek az egykor híres, a juhtartásra alapozott – a paraszti igényekből egyre inkább kikopó – gömöri posztó és szűcs kézműipar polgá-

Népies ebédlő részlete. Révfülöp, Veszprém megye, 2001
Detail of a folk-style dining room, Révfülöp, Veszprém county, 2001

A „Paraszt ebédlő” című kiállítás részlete – Detail of the exhibition “A Peasant's Dining Room”
Fotók – Photos: Winter Erzsi

ri ízlés szerint kialakított termékei: vagy mint a mézeskalács szívet formázó óra.

A tárgyak egy másik csoportját az egyre szélesebb körben jelentkező honi idegenforgalom számára előállított emléktárgyak alkotják, amelyek egy viszonylag új iparág termékei. Erre példaként említhetjük a „Dobsinai Jégbarlang” feliratos keménycseréptálat és a „Csorbai tó” szövegű faragott fakanalat-villát, mint a tátrai látványosságok, illetve üdülőipar XIX-XX. század fordulójáról származó példáit. Az emléktárgy-ipar e viszonylag korai dokumentumai már jelzik a tárgyi kultúra e sajátos, már a műfaja kialakulásának kezdetén szoros összefonódását a kézmű- és gyáripar népies stílusú rétegével.

Az ebédlő második generációs, Balaton parti használatának korszakát – előbb egy vilámban, majd egy falusi házban történő elhelyezéssel – számos újonnan gyarapított tárgy jellemzi. Ezek közül részint a rövid életű (1922-1927 között) kislódi, illetve városlódi keménycserépgyár dísz tárgyait tartjuk jelentősnek, jellemző kordokumentumnak. Balatoni helyszínekre utaló feliratokkal a megváltozott határok közé szorult ország e térségre összpontosuló üdülésének népszerűségét érzékeltetik. Másrészt jelentős nyomot hagyt az ebédlő képének további alakulásában a családba beházasodó Miklós Béla személye. Feltehetően általa kerültek az enteriőrbe az erdélyi bokályok és egy korondi borvizes korsó. Miklós Béla családja ugyanis a székelyföldi Dálnokról származott – utóbb e helységnevet a vitézi rend tagjaként előnévként alkalmazta a „székely lófő” titulussal együtt. Készítési idejük kapcsán sorolhatók ide a nemzeti szín sávjával díszített, népies formájú tárgyak. Ebben az összefüggésben a nemzeti jelkép a népies formával összekapcsolódva, általa mintegy meg-

erősítve képviselte a hazafias érzéseket a népies ebédlő bútorai között.

Külön figyelmet érdemelnek a hőmezővászárhelyi Majolika Telep műhelyeiből származó kerámiák, amelyek a népi fazekasság és a hivatalos művészet szoros kölcsönhatásának eredményei. A gyárat művészek (Kallós Ede, Endre Béla, Tornyai János, Rubleczky Géza és mások) alapították 1912-ben „agyag edény, majolika, dísz tárgyak és házdíszítésű műiparcikkok” gyártására. Egyik céljuk a halódó vásárhelyi népi fazekasság értékeinek megmentése, illetve továbbéltetése volt. A falusi használatra szánt cserépedények formáit és díszítőmunkáit átvették át a díszkerámia műfajába. Tervezéseikben felhasználták a helyi, illetve az alföldi fazekasság tradicionális mintakincsét, valamint az erdélyi népművészet motívumait, színvilágát.

Az ebédlő használatának utolsó periódusában, a második világháborút követő évtizedekben a tárgyak gyarapodása, összetételük jellege amellett, hogy megtartotta a folytonosságot a népies dísz- és emléktárgyak irányába új vonásokat is felvett. A népies dísz tárgyakhoz jelentős számban csatlakoztak díszítetlen, egyszerűen kivitelezett, a mindennapi használatból kikopott konyhai eszközök és kamrabeli tároló edények, illetve családtagokhoz köthető egyéb, olykor egészen személyes jellegű különféle rendeltetésű tárgyak. Ezzel bizonyos fokig megtört az enteriőr reprezentatív képének stílusvonala. Az ebédlőben megjelenő, a budapesti konyhából, kamrából kikopott edények nemcsak a család ebédlőre fordítható gazdasági forrásainak elapadását jelzik. Összefügg a tárgyak tulajdonosa, az enteriőr képének alakítója, Dálnokiné idős korával, generációját jellemző mentalitással.

A mozaikos kép, mindaz, amit az ebédlő tárgyainak számbavételével megpróbáltunk felrajzolni, nehezen fejezhető ki a kiállítás nyelvén egyetlen enteriőrrel. Bemutatásában elsősorban a látvány hatására építettünk. Szerettük volna azt az élményt felidézni, amelynek mi is részesei voltunk a berendezés eredeti használatának környezetében. Ennek érdekében követtük az enteriőr hiteles, a használat utolsó helyszínének megfelelő berendezését, amelyet a kutatás/gyűjtés során előkerült néhány további, az összképet meghatározó tárggyal – a felvidéki korszak függönykárpitjai; a régebbi fényképeken látható petróleumlámpa, szőnyeg – igyekeztünk kiegészíteni.

A látvány minőségéhez hozzájárultak a Néprajzi Múzeum restaurátorai is, akik színvonalas munkájukkal készítettek elő az ebédlőt a kiállításra. Sterbetz Katalin a textíliák tisztításában, kiegészítésében végzett jelentős munkát. Gaál János farestaurátor a bútorokat kezelte műgonddal, tisztította meg az idők során több ízben rákerült, a festés színeit eltompító lakkretegétől. Ennek során bukkant elő a festett tálasfogasok egyikén a név, amely a levéltári kutatás által megerősítve tette hitelessé a bútorok készítésére/származására vonatkozó családi adatokat.

A kiállításához katalógus is tartozik, amely tartalmazza a bemutatott tárgyak képét, leírásukat, valamint az enteriőr használatára vonatkozó tanulmánysszöveget (Szojka Emese: *Paraszt ebédlő – népies enteriőr a 19-20. század fordulójáról. A társadalmi és a személyes idő tárgyai.* Budapest, 2001.).

Lásd még – See also: Képmelléklet IV.

The Peasant's Dining Room - Folk Interior from the Turn of the 19th - 20th Centuries Temporary Exhibition at the Ethnographical Museum

In 1999 an important acquisition enriched the collections of the Ethnographical Museum. A complete furnishing of a dining room suite was purchased from the descendants of Prime Minister Béla Dálnoki Miklós. The dining room suite, consisting of 314 pieces, was made in folk style. The interior is of great value not only because of the way it was produced, but thanks to its early date also. The owner of the interior was given the furnishing in 1898, at a time when the fashion of furniture made in folk-style was not yet widely popular amongst bourgeois or noble families in Hungary. Examining the pieces of the dining room interior one can make a list of the crafts taking part in the furnishing of the room and follow the effects modern taste and demand had on them. The pieces connected to Upper Hungary bear the traces of the traditional features of production and trading in a small region. The painting of the furniture refers to the late influence of one of the carpenter-centres in Gömör county, and the ornamented pillow or the heart-shape clock are the products of the traditional handicraft modified by the influence of bourgeois taste.

ICOM 2001 – Múzeumok világtalálkozója Barcelonában

Vígh Annamária

Az ICOM 19. Általános Konferenciáját és 20. Közgyűlését 2001. július 1-6. között Barcelonában tartotta. A hat nap alatt plenáris ülések, a szakbizottságok beszámolóit és a 27 nemzetközi bizottság szekcióülései párhuzamosan zajlottak. A szervezők nem véletlenül választották a rendezvény mottójául a Barcelonai Olimpia jelszavát: „Amics per sempre” – örökké barátok maradunk.

A múzeumok „olimpiája” csodálatos természeti környezetben, igen gazdag kulturális kínálattal várta a világ minden részéről érkező szakembereket. A programválaszték lehetőséget teremtett a tartalmas vitákra, a baráti eszmecserékre éppúgy, mint a múzeumlátogatásra, városnézésre. A résztvevők esetleges szabad pillanataikban a „múzeumi szakvásár” standjai és monitorjai között barangolhattak. A nagyszabású bemutatón 18 nemzetközi intézmény és szervezet, illetve spanyol múzeum mutatkozott be kiállítással és múzeumi szolgáltatással.

A konferencia egy igen bonyolult és összetett, de ugyanakkor rendkívül időszerű kérdés vizsgálatát tekintette fő feladatának. Annak áttekintésére vállalkozott, hogy napjaink múzeumi milyen új típusú gazdasági és társadalmi problémákkal szembesülnek, és ezekre milyen lehetséges válaszok adhatók. Az elhangzott előadások egyértelműen megfogalmazták: ha a XXI. század múzeumi meg akarják őrizni a kultúrában betöltött meghatározó szerepüket, és védeni akarják az adott közösség történeti, művészeti, kulturális örökségének értékeit, nem lehetnek felkészületlenek a globalizáció kihívásaival szemben. Ugyanígy kötelességük az is, hogy éljenek az információs társadalom minden lehetőségével, és az idő és tér összekötői, kapcsolódási pontjai legyenek.

Nem kétséges, hogy az intézmények többsége világszerte nehéz gazdasági körülmények között dolgozik. Ezért minden eszközt igénybe kell venni annak érdekében, hogy a költségvetési források legalább az alapfeladatok finanszírozását lehetővé tegyék. A társadalom részéről megfogalmazódó egyéb elvárások pedig újabb eszközöket és új belső struktúrájú múzeumi szervezeteket igényelnek. Ezért is övezte nagy érdeklődés azt az előadást, amely a francia, Réunion des Musées Nationaux (RMN) példáján megoldási lehetőségeként mutatta be a múzeumok gazdasági erőforrásainak összpontosítását.

Csak egyetérthettünk az előadó azon megállapításával, hogy a finanszírozás problémái között szponzorok után kutatva féltő, hogy szabad prédává válnak a múzeumok tárgyi és szellemi értékei.

Ennek a folyamatnak a megakadályozására alakult meg 1990-ben az RMN, mely jelenleg 33 különféle nagyságú állami múzeum gazdasági erőforrásával gazdálkodik. A vegyes státusú közintézmény egyrészt gazdasági-kereskedelmi jellegű tevékenységet folytat. A bevételekből finanszírozza a múzeumi vásárlásokat, az időszakos kiállításokat, valamint működteti a szerteágazó közönségkapcsolati munkát. Másrészt kulturális küldetést teljesít, melynek lényege a nem profit-orientált tevékenységek, tudományos katalógusok és folyóiratok kiadása, múzeumi fényképszünetek és egyedülállóan gazdag múzeumi könyvesbolt hálózat üzemeltetése. A több lábon álló működési mechanizmus irányítása új irányítási modell megalkotásával jár együtt. A kialakított rendszer a kis és közepes méretű múzeumok számára olyan pénzügyi forrásokat tesz hozzáférhetővé, melyek elnyerésére egyedül nem lennének képesek. Ezen túlmenően lehetővé válik a különböző nagyságú, gyűjtőkörű intézmények szakmai munkájának összehangolása, a szerzeményezéstől a kiállításokig. A rendszer ugyanakkor éles vitákat is kivált, elsősorban a nagy állami múzeumok részéről.

Eredményeivel és hibáival együtt, a múzeumok e sajátos pénzügyi, gazdasági és kulturális „szövetségi” rendszere számunkra is értékes tanulságokkal szolgálhat.

A konferencia során, a múzeum és társadalom kapcsolatának lehetséges formáit boncolgatva, több megvilágításban felvetődött a kis múzeumok kérdésének nálunk is érzékelhető problémája, előtérbe állítva a nagy és kis múzeumok tartalmi és irányítási feladatainak különbözőségeit. Az előadások mindegyike egyetértett abban, hogy e múzeumtípusnak nincs más lehetősége, mint-hogy aktívan bekapcsolódva a helyi közösség gazdasági és társadalmi életébe, alapadatait magas szakmai színvonalon ellássa, és ezáltal elősegítse a kulturális örökség elemeinek védelmét. Mindezen tevékenységét úgy kell végeznie, hogy tartós vonzerőt jelentsen a minőségi turizmus számára. Jó példa erre Olaszország, ahol az 1970-es, 80-as években kis múzeumok (saját terminológiánkkal élve közérdekű muzeális kiállítóhelyek) rendszere alakult ki, közel 500 intézmény létrejöttével. Ezek a kicsi és nehezen megtalálható intézmények az ezredfordulóra szinte teljesen állami finanszírozás nélkül maradtak. Egyetlen

esélyük, ha térségi kulturális központként működnek, és hatékony közönségkapcsolati munkával szorosan kötődnek a helyi közösséghez. Többféle működési modell alapján dolgozhatnak. Nem lehet számukra azonos szakmai normákat meghatározni, és ezek szigorú számonkérése is megszűnésükhöz vezethet. Minden törekvésük ellenére sem válhatnak azonban önfinanszírozóvá, a központi támogatás fennmaradásuk feltétele.

Másik példánk a korszerű múzeumügy egyik élvonalának számító Hollandiába vezet, ahol 2001-et a történelmi emlékhelyek évének nyilvánították, és helyreállításukhoz, felújításukhoz, a korábbi Delta-tervhez hasonlóan, központi támogatást kaptak az intézmények. A rekonstrukciós munka legfontosabb szakmai követelménye a lehető legteljesebb történeti hűség, az adott környezet valamennyi elemének hiteles helyreállítása volt. Az emlékhely történeti forrásértékkel bír, ahol a makrotörténelem számára nélkülözhetetlen tárgyi emlékek segítségével a térben és időben különböző viszonyok között élők hiteles életkörülményei láthatóvá válnak. E meggyőződés jegyében teljesen elvetették azt a korábbi rossz gyakorlatot, amelyben az emlékház csak háttérként funkcionált egy kiállítás számára.

Az emlékházak fenntartása többoldalú finanszírozást igényel. Az állami támogatás mellett a saját bevételek is igen nagy jelentőségűek.

gűek. A vállalkozás tehát nem összeegyeztethetetlen a muzeális intézmény működtetésével, csak szigorú normák alapján kell meghatározni az ilyen jellegű tevékenységek körét. Ez utóbbi kérdés összetettségét jelzi az a felvetés, mely szerint sok helyen megpróbálják a múzeumot vállalkozásként kezelni, és szinte elsikkadnak a valódi funkciói. Ugyanakkor az is bizonyos, hogy a múzeum nem lehet elefántcsonttorony többé. A múzeumi szolgáltatások körét az igényeknek megfelelően bővíteni kell, és a turizmus–múzeum kapcsolatát folyamato-

*Az ICOM új vezetősége
The new board of ICOM*

*A kongresszus magyar résztvevői
The Hungarian participants of the congress
fotók – Photos: Tari János*

san elemezni kell. Az előadók egy része úgy vélte, hogy a múzeumoknak a szellemi kísérletek és a kulturális innováció központjaivá kell válniuk, erőteljesen a látogatószám emelésére, mint fontos bevételi forrásra kell törekedniük. Erre a megoldásra példaként vetették fel többek között a Bilbao-i Guggenheim Múzeumot, melynek megítélése többféle nézőpont ütközését eredményezte. A szakemberek másik része ugyanis úgy vélte, hogy a spanyol múzeum elsősorban gazdasági vállalkozásnak tekinthető, ezért nem követendő példa. A legfontosabb a múzeumok minőségi munkájának javítása, és ennek anyagi támogatása, amely nem feltételezi szükségszerűen a látogatószám folyamatos növelését.

Az érdekes viták mellett a résztvevők egyhangzóan képviselték annak fontosságát, hogy a múzeumok éljenek a világháló adta lehetőségekkel. E tendencia erősítésére az ICOM Múzeum elnevezésű internetes terület (domain) kidolgozására is sor került.

A tartalmas programfüzet lapjait olvasva még hosszán sorolhatnánk azokat az előadásokat, melyek továbbgondolásra érdemesek és több ponton is kapcsolódnak a magyar intézményhálózat gondjaihoz. A néhány kiragadott

példa is érzékelteti, hogy a nemzetközi múzeumi szervezet aktívan közreműködik az intézmények hosszabb távú stratégiai feladatainak és napi feladatainak megoldásában. A problémák felvetése mellett elsősorban magas szintű kapcsolatrendszerét nyújtja segítségül. E rendszer kiemelkedő és hatékony elemei a szakági bizottságok, melyek a szoros szakmai együttműködés és együttgondolkodás fórumai. E körben igazi barátok üdvözölhetik egymást, és ez adja a nemzetközi találkozók varázsát. A bizottsági munka az előadásokon, a kiadványok bemutatásán és a kötetlen beszélgetéseken túl arra is lehetőséget teremt, hogy a találkozónak helyt adó ország rész muzeális intézményei bemutathassák az adott szakághoz kapcsolódó munkájukat. Nem egyszerű tárlatvezetésről van tehát szó, hanem a szakterület mélyebb áttekintésének lehetőségéről.

Az ICOM konferenciák másik fontos hozadéka az az iránymutatás, amely a záródokumentumokban fogalmazódik meg. Az idei év legjelentősebb eredménye egyrészt az alapszabály módosításának elfogadásához kapcsolódik, másrészt az új etikai kódex kidolgozását célozza. A tervezett változtatások jól tükrözik, hogy a szervezet maga is változik, és munkamód-

szereivel, követelményrendszerével követi a múzeumi világban érzékelhető folyamatokat.

Csak jó érzéssel és bizakodással tölthet el mindannyiunkat annak a tudata, hogy mind létszámában, mind szellemi erőforrásaiban gazdagodó nemzetközi szervezet tagjaiként dolgozunk, és az új kihívásokra közösen próbálunk megfelelő válaszokat találni.

ICOM 2001 – The World Meeting of Museums in Barcelona

The 19th General Conference and 20th General Assembly of ICOM took place in Barcelona from 1 to 6 of July, 2001. During those six days plenary sessions, the presentation of the committees of experts and the sessions of the 27 international committees were held parallel. The main task of the conference was the examination of a complex topic: what are the economic and social problems the museums have to face and what are the possible ways of solving them. It is obvious that most of the museums in the world are setting on with their tasks in difficult financial circumstances, so all available ways must be taken into consideration, but when doing so the museums should avoid becoming the victim of the financial difficulties. There are some examples of possible solutions from various countries. One of the examples came from France, where in 1990 a union was made of 33 national museums of different profile and scientific background. The Réunion des Musées Nationaux finances the acquisition and purchases, the realisation of temporary exhibitions and even the PR work, using the income of the said museums. Thus a wider range of financial resources became available for the smaller museums inside the union, but within this new structure a close cooperation can also be realised between the different types of museums. Other examples were shared with the participants as well and it is up to the members of the museum world whether and how they can use these examples when adapting themselves to the new situation.

Another interesting topic at the conference was the role and importance of the Internet, since no one can argue the fact that the world web provides the museums with possibilities on an unlimited scale. To strengthen this idea and to help museums all around the world an ICOM museum domain has been worked out.

Időképek katalógus mint műfaj

Frazon Zsófia

*Manapság minden bokorban
egy buzzó értehező lapul
(Clifford Geertz)*

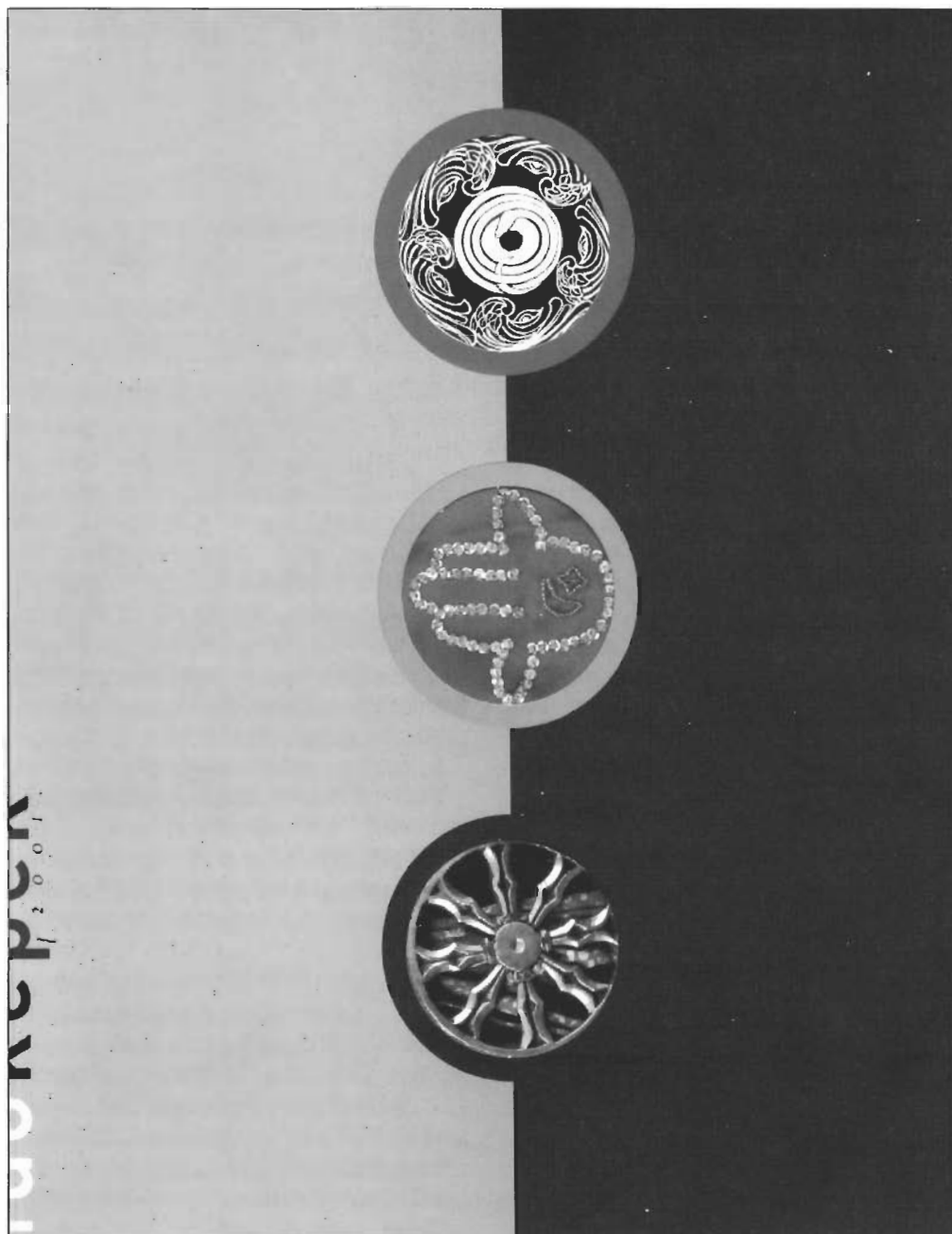
Az Időképek katalógus esetében megállhatunk az ízléses és ötletes külső, a kifinomult szerzői gondolkodásmód, a szerzői gárda egyéni teljesítményei és a csapatmunkának köszönhető aprólékosan kidolgozott rendszer méltatásánál, de a műben rejlő egyéni teljesítményeken túl, a kiállításkatalógus műfaji kereteinek felvázolásával határozható meg leginkább az Időképek katalógus tudományos státusa. Különösen akkor, ha ez a mű megjelenése egyben a műfaji keretek változásával, megteremtésével jár együtt.

Ha egy katalógus szerkesztési elvei között elsődleges szempont a kiállítás tárgy- és szöveganyagát bemutató, szemelvénytérítő tárgyalásmód, akkor a katalógus része a kiállítás értelmezési keretének. Ebben az esetben a katalógus nem függetleníthető a kiállítástól, hiszen annak szemelvényeit adja, leginkább a „hazavithetőséget”, tájékoztatást és felidézhetőséget tartva szem előtt.

Az Időképek katalógus nemcsak a kiállítás részleteit fogja egybe, hanem a teljes szöveg és tárgyananyagot teszi közzé, további képi és szöveges kiegészítésekkel, magyar és idegen nyelvű szakirodalommal és a kiállítási kontextust megidéző látványképekkel. Nem részleteket kapunk az Időképek kiállításból, hanem a már önmagában is komplex módon feldolgozott téma egy másik médiumon jelenik meg, újabb kísérletet téve a tematika más műfaji keretek között való továbbgondolására. Az Időképek katalógus esetében így a kiállítástól való elválasztás egyfelől lehetséges, hiszen a katalógus önmagában is értelmes, kerek egész, az idő és kultúra különböző szeleteinek autoriter tárgyalása. Másfelől a szétválasztás az alkotók nyilvánvaló céljainak némileg ellentmond, hiszen a kiállítás és az azt körülvevő és kiegészítő kép, szöveg és információs rendszer együtt jelentik az idő tematika komplex megközelítését.

Kiállításkatalógus mint műfaj

A kiállításkatalógus műfaji kereteinek meghatározásához annak tartalmi és formai jegyeit kell vizsgálat tárgyává tenni. Persze kérdés, hogy lehetséges-e a kiállításkatalógusról mint meghatározott, kötött funkciókkal és elvekkel rendelkező egységes műfajról beszélni. Nem-

csak a különböző tudományterületek követhetnek más elveket az összeállításban és a szerkesztésben, hanem gyakran egy tudományhoz (jelen esetben a néprajztudományhoz) kapcsolódó különböző intézmények is elkötelezhetik magukat egy-egy formai vagy tartalmi megfontolás mellett – a kiállítások és a katalógusok szerkesztését illetően egyaránt. Továbbá ezeket a szerkesztési elveket sem alkalmazzák minden esetben következetesen. Minél több katalógust vesz kézbe az ember, annál nehezebben talál olyan általános elvet – talán néhány alapvető kitéveln túl, mint például a kiállított tárgyak, rendszerint válogatott részének képi és szöveges bemutatása, a kiállításhoz tartozó részleteinek vagy egészének beemelése, a

téma fontosságának/innovativitásának ecsetelése –, amely minden egyes katalógus esetében megtalálható lenne.

Néhány, a Néprajzi Múzeum kiállításaihoz kapcsolódó, az utóbbi években megjelent katalógus alapján is látszik, hogy a műfaji keretek lazán értelmezettek, és a tartalmi és formai jegyek az adott téma és megközelítési mód függvényében változnak. Találhatunk képeskönyv műfajjelölésű katalógust (Szuhaý Péter szerk.: Cigány-kép – roma-kép. A Néprajzi Múzeum „Romák Közép- és Kelet-Európában” című nemzetközi kiállításának képeskönyve. Budapest, 1998.), amiben a szerkesztő képeket válogatott egybe a kiállításból úgy, hogy az olvasót sem a téma feldolgozásába, sem a tárgy-

válogatás szempontjaiba nem vezeti be. Találhatunk továbbá tárgy-katalógus „öndefiníciójú” kötetet (Féjér Gábor, Roboz László: Székképek. Budapest, 1999), ami a kiadás időpontjával, a vizsgált tematikában és külső megjelenésével is idézi a múzeum egy időszak kiállítását (Itt a helyed! Székkiallítás), így tulajdonképpen átmenetet képez a kiállítás-katalógus és a tárgy-katalógus műfaj között. És példát találhatunk továbbá katalógusként szolgáló illusztrált tanulmánykötetre is (Földessy Edina szerk.: Istenek arca. Afrikai és afroamerikai oltárok. Budapest, 1999), ami műfaji szempontból talán a legszerencsésebb, mivel a téma kiállításától függetlenül is érthető autoriter tárgyalása.

Ezeket a műveket leginkább a hiány köti össze, amin elsősorban a kiállítástól való függetlenséget, a kiállítás-kontextus felidézését és a bemutatott anyag teljes egészének dokumentálását, illetve ennek hiányát értem. Ha egy kiállítás-katalógus a tárgyakat a bemutatás kontextusából kiemeli, és a színes vagy fekete-fehér képek mellé felsorakoztatja a szerzeményezés és a gyűjteményi hely adatait, akkor nagyon hasonlóan tekint a tárgyra, mint egy rendszerező tárgy-katalógus. Ha egy kiállítás-katalógus a témát lehántja a tárgyról, és kiemeli a téma adta kontextusból, akkor nem a kiállítást, hanem csak a kiállított tárgyakat mutatja be. Ugyanez történik akkor is, ha a kiállítás-katalógusban a kiállított tárgyaknak csak válogatott töredéke jelenik meg. Ez a dokumentálási mód a formai és az esztétikai jegyeknek tulajdonít elsődleges szerepet.

Az eddigi katalógusok alapján nem beszélhetünk egységes kiállítás-katalógus műfajról, csak néhány általánosabb szerkesztési elvről, amiktől viszont rengeteg egyéni eltérést találhatunk.

Időképek katalógus

Az Időképek kiállítás-katalógus kerek lyukakon át bemutatott világa – mind tartalmilag, mind formailag – egészen más műfaji kereteket vázol, mint az eddig idézett példák. Egyfelől egysítes eddig használt elveket, másfelől túllép rajtuk, és új elveket vezet be.

Az Időképek katalógus túllép a kiállítás-katalógusok „hazavihetőség”, felidézhetőség elvén, a teljes dokumentálást és az önálló értelmezési keret lehetőségét helyezve előtérbe. Ez a koncepció része a kiállítás-hoz kapcsolódó komplex, többlépcsős felfogásnak, hiszen csak úgy volt lehetőség a katalógus teljes terjedelmét a kiállított anyag bemutatásának szentelni, ha a kutatómunka során készült tanulmányok (Féjős Zoltán szerk.: A megfoghatatlan idő. Tanulmányok. Tabula könyvek 2. Budapest, 2000), és a téma tágabb tudománytörténeti vonalához kapcsolódó fontosabb elméleti szövegek fordítása (Féjős Zoltán szerk.: Idő és antropológia. Fordítások gyűjteménye. Budapest, 2000. Osiris.) külön kötetekben jelent meg. Külön, de egymáshoz folyamatosan és több szálon kötődve, a téma különböző mély-

ségeit adva, újabb szempontokat és megközelítési lehetőséget szolgáltatva a befogadók számára, továbbá nagy játékeret hagyva a kiállított anyag bemutatására. A dokumentálás és bemutatás módszeressége, ennek megvalósulása mindenképpen példaértékű.

A katalógus tartalmi tagolása megegyezik a kiállítás tematikus beosztásával, a résztemák az egyes kiállítótermek sorrendjében követik egymást. Ezzel a katalógus a kiállítás „geográfáját” igyekszik visszaadni, amit tovább erősít a termekről készített látványfotók beemelése. A tartalmi szempontból a legfontosabb, hogy a katalógusban a kiállított tárgyak mindegyike megtalálható, színes tárgyfotón, pontos leírással, a szerzeményezés és a gyűjteményi hely feltüntetésével. Amely tárgyak nem itt szerepeltek először kiállítva, a korábbi közlések pontos helye és ideje is szerepel.

A kiállított tárgyakon és képeken túl további, a résztemákat tágabb kontextusba helyező, vagy jobban megvilágító kiegészítő fotók és tárgyfelveletek is találhatóak. Az elv, ami ezeknek a kiegészítő tárgyaknak és képeknek teret enged, pont ellentéte annak a megszokott válogatási elvnek, aminek következtében a tárgyak kiállítás-katalógusba kerültek. Az Időképek határozottan szakít a szemelvény jellegű szerkesztési móddal, normatívnak tekintve a teljes bemutatás elvét, és a kiállítás-hoz képesti tágabb keret megadását.

Ez az elv nemcsak a képek, hanem a szövegek tekintetében is érvényesül, hiszen egy kiállítás és egy katalógus másként viszonyul a szöveges műfajhoz. Míg egy kiállítás esetében a szöveg túlbujánzása agyoncsaphatja a látni-valót, addig egy könyv tágabb teret engedhet a szöveges megközelítésnek. Míg a kiállítás esetében tárgyakkal és képekkel – akár szövegek nélkül is – kell kerek egészet mondani, addig ez az eljárás a katalógus esetében nem célravezető. Nem állítom, hogy a kiállítás az alkotók által elindított asszociációs háló minden szintje megérthető a szövegek ismerete nélkül, de a primer megértés nem lehetetlen.

A kiállítás és a katalógus esetében is teljes szövegek vagy szövegrészek ugorhatóak át úgy, hogy a kiállítás egészéről mégis képet alkothassunk. Erre azért van lehetőség, mert sem a kiállítás, sem a katalógus nem egy összefüggő, lineáris történetet tár a „nézők” elé, hanem hangsúlyozza a téma feldolgozásának kép- és mozaikszerűségét. Persze szövegek nem véletlenül íródnak. A kiállítás szövegei elsősorban alapinformációkat és különböző megközelítési módokat, kulturális háttérrel és példákat adnak, továbbá abban nyújtanak segítséget, hogy minden egyes téma esetében érthetővé váljon az időtematikához való kapcsolódás. A katalógus kontextusában ezek a szövegek átalakulnak, rövid tanulmányok formájában jelennek meg, különváltva az egyes tárgyakhoz kapcsolódó tárgyleírásoktól. A katalóguson belül is megmarad a szöveges részek informatív, összefoglaló jellege, de a kiállítás kísérő szövege-

ihöz képest nagyobb hangsúlyt kap a kulturális háttér, és a témához kapcsolódó tudományos kutatás kereteinek bemutatása. Ezek a szövegek minden alfejezet esetében angol nyelven is olvashatóak. Ezzel meghatározóvá válik a katalógus kétnyelvűsége.

A rövid bevezető tanulmányokat a tárgyleírások és a hozzájuk kapcsolódó tárgyleírások követik. A tárgyleírások esetében is érezhető a teljességre való törekvés igénye. A szövegekben nemcsak a tárgyak külső megjelenésén van a hangsúly, hanem egy tágabb jelentéstartomány felvázolásán, a szimbolikus jelentések bemutatásán is. Sok esetben már nem is csak az adott tárgyról, hanem tárgyak egy nagyobb csoportjáról van szó, ezzel az egyes tárgyak egész kultúrára, világlátásra utalhatnak. A tárgyleírásnak ez a módja láthatóan tudatos szerkesztői koncepció, de a megvalósulásban találhatóak ettől egyéni eltérések. Vannak leírások, amelyek tágitják ezt a keretet, és vázolják az adott tárgy előállításának technológiáját (Virág-óra, 30. oldal), vagy részletes működését, rekonstruálva ezzel a kiállítás látványát (Kerek, 31. oldal). A technológiai részleteken túl kerülhetnek a tárgyleírásba részletek a tárgyat/eszközt készítő és használó népcsoport alapvető társadalmi struktúrájáról (Maszk, 68. oldal), vagy a használathoz kapcsolódó mitikus tartalmakról (Varázsbót, 72. oldal). A legteljesebb tárgyleírások azokhoz a részekhez kapcsolódnak, ahol a tárgyak rítusokban nyernek jelentőséget. Ilyenkor a fő hangsúly a használaton és a rítusban betöltött szerepen van. Ezekben az esetekben a bevezető tanulmány és a tárgyleírások szövegei sokkal szervezettebben kapcsolódnak egymáshoz, a két rész együttesen adja a fejezet tartalmi összefüggéseit. (Ehhez talán a két legjobb példa: Az átmenet ideje – berber esküvő; Az egybetelődött idő – mexikói szinkretizmus.)

Az alapformától való eltérések legtöbb esetben indokoltak, és nem hosszabbak 5-6 mondatnál, ezért nem okoznak egyenetlenséget a szövegben. Viszont fokozzák a hiányérzetet azokkal a tárgyleírásokkal szemben, amelyek nem lépnek túl az összesen 1-2 mondatos, csak külső jegyeket felsoroló, leíró jellegű. Az egyenetlenség akkor jelentkezik, ha a leírások különböző formái egy tartalmi egységen belül jelennek meg (mint a Családi idő, leszármazás fejezet tárgyleírásai esetében). Indokoltabbnak tűnik a szűkre szabott tárgyleírás akkor, ha a bevezető tanulmány szövegében már szerepelnek azok a tartalmi elemek, amelyek a kiállított tárgyak illusztrációi (ehhez példa A nép, nemzet ideje fejezet). Szükséges példája, amikor a bevezető tanulmányt követően több olyan tárgy is található, ami mellett az adatokon túl egyáltalán nincs szöveges tárgyleírás (Tárolás – az idő felhalmozása). A fejezet nem válik ezzel a hiánnyal érthetelenné, de ha egy mű a teljesség igényét hangsúlyozva, műfajteremtő szerep betöltését is célul tűzi, akkor ezen a ponton a „szigorúság” elve sérülhet. Az

eltéréseken túl, az egyes fejezetek tanulmányai és tárgyleírásai többet adnak, mint amit a kiállítás keretei lehetővé tesznek, a katalógus információs anyaga és tartalmi mondanivalója többet mond a témáról, mint a kiállítás maga.

A katalógusban tárgyakkól, azok motívumaiból építkező formai megvalósítás is a kiállítás keretein túlra lép. A berendezés minden rész-téma esetében beemelődik a katalógusba, a kiállítótermekről készített látványfotók felhasználásával, továbbá az adott teremre leginkább jellemző szín háttérként való alkalmazásával. (Erre talán a két legjobb példa „Az egybetolódott idő – mexikói szinkretizmus” terem fotómontázsának élenkségét megidéző pink és „Az elmúlás ellen” fekete és aranyos-homok föld színei.) De a katalógus műfaján belül a tárgyak és szövegek egyik fő kontextusát a hihetetlen kifinomult formavilággal építkező grafikai megvalósítás adja, és teszi a katalógust igazán lendületessé. A kiállításgrafika katalógus oldalain való továbbélése és kiteljesedése nagyban hozzájárul a katalógus átütő erejéhez. A katalógus grafikai felépítése és felfogása kilép abból – az egyébként általánosan elfogadott – megközelítésből, hogy a tárgyak magukért beszélnek, és egyes részleteket kiemelve, a formákból kiinduló asszociációs rendszert elindítva, a tárgyakat tovább beszélgeti. A grafikai háttér sok esetben olyan részleteket emel ki, amelyek a kiállításon sokkal kevésbé hangsúlyozódnak, de tartalmi és formai szempontból fontosak. Ezek lehetnek képek apró szilánkjai, egy ruhadarab eldugott, alig látható, de jelentésteli részlete, vagy egy hangulatteremtő formai elem. Mindez a szöveges részekkel olyan összhangban történik, hogy a formai elemek nem elterelik, hanem ráterelik a figyelmet a legapróbb tartalmi részletekre is.

Ezzel a technikával a katalógus látványelemeit tekintve is a kiállítás egyenrangú partnerévé vált, és önállóan is értelmezhető alkalmazott vizuális alkotás lett. Szerkezetét tekintve van benne valami a website-ok felépítéséből, ami viszont már nemcsak a grafika teremtette külön világban való barangolással egyenlő, hanem a tartalmi elemek folyamatos katalóguslapokon túli világra való utalásaival és mélységeivel jön létre. A külső utalások nemcsak a kiállításához kapcsolódó, azzal összefüggésben megjelenő ismeretanyagra vonatkoznak, hanem például az egyes részletek más szakirodalmi feldolgozásaira is.

A tartalom és forma egymást erősítő kapcsolatának eredményeként a katalógus készítségének és mozaikszerűségének – a szerkesztők szándéka szerint – meghatározó jelentőségű. A katalógus olyan asszociációs teret biztosít a befogadók számára, amiben mindenki megtalálhatja a saját olvasatát.

Míg a kiállítás esetében a téma keretűl szolgáló múzeumi kontextus térben körbeveszi

a tárgyakat, addig egy katalógus esetében ez a kontextus sokkal inkább figyelmen kívül hagyható lenne, mint ahogy erre már a korábbi példák esetében utaltam. Az Időképek katalógus viszont a szerkesztési elvek között meghatározó szerepet tulajdonít a kontextus bevonásának és felépítésének. A kontextust elsősorban a tanulmányok és tárgyleírások szövege, a grafika és az eredeti múzeumi látványt bemutató fotók teremtik meg. A kiállított tárgyak katalógusban való megjelenése, így nem elsősorban egymástól elszigetelt múzeumi tárgyak tárgyfotói, hanem egymással beszélő viszonyba kerülő, kontextussal rendelkező tárgykompozíciók.

A tárgyak gyűjteményi és kiállítási kontextusára való utalása, és ennek bemutatása tudatos muzeológusi és szerkesztői koncepció, egyben műveken „átívelő” stratégia. Ehhez a Néprajzi Múzeum nemrégiben – szintén példás tudományos csapatmunkának köszönhetően – megjelentetett „A Néprajzi Múzeum gyűjteményei” (szerk.: Fejős Zoltán, Budapest, 2000) kézikönyvének illusztrációs anyaga is jó példa. A fotókon a tárgyak soha nem önmagukban, hanem egy gyűjtemény vagy tematikus elrendezés, kiállítás részeként szerepelnek. A választás érthető, hiszen egy gyűjteményi feldolgozás a tárgyakra mint egy nagyobb csoport vagy rendszer elemre tekint. A gyűjteményekben – és a kiállításokon is – a tárgyak mindig tárgyegyüttesekként szerepelnek, így a tárgyak más tárgyakal való viszonya, azok kontextusa soha nem elhanyagolható körülmény. Az elv kiállítás-katalógusban való megjelenése tehát nem előzmény nélküli.

A tartalmi és formai elveket egyaránt mozgató, ilyen erős és meghatározó kontextualizálásra, továbbá a kiállított tárgyak egészének teljes dokumentálására az eddigi katalógusszerkesztési elvek között nem találtam példát.

Műfajteremtés

Ha az Időképek katalógus alapján kellene meghatározni a kiállítás-katalógus műfaji kereteit, akkor az ugyancsak magasra állítja a katalógusszerkesztők számára a léceket. De kérdés, hogy ezek a jellemzők valóban egy műfaj keretei-e, vagy esetleg több műfaj elemeinek ötvözése, műfajhatárok átjárása. Vannak-e az Időképek katalógusnak világos műfaji határai?

Az eddigiek során három alapvető katalógusszerkesztési funkciót választottam el egymástól: a minél teljesebb dokumentálásra való törekvést (összefüggésben a kiállítás, illetve a tárgyak kontextusával), a kiállítás-hoz képest egy új értelmezési keret kialakítását és a katalógus alkalmazott vizuális alkotásként való felfogását. A kérdés az, hogy ez egy műfaj (a kiállítás-katalógus) három különböző funkciója,

vagy több műfajból ötvözött, a téma sokrétűségének megfelelő megközelítési mód kialakítása, egyszeri használatra?

A műfajkeveredés és a műfaji elmosódás nemcsak a kiállítás-katalógus szűkebb műfajára igaz. Clifford Geertz hoz szemléletes példákat arra, hogy a társadalomtudományi írásokat egyre inkább áthatja a műfaji keretek elmosódása, és a különböző műfajok keveredése. Az általa vizsgált művek között több példát is talál arra, hogy a filozófiai elemzések olyanok, mint az irodalmi kritikák, tudományos fejtegetések szépirodalmi egypercesekre emlékeztetnek, „teoretikus értekezések útikalauzok jellegét öltik” – utal Lévi-Straussra – és „az ideológiai érvelések, mint történelmi kutatások jelennek meg” – Edward Said nemrégiben magyarul is megjelenő *Orientalizmus* könyvét idézve példaként (Geertz, Clifford: *Elmosódott műfajok: a társadalomtudományi gondolkodás átalakulása*. In: *Az értelmezés hatalma. Antropológiai írások*. Budapest, 1994. 268-285. Századvég Kiadó). Ha nincs kanonizált társadalomtudományi írásmód, akkor a formai jegyeket és műfaji kereteket alapvetően befolyásolhatja a választott téma.

A kiállítások és kiállítás-katalógusok esetében a műfaji keretek elmosódása és átjárhatósága ugyanígy működik – mondható ez a magyarországi példák alapján. Ha nincs egységes formai és tartalmi követelményeket rögzítő, kanonizált műfaji keret arra, hogy pontosan milyen szempontok szerint kell egy kiállítás-katalógust elkészíteni, és a feldolgozott téma válik fő rendezőelvűvé, akkor hiába próbálunk akár egyes tudományterületeken belül is egységes szerkesztési rendszert keresni, nagyon kevés az esély arra, hogy tendenciákat találjunk. Tendenciától függetlenül persze léteznek/letezhetnek szerencsés megoldások.

Az Időképek katalógus esetében viszont tudatosan kialakított és következetesen alkalmazott normatív szerkesztési módról van szó, ami a kiállítás teljes tárgy- és dokumentumanyagának minél kifinomultabb és pontosabb bemutatását tűzte célul. Mindezt sikeresen egybekapcsolta a tárgyak esztétikus ábrázolásával, és a tartalmi és formai jegyek koherens alkalmazásával kialakította a katalógus saját terét, ami a kiállítástól függetlenül is értelmes egész. Az Időképek katalógus tehát tekinthető műfajteremtő próbálkozásnak, amely a fenti elvek megvalósításával teret biztosít a legkülönbözőbb értelmezések létrehozására. Írásom egy ezek közül a lehetőségek közül.

(Fejős Zoltán – Gerhes Gábor – Lakner Mónika – Wilhelm Gábor szerk.: *Időképek. Milleniumi kiállítás a Néprajzi Múzeumban 2000. december 31– 2001. december 31.* Katalógus. Budapest, 2000. 5-46 p. Néprajzi Múzeum)

Egy új múzeumpedagógiai szakkönyv

Fehér Katalin

A budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanárképző Főiskolai Karán több mint egy évtizede folyik múzeumpedagógiai képzés. 1999-től önálló posztgraduális szakként. A szak alapítója, a hazai múzeumpedagógia neves szakembere *Foghtűy Krisztina* docens, akinek szerkesztésében nemrégiben jelent meg egy hiánypótló, több terület szakemberei számára rendkívül hasznos könyv, mely az amerikai múzeumpedagógia történeti, elméleti alapjait és módszertanát mutatja be. A kötet megjelenése elsősorban azért jelentős lépés, mert mindeddig nem állt rendelkezésre sem a képzésben résztvevők, sem a téma iránt érdeklődők számára olyan összefoglaló munka, mely elméletileg megalapozottan mutatta volna be a fiatal, ám máris jelentős eredményekkel büszkélkedhető tudományágat.

A most megjelent kötet a múzeumpedagógia összes fontos kérdését igyekszik bemutatni. Terry Zeller „Az amerikai múzeumpedagógia történeti és elméleti alapjai” című tanulmányában áttekinti az Egyesült Államok múzeumainak keletkezéstörténetét, felvázolja a múzeumpedagógia fejlődésének főbb állomásait, kitér annak filozófiai és társadalmi vonatkozásaira is. A szerző kiemeli, hogy a múzeumpedagógia elmélete és gyakorlata párhuzamosan fejlődött, egymást erősítve alakította ki mai arculatát.

Ellie Bourdon Caston egy olyan múzeumpedagógiai modellt mutat be, mely különböző típusú és gyűjtőkörű múzeumokban egyaránt jól alkalmazható. A modell három elemének, a múzeumnak, a pedagógiának és a tanítandó tartalomnak összhangban kell lennie ahhoz, hogy hatékonyan, a gyermekek és fiatalok igényeihez és szükségleteihez mértén tudjon működni a rendszer.

Michel A. Cheff tanulmányában azzal foglalkozik, milyen befolyással vannak a társadalmi környezet tényezői a múzeumokra, és milyen módon lehet gazdagítani oktatási és kulturális tevékenységüket ezek segítségével.

Anne El-Omani a múzeumpedagógusok képzésével kapcsolatban vonultat fel értékes és a magyar olvasó számára is megfontolandó elképzeléseket, Sue Mc Coy pedig a múzeumokban dolgozó önkéntes szakemberek alkalmazásának előnyeiről szól.

Susan Sternberg érdekes tanulmánya a múzeumi körülmények közötti ismeretszerzés

értelmezésének lehetőségét teremti meg számára, de azt is, hogy tudatosabban érzékelje a világot, felfedezze saját érzéseit és gazdagítsa személyes élményeit. Ezért olyan fontos, hogy a múzeumpedagógusok tisztában legyenek azzal, miként működik az emberi tanulás és melyek az információadás leghatékonyabb útjai. A múzeumpedagógusoknak a tanulási területek

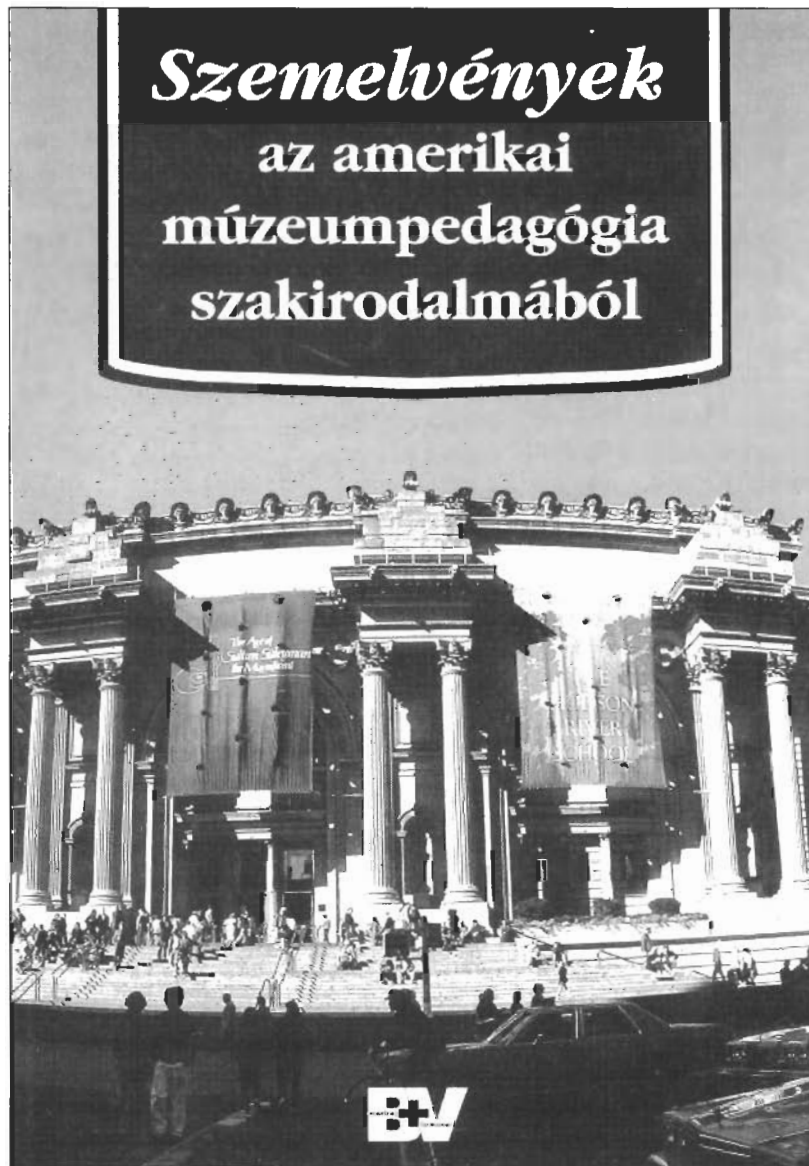
integrálására, a tanulási stílusokban meglévő egyéni különbségekre és a kreatív problémamegoldást serkentő élményekre tekintettel, fokozottan aktív, cselekvésre építő tanulási helyzeteket kell teremteniük a múzeumi környezetben. A legtöbb hazai múzeum is elfogadja azt a megközelítést, mely szerint: a gyerekek akkor tanulnak a legkönnyebben, ha részvételükre, felfedezési vágyukra és természetes kíváncsiságukra alapoznak a múzeumpedagógusok.

A kötet egy másik tanulmánya az oktatási intézményekben dolgozó tanárok és a múzeumpedagógusok közötti együttműködés kérdéseinek vizsgálatával foglalkozik. A szerző, Kathleen A. Walsh-Piper szerint a tanárok csoportja rendkívül fontos célközönség a múzeumok számára, hiszen a múzeumlátogatások nagyszerű alkalmat kínálnak az iskolai csoportok kötetlen oktatására. A kötet utolsó tanulmánya a múzeumpedagógiai kutatások módszertanával foglalkozik.

Mindezekből jól látható,

hogy a B+V Kiadó gondozásában megjelent igényes kivitelű könyv a hazai tanárok, múzeumpedagógusok, a múzeumpedagógiai képzésben részt vevő hallgatók és kutató szakemberek számára is tartogat értékes, új és hasznos információkat.

(*Szemelvények az amerikai múzeumpedagógia szakirodalmából.* Szerkesztette Foghtűy Krisztina. B+V Kiadó, Budapest, 2001. 149 p.)

kérdéseit vizsgálja. Ha a műalkotások bemutatása nem kapcsolódik a látogató saját tapasztalataihoz, érzéseire, ha nem mozgósítja saját élményeit, képzelőerejét, akkor számára a múzeumi tárgyak csekély jelentéssel bíró alkotások maradnak. Ezzel szemben, ha változatos tanítási technikákkal vezetik a látogatót az eredeti alkotások világába, akkor nem csupán az információk értékelésének, összevetésének és

Új Szalon

Basics Beatrix

2001. márciusában megjelent a Szalon „új folyam”-ának első száma. Igazi neve a címlapon is ott rejlik, bár csak többszöri ránézésre található meg: *Új Szalon*. Az egykori rovatcímek alig változtak, a kötet ára annál inkább – most már inkább önálló kötetére, mint lapszámára emlékeztet, a csúcsminőség viszont változatlan.

A Klaniczay Péter építésszel, az OMVH osztályvezetőjével készült interjút követően a Pollack Mihály által tervezett szekszárdi vármegyeháza épületében nemrég megnyílt, a Wosinsky Mór Múzeum munkatársai által rendezett új állandó kiállításról olvashatunk. Bár az ismertetés kissé túlságosan drapéria-orientált, a képek és a szöveg egyaránt azt érzékeltetik, hogy kivételesen gazdag műtárgy-együttes bemutatására vállalkoztak a rendezők. Remek festmények és grafikák, mesterien restaurált bútorok és iparművészeti tárgyak segítségével olyan enteriőröket sikerült létrehozni, amelyek a megyeháza építészeti értékeihez méltó színvonalú kiállítást eredményeztek.

A tápiószcelei Blaskovich-kúria a vidéki köznemesi életmódot mutatja be, s erre mind az épület, mind pedig annak szinte érintetlenül megmaradt berendezése kiválóan alkalmas. A vonzó szépségű enteriőrök nem egyszerűen a vidéki nemesi élet színterét jelentik, hanem egy műértő család gyűjteményének bőséges darabjait tárják a látogatók elé.

Vörösmarty Mihály kápolnásnyéki szülőháza a Nádasdy grófok ispánlaka volt, jelenleg példamutatóan helyreállított és berendezett emlékmúzeum. A költő születésének két-századik évfordulójára készült el az épület és a kiállítás, mint a cikkből kiderül, viszonylag csekély anyagi ráfordítással, ám annál nagyobb szakmai hozzáértéssel.

A kastélyok és kúriák sorában az *Országjárás* rovatban a horpácsi Mikszáth-kúriát ismerhetjük meg, amely eredetileg Szontágh Pál birtoka volt. A költő 1904-ben vette meg, s Praznovszky Mihály írásából megtudhatjuk,

hogyan hosszú évtizedek hanyatott sorsa után végre 1997-ben újították fel az épületet, s rendezték azt be Mikszáth emlékmúzeumnak.

A *Külföldről jöttünk* rovat az eddigiek ellentétét, a XVIII. századi franciaországi kastélyépítészet egyik nevezetes példáját mutatja be, a strasbourgi Rohan-palotát. Ez az épület az uralkodói rezidenciákkal vetekedő méretű, bel-

tárgyait a Magyar Nemzeti Múzeum pipagyűjteménye mellett Osskó Imák nevezetes magángyűjteménye szolgáltatta.

Az itáliai intarziaművészet néhány kiemelkedő emlékét tárgyaló írás után a klasszikus angol lakáskultúrát kedvelők számára közöl válogatást a lap a Belgrád rakparti üzlet kínálatából.

A kárpitozás mesterfogásait ismerhetjük meg röviden, majd a herendi porcelán és a bécsi udvar kapcsolatáról olvashatunk, ami egyben a porcelánmanufaktúra híressé válásának története is. A Windsor lakásművészeti stúdió finom munkáit, a párnákat, terítőket iparművészek tervezik, s újból az angol lakáskultúra divatját hirdetik.

Az etsdorfi Wittmann bútorgyárat 1896-ban alapították, s Josef Hoffmann, a bécsi szecesszió világhírű mestere terveinek kivitelezője lett. A Wittmann designról szóló cikk illusztrációiként a századelő legérdekesebb bútorait láthatjuk.

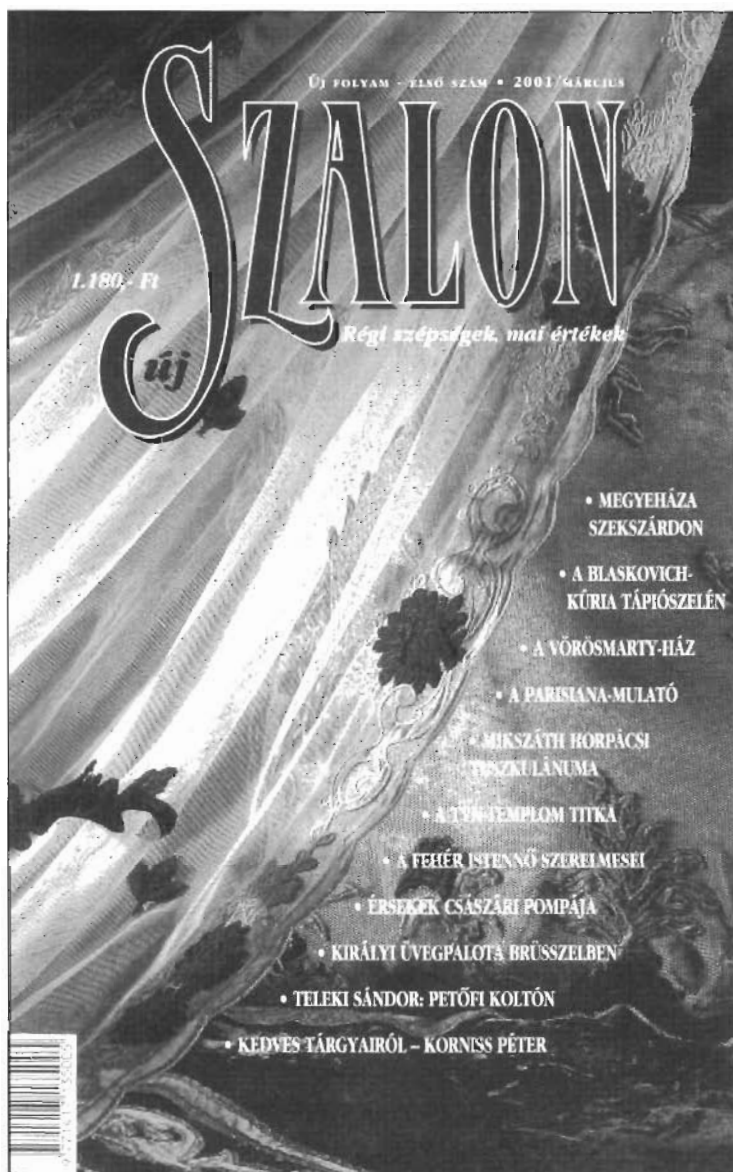
Az egykori Parisiana mulató ma a terézvárosi Új Színházként működik, s Lajta Béla 1909-ben tervezett épülete az art deco talán legszebb magyarországi emléke. A cikk, illetve interjú a felújítás munkálatairól szól.

A pannonhalmi bencés főapát-ság gyűjteményéből származó Szent Adalbert ereklyetartó a prágai Týn templom homlokzatának kicsinyített mása. Restaurálásának bonyolult, szakembert próbáló folyamatát maga a restaurátor ismerteti meg velünk.

A XIX. század végének növényháza az üveg-öntöttvas-acél építészeti jellegzetes példái. Egy kiemelkedő szépségű példájukról, a

laekeni belga királyi kastély együtteséről olvashatunk a *Kertem, virágom* rovatban.

Teleki Sándor: Petőfi Koltón című írását követően Korniss Péter fotóművész otthonába, kedves tárgyai közé kalauzolja a kötet az olvasót. Végül a *Szemle* rovat aukciós áttekintésével zárul a mindannyiunk örömeire régi szépségében és gazdagságában újraindult lap.

ső dekorációja, berendezése a korszak legnevesebb művészeinek alkotása.

Dr. Osskó Imák pipagyűjteménye abban a szerencsés helyzetben van, hogy a róla íródott cikk már sokadik feldolgozása az elmúlt hónapokban. Előbb Keszthelyen, majd Debrecenben, s végül Budapesten láthatta a közönség azt a szerző által rendezett és elsősorú katalógussal kísért kiállítás-sorozatot, amelynek

- MEGYEHÁZA SZEKSZÁRDON
- A BLASKOVICH-KÚRIA TÁPIÓSZCELÉN
- A VÖRÖSMARTY-HÁZ
- A PARISIANA-MULATÓ
- MIKSZÁTH HORPÁCSI TÖRSZULÁNUMA
- A TYN-TEMPLOM TITKA
- A FEHÉR ISTENNŐ SZERELMESEI
- ÉRSEKES CSÁSZÁRI POMPÁJA
- KIRÁLYI ÜVEGPALOTA BRÜSSZELBEN
- TELEKI SÁNDOR: PETŐFI KOLTÓN
- KEDVES TÁRGYAIRÓL – KORNISS PÉTER

A Pulszky Társaság hírei

Új tagozat alakult (2001. október 9.)

A Magyar Nemzeti Múzeumban megalakult a Pulszky Társaság művészettörténeti szakmai tagozata. A jelenlévők meghallgatták és megvitatották Kostyál László előadását „A művészettörténész-muzeológusok (vélt vagy valós) általános problémái” címmel, majd megválasztották a tagozat elnökének Basics Beatrixot, titkárának Kostyál Lászlót.

Elnökségi ülés (2001. október 11.)

Az elnökség áttekintette a Társaság gazdasági helyzetét, a tagdíjfizetés és a Magyar Múzeu-

mok előfizetésének állását. Megbízta Deme Péter ügyvezető elnököt, hogy levélben forduljon azokhoz a tagokhoz, akik nem rendezték meg idei tagdíjukat. A választmányi ülés időpontjára december 13-át állapította meg, helyszíne a Néprajzi Múzeum.

A testület Bodó Sándor és Viga Gyula alelnökök tájékoztatása alapján örömmel nyugtázta, hogy a 200. évforduló kapcsán megfelelően haladnak a tervezett kiállítás és a múzeumtörténeti kiadvány előkészületei. Támogatta Kriston Vízi József főtitkár kezdeményezését a nagy fővárosi múzeumok összefogására egy nyári napfordulóhoz kapcsolódó éjszakai nyitvatartás és program megvalósítása érdekében, to-

vábbá felhatalmazta, hogy a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal illetékesénél levélben kezdeményezze: a Kulturális Örökség Napján fordítsanak a korábbinál nagyobb figyelmet a múzeumokra.

Elnökségi ülés (2001. november 18)

A testület megvitatta a decemberi választmányi ülés és a 2002. márciusi közgyűlés programjának, előkészítésének feladatait. Ezt követően eszmecsere folytatólag a múzeumügy aktuális kérdéseiről, majd tájékoztatókat hallgatott meg „Az év múzeuma 2001” pályázat kiírásáról és más témákról.

E számunk szerzői

Basics Beatrix dr. (1956)
művészettörténész
főosztályvezető
Magyar Nemzeti Múzeum
Budapest

Bodnár Mónika dr. (1961)
etnográfus
igazgatóhelyettes
Nógrád Megyei Múzeum
Salgótarján

Csaplár Ferenc (1940)
irodalomtörténész
igazgató
Kassák Múzeum
Budapest

Fári Irén dr. (1956)
történész
főmuzeológus
Móra Ferenc Múzeum
Szeged

Farkas Attila (1929)
r. kat. lelkész,
művészettörténész
igazgató
Országos Katolikus Gyűjteményi
Központ
Budapest

Fehér Katalin dr. (1950)
neveléstörténész
kandidátus
főiskolai tanár
ELTE Tanárképző Főiskola
Budapest

Frazon Zsófia (1970)
etnográfus
tanársegéd
Pécsi Egyetem Néprajzi Tanszék

Füzes Endre dr. (1932)
etnográfus
kandidátus
ny. főigazgató
Budapest

Gaál János (1944)
farestaurátor
főrestaurátor, főtanácsos
Néprajzi Múzeum
Budapest

Gajdos Gusztáv (1935)
technikátörténész
főosztályvezető
Országos Műszaki Múzeum
Budapest

Gergely Katalin dr. (1946)
etnográfus
intézményvezető
Hegyvidék Hélytörténeti Gyűjtemény
és Kortárs Galéria
Budapest

Halász Alexandra (1973)
tanár
muzeológus
Bélyegmúzeum
Budapest

Holló Szilvia Andrea dr. (1964)
történész
tudományos titkár
Budapesti Történeti Múzeum

Katona András dr. (1938)
közlekedési mérnök
főigazgató
Közlekedési Múzeum
Budapest

Kincses Katalin Mária dr. (1968)
történész
kandidátus
tudományos titkár
Hadlörténeti Múzeum
Budapest

Kovács Gergelyné (1939)
etnográfus
igazgató
Postamúzeum
Budapest

Kurucz Gábor (1961)
biológus
főiskolai tanársegéd
Kaposvári Egyetem

Lovas Csilla (1965)
művészettörténész
főmuzeológus
Wosinszky Mór Múzeum
Szekszárd

Millei Ilona (1950)
ált. tárgyre Restaurátor
főrestaurátor
Baranya Megyei Múzeumok
Igazgatósága
Pécs

Nagy Mihály dr. (1957)
régész
főosztályvezető
Nemzeti Kulturális Örökség
Minisztériuma
Budapest

Novák László Ferenc dr. (1947)
etnográfus
a néprajztudomány doktora
igazgató
Arany János Múzeum
Nagykőrös

Petercsák Tivadar dr. (1947)
etnográfus
kandidátus
igazgató
Heves Megyei Múzeumi Igazgatóság
Eger

Pocsainé Eperjesi Eszter (1955)
lelkész, etnográfus
igazgató
Sárospataki Református Kollégium
Múzeuma
Sárospatak

Szapu Magda dr. (1955)
etnográfus
igazgatóhelyettes
Somogy Megyei Múzeumok
Igazgatósága
Kaposvár

Szojka Emese (1955)
etnográfus
főmuzeológus
Néprajzi Múzeum
Budapest

Tóth János (1948)
vegyipari gépészmérnök
igazgató
Magyar Olajipari Múzeum
Zalaegerszeg

Váczai Mária (1955)
művelődésszervező, szociológus
népművelő muzeológus
Szórákaténusz Játékmúzeum és
Műhely
Kecskemét

Valter Ilona dr. (1938)
régész
ICOMOS munkatárs
Budapest

Vándor László dr. (1949)
régész, történész
kandidátus
igazgató
Zala Megyei Múzeumi Igazgatóság
Zalaegerszeg

Váradyné Péterfi Zsuzsanna (1957)
régész
igazgató
Városi Múzeum
Paks

Viga Gyula dr. (1952)
etnográfus
igazgatóhelyettes
Herman Ottó Múzeum
Miskolc

Vígh Annamária dr. (1957)
történész, heraldikus
osztályvezető
Nemzeti Kulturális Örökség
Minisztériuma
Budapest

Villangó István (1940)
könyvtáros
igazgató
Országos Pedagógiai Múzeum és
Könyvtár
Budapest

Kalotaszegi templombelső a Néprajzi Múzeumban Church interior from Kalotaszeg at the Ethnographical Museum

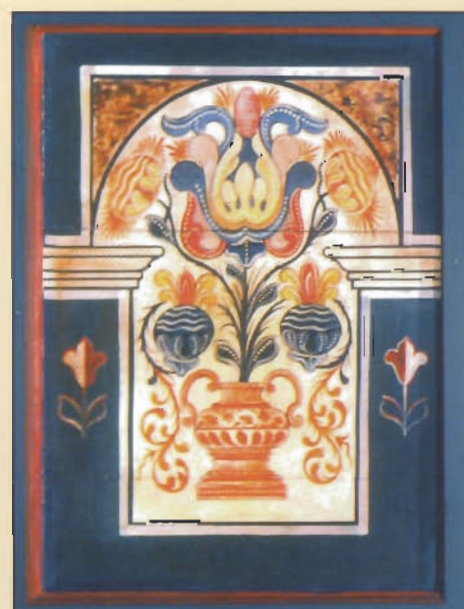

*Részlet a kiállításból – Detail of the exhibition
Fotók – Photos: Gombos Ferenc*

Restaurált mennyezeti kazetták – Restored ceiling-boards

Rekonstruált padláblya – Reconstructed pen-board

MAGYAR MÚZEUMOK

